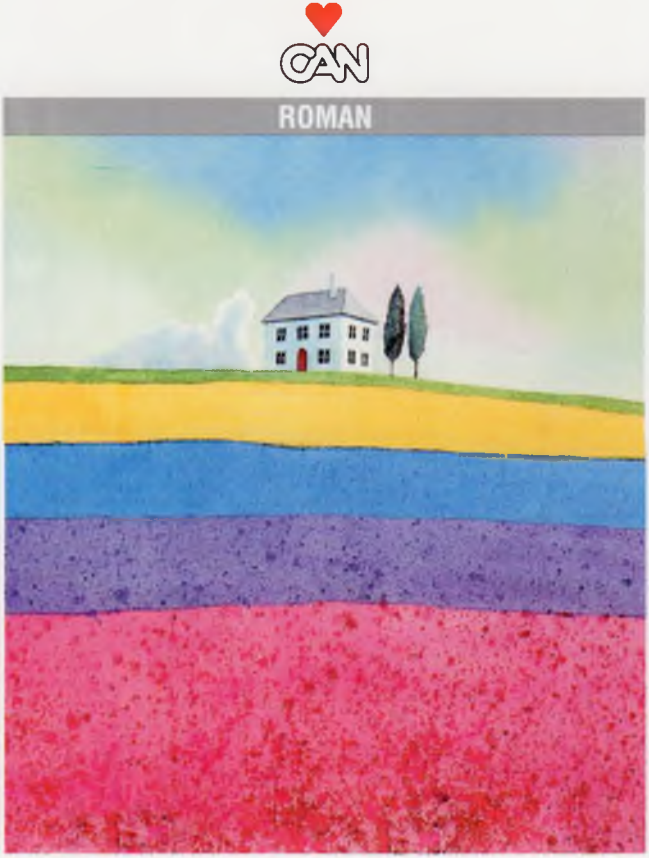
CESARE PAVESE

TEPEDEKİ EV



İTALYANCA ASLINDAN ÇEVİREN
EREN CENDEY

Cesare Pavese

TEPEDEKİ EV



Can Yayınları: 656
Modern Klasikler: 64

La casa in collina, Cesare Pavese
© Giulio Einaudi Editore SpA, 1990
© Can Sanat Yayınları Ltd. Şti., 1995
Bu kitabın Türkçe yayın hakları Giulio Einaudi Editore aracılığıyla alınmıştır.

1. basım : 1995
2. basım : 2005

Yayına Hazırlayan: Seçkin Selvi

Kapak Tasarımı: Erkal Yavi
Kapak Düzeni: Semih Özcan
Dizgi: Gelengül Çakır
Düzelti: Nurten Sönmezcan
Montaj: Mine Sarıkaya

Kapak Baskı: Çetin Ofset
İç Baskı: Özal Basımevi
Cilt: Eko Ofset

ISBN 975-510-634-0

CAN SANAT YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33
http://www.canyayinlari.com
e-posta: yayinevi@canyayinlari.com

Cesare Pavese
TEPEDEKİ EV

ROMAN

Türkçesi
EREN CENDEY

CAN YAYINLARI

CESARE PAVESE'NİN
CAN YAYINLARI'NDAKİ
ÖTEKİ KİTAPLARI

AĞUSTOSTA TATİL / *öykü*
AY VE ŞENLİK ATEŞLERİ / *roman*
GÜZEL YAZ / *roman*
LEUKO İLE SÖYLEŞİLER / *deneme*
SENİN KÖYLERİN / *roman*
TEPELERDEKİ ŞEYTAN / *roman*
YALNIZ KADINLAR ARASINDA / *roman*
YAŞAMA UĞRAŞI / *deneme*
YOLDAŞ / *roman*

Cesare Pavese, 9 Eylül 1908'de Torino yakınlarında, Santo Stefano Belbo Köyünde doğdu. Pavese, ailesiyle birlikte yaz aylarını bu köydeki çiftliklerinde geçirdiği için bu köy ve çevresindeki kırlar, tepeler Cesare Pavese'nin ilk şiirlerine ve olgunluk döneminin en başarılı romanı olan *La luna e il falo* (Ay ve Şenlik Ateşleri)'ya esin kaynağı oldu. Babasını küçük yaşta kaybeden Pavese, geçim sıkıntısı nedeniyle Santo Stefano Belbo'daki çiftlik de satılınca çok sevdiği kırlardan ve tepelerden uzaklaşmış oldu. Cesare Pavese, gençlik yıllarından başlayarak yalnızlıktan hoşlanan, içe dönük biri oldu. Pavese, Torino Üniversitesinde edebiyat okudu. İngiliz ve Amerikan edebiyatıyla yakından ilgilendi. 1933 yılında kurulan Einaudi Yayınevinde görev aldı, anti-faşist çalışmaları yüzünden 1935'te tutuklandı, 1 yıl hapis yattı. 1950 yılında yazarlık hayatının doruğuna ulaştı, ama özel hayatında yalnız ve bunalımlıydı. Sonu gelmeyen aşk ilişkileri onun hayata olan bağını kopardı, sık sık intiharı düşünmeye başladı. 1950 Nisanı'nda, *Tra donne Sole* (Yalnız Kadınlar Arasında) adlı kitabına verilen Strega Ödülü'nü aldıktan sonra Torino'da bütün özel kâğıtlarını yok etti ve bir otel odasında, 26 Ağustos 1950 günü uyku hapı alarak yaşamına son verdi.

Eren Cendey, İtalyan Lisesi ve İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü mezunudur. Calvino'dan *Kozmokomik Öyküler, Karga Sona Kaldı*; Cesare Pavese'den *Güzel Yaz, Ağustosta Tatil, Tepedeki Ev*; Valerio Massimo Manfredi'den *Büyük İskender*, Niccolo Ammaniti'den *Korkmuyorum*; Susanna Tamaro'dan *Yüreğinin Götürdüğü Yere Git*; *Anima Mundi, Sevgili Mathilda, Eve Doğru, Yanıtla Beni, Kitaplardan Korkan Çocuk, Daha Çok Ateş Daha Çok Rüzgâr, Aklı Bir Karış Havada, Tombul Yürek, Büyülü Çember, Tobia ve Melek*; Roberto Calasso'dan *Ka*; İsabel Allende'den *Aşktan ve Gölgeden, Eva Luna Anlatıyor*; Ermanno Cavazzoni'den *Budalalar Takvimi*, Marlo Morgan'dan *Bir Çift Yürek* adlı kitapları ve Geronimo Stilton dizisini Türkçe'ye çevirmiştir.

Tepedeki Ev, Cesare Pavese (Doğumu: Santo Stefano Belbo, Cuneo 1908 – ölümü: Torino 1950) tarafından 11 Eylül 1947 ve 4 Şubat 1948 arasında yazılıp, aynı yılın sonunda 'Il Carcere' (Cezaevi) ile birlikte 'Prima che il gallo canti' (Horoz Ötmeden Önce) ortak adıyla yayınlanmıştır. 1941 yılında yazdığı uzun öykü 'La famiglia' (Aile)'nin kahramanları bu romanda yeniden ele alınmışlardır.

Romanın kahramanı öğretmen Corrado, Torino'da yaşamın tehlikeli bir hal alması üzerine, bombardımanlardan sakınmak için kent yakınındaki bir köye kaçar ve burada anılarına dalar. Buraya sığınanlar arasında geçmişte kısa süreli bir ilişki yaşadığı kadınla karşılaşır.

Kadının bir oğlu olmuştur ve Corrado'nun kısaltması olan Dino adını taşımaktadır. Genç adam bunun nedenini anlamak için çok çabalar. Bu çocuğun babası olduğuna inanmak ister, bu olasılığın gerçek olmasını arzular. Ama kadın ona asla açık vermez ve yeniden birlikte olmaya yanaşmazken Corrado hep geçmişi yeniden canlandırmayı hayal eder. Tanıdığı pek çok kişinin göstereceği aynı tepkiyi göstermez ve gerçeğin karabasanını değiştirmek için mücadele etmez. Geride kalmayı yeğler.

Ne var ki şimdi partizan olarak en ön saflarda yer alan arkadaşlarının düşüncelerini paylaştığı için faşistlerin dikkatini çeker. Ve bunun üzerine genç öğretmen, kente yakın kırlardan daha uzaklara, çocukluğunun (ve Pavese'nin çocukluğunun) geçtiği Langhe'ye gider. Burası gerçekdışı ve hayalin ta kendisidir. Şimdiki zamanın katı gerçeğinden ve hayali bile kurulamayan gelecekten kaçarken, kesin olarak kaybolmak isterken kendi top-

raklarındaki bu uzun yürüyüşte, sivil savaşın acısını yaşayan yerlerde, öğretmenliğini giderek yitiren öğretmen Corrado bu olan bitenin sadece başkalarını değil kendini de, özellikle kendini etkilediğini fark eder.

"Şimdi sivil savaşın ne olduğunu gördükten sonra biliyorum ki, savaş eğer bir gün biterse herkes şunu sormalıdır: 'Peki ya şehitleri ne yapacağız? Neden öldüler?' Ben ne yanıt vereceğimi bilemezdim. En azından şimdi bilemiyorum. Başkalarının da bildiğini sanmıyorum. Bunu bilenler belki de bir tek ölülerdir ve savaş yalnızca onlar için gerçekten bitmiştir."

Tepedeki Ev'in son sayfalarındaki bu büyük sezgiler Pavese'nin 'Ay ve Şenlik Ateşleri' adlı başyapıtında sanatsal ve ahlaksal doruğuna tırmanır.

'Yaşama Uğraşı' adlı yapıtta, 17 Kasım 1949 tarihli bir aydınlatıcı not vardır: '9 Kasım Ay ve Şenlik Ateşleri' bitti. 18 Kasım'dan bu yana iki ay geçti. Neredeyse günde bir bölüm eder. Elbette şimdiye kadar gerçekleşen en iyi yazı...

Senin zamanının tarihi turunu tamamladım: *Carcere* (Hapishane): sınırda antifaşizm; *Compagno* (Yoldaş); gizli antifaşizm; *La Casa in Collina* (Tepedeki Ev): direniş ve *Luna e Faló* (Ay ve Şenlik Ateşleri): direniş sonrası.

Yasal olaylar: 15-18 savaşı, İspanya savaşı, Libya savaşı. Destan tamamlanmıştır. İki gençlik kitabı: (*Cezaevi ve Yoldaş*). İki kırklık kitap: (*Tepedeki Ev* ile *Ay ve Şenlik Ateşleri*). İki halk yapıtı: (*Yoldaş* ile *Ay ve Şenlik Ateşleri*). İki entelektüel yapıt: (*Cezaevi* ile *Tepedeki Ev*)

I

Eski günlerde bile, hani deniz, orman der gibi, tepe denirdi. Akşamları kararan kentten oraya dönerdim ve tepe benim için yalnızca bir yer değil, nesnelerin bir görünüm biçimi, bir yaşama tarzıydı. Sözgelimi o tepelerle, çocukluğumda oynadığım, şimdi de yaşadığım bu tepeler arasında bir ayrım görmüyordum: Her zaman nereye varacağı belli olmayan, yılankavi bir toprak parçasıydı, kimi yeri ekili, kimi yeriyse yabanıl; karşıma kimi yollar çıkardı, kimi mandıralar, kimi uçurumlar. Sanki gece alarmlarının dehşetinden kaçarmışçasına, akşam oldu mu ben de tırmanıyordum; yollar karınca gibi insan kaynıyordu, zavallı insancıklar şiltelerini bisikletlerine ya da sırtlarına yükleyip kırlarda uyumak için toplaşırlardı: Konuşurlar, tartışırlar, sevgi ve inançla kaynaşıp eğlenirlerdi.

Yokuşa sardın mıydı herkes başlardı tutuklu kentten, geceden, yakındaki korkulardan söz etmeye. Uzun zamandan beri yukarıda yaşayan ben, onların yavaş yavaş saptıklarını, seyreldiklerini görür, sonra da bir an gelir ve artık çalıların ve çitlerin arasından tek başıma tırmanmaya başlardım. İşte o zaman yürürken dikerdim kulaklarımı, gözlerimi tanıdık ağaçlara çevirirdim, toprağı ve her şeyi derin derin koklardım. Hüzünlerim yoktu, biliyordum ki gece bütün kent alev alev yanabilir, insanlar ölebilirdi. Ne var ki uçurumlar, kırlar ve patikalar her zamanki gibi ve dingin bir sabaha uyanacaklardı. Meyve bahçelerine açılan pencereden ben gene sabahı görecektim. Bir yatağın içinde uyuyacaktım, bu kesindi. Kırlar-

da ve ormanlarda geceleyen kalabalıklar benim gibi gene kente ineceklerdi, yalnızca onlar benden daha bitkin ve üşümüş olacaklardı. Yazdı, kentte oturduğum, yaşadığım başka akşamları anımsıyordum, ben de gecenin ilerleyen saatlerinde şarkılar söyleyerek, gülerek kenti yaşardım, binlerce ışık tepeyi ve yolun sonundaki kenti ışıtırdı. Kent sanki bir ışık gölüydü. O zamanlar geceler kentte geçirilirdi. Zamanın bu kadar kısaldığı bilinmiyordu. Dostluklar ve günler en önemsiz rastlantılarla tüketiliyorlardı. Başkaları ile ve başkaları için yaşanıyordu, ya da öyle sanılıyordu.

Böylesine uzun süreli bir hayal olan bu öyküye başlamadan önce başıma gelenlerin savaşla ilgisi olmadığını söylemeliyim. Hatta, eminim. Savaş beni hâlâ kurtarabilir de. Savaş başladığında, ben bir süredir, birkaç odasını kiraladığım şu tepedeki villada yaşıyordum; beni Torino'ya bağlayan işim olmasa, ötedeki tepelerde yaşayan yaşlı ana-babamın yanma çoktan dönmüş olurdum. Savaş beni yapayalnız olmaya, yılları ve yüreğimi tek başıma yiyip bitirmeye mahkûm etti ve günün birinde fark ettim ki koca köpeğim Belbo elimde kalan tek ve son sırdaşımdı. Savaşla birlikte içe kapanmak, günü gününe yaşamak, yitirilen fırsatlar için pişmanlık duymamak yasal bir durum oldu. Ama gene de denebilir ki benim uzun zamandır beklediğim ve bel bağladığım savaş öylesine alışılmadık ve uzundu ki pek az bir zahmetle insan yuvasına başını sokabilir, tepedeki eve sığınabilir ve bırakırdı savaş kentin göklerinde uğuldasın. Şimdi öyle şeyler oluyordu ki yakınmadan, neredeyse hiç konuşmadan yaşamak bir davranış biçimi sayılıyordu. Gençliğimin içine kapandığı o bir tür sağır kin, savaşla birlikte bir mağara ve bir ufuk bulmuştu kendine.

Bu akşam yeniden tepeye tırmanıyordum; gün batıyordu, duvarcığın ötesinden zirveler seçiliyordu. Belbo, patikaya oturmuş, beni her zamanki yerimde bekliyordu, karanlıkta onun inlemesini duyuyordum. Titriyor ve

kaşınıyordu. Sonra koşarak geldi, yüzüme değebilmek için sıçradı, ben de ona bir şeyler söyleyerek sakinleştirdim, yere indi, önüm sıra koştu gitti ve bir ağaç gövdesini koklamak için durdu, mutluydu. Evin yoluna sapmayıp da ormana yöneldiğimi fark edince sevinçle zıpladı ve bitkilerin arasına daldı. Tepeyi köpekle dolaşmak hoştur: Sen yürürken o koklar, senin için kökler, yuvalar, dehlizler, gizli bağlar bulur ve keşiflerin tadını artırır. Çocukluğumdan beri, bana öyle gelirdi ki, bir ormanda köpeksiz dolaşmakla yaşamın büyük bir dilimini, toprağın gizini elden kaçırmak aynı şeydi.

Akşam ilerlemeden villaya dönmek istemiyordum, benim ve Belbo'nun ev sahibelerimiz olan hanımlar her zamanki gibi beni bekliyor olmalıydılar. Bana şuradan buradan bir şeyler anlattırıp verdikleri emeğin karşılığını almak istiyorlardı. Soğuk bir akşam yemeği, nazik davranışlar, dolambaçlı ya da kestirme yollardan savaş ve beni bekleyen gelecekteki dünya hakkında görüşlerim konuşulacaktı. Kimi zaman savaşın yeni bir gelişmesi, bir tehdit, bombalı ve alevli bir gece, iki kadına yeni bir konu yaratıyordu. Beni kapıda karşılıyorlar, meyve bahçesinde, sofranın çevresinde, çene çalınıyor, şaşırılıyor, haykırılıyor; o ışığın altında, benim de onlardan biri olduğum hissettirilmek isteniyordu. Oysa ben yalnız başıma yemekten hoşlanıyordum, karanlık odamda, tek başıma ve unutulmuş, kulaklarımı dikip geceyi dinleyerek, zamanın geçişine kulak vermeyi seviyordum. Uzakta kentin üzerinde bir alarm çığlığı kopunca benim ilk tepkim, elimden kayan inatçı yalnızlığıma yanmak oluyordu; korkular, yukarı kata kadar gelen telaş, zaten kısık olan lambalarını söndüren iki kadın ve daha korkunç bir şeyin bekleyişi başlıyordu. Hepimiz meyve bahçesine çıkıyorduk.

Her iki kadından daha yaşlı olanını, anneyi daha çok seviyordum. O iri cüssesine ve bedensel rahatsızlıklarına karşın daha huzurlu, daha bu toprakların insanı olduğunu belli eden bir hali vardı. Onun bombalar altında, bu

karanlık tepede ne yapabileceğini hayal edebiliyordum. Pek fazla konuşmazdı, ama dinlemeyi bilirdi. Öteki, kızı, kırklı yaşlarında, evde kalmış bir kadındı; kemikleri yapılı bedenini sımsıkı örten giysiler giyerdi. Adı Elvira'ydı. Savaşın yukarıya kadar tırmanacağı korkusuyla yaşıyordu. Benim için kaygılandığını fark ettim ve bana bunu söyledi: Ben kentteyken acı çekiyordu ve bir keresinde annesi bunu benim yanımda dile getirince Elvira, bombalar Torino'yu biraz daha yıkarsa, benim gece gündüz onlarla kalmamı istediğini söyledi.

Belbo patikada ileri geri koşuyor, beni de ormana dalmaya davet ediyordu. Ama o akşam bitkilerin engellediği yokuşun bir dönemecinde biraz soluklanıp büyük vadiyi ve bayırı seyretmek istedim. Karanlıkta kıvrımlar, bayırlarla dolambaçlanan yüksek tepeyi çok seviyordum. Eskiden de böyleydi, ama pek çok ışık aydınlatırdı buraları, sakin bir hayat vardı, adamlar evlerine girerler, dinlenirlerdi, bir neşe vardı. Şimdi gene arada sırada seslerin, uzaktan gülüşlerin işitildiği oluyordu, ama o ağır karanlık her şeyi örtüyordu, toprak gene yabanıllaşmıştı, benim çocukluğumdaki gibi ıssızdı. Tarlaların ve yolların, insanların evlerinin ardında, ayakların altında, toprağın yaşlı, kayıtsız yüreği karanlığa gömülüyor, yarlarda, köklerde, gizil şeylerde, çocukluk korkularında yaşıyordu. İşte o zaman çocukluk anılarının tadını çıkarmaya başlıyordum. Denebilir ki, kinlerin ve kararsızlıkların, yalnız kalma arzumun altında, kendimi yeniden bir genç delikanlı olarak bulup çıkartıyordum. Onun bir arkadaşı, meslektaşı, oğlu olsun istiyordum. Yaşadığım bu köyü yeniden görüyordum. Biz ikimiz yalnızdık, o çocuk ve ben kendim. O zamanın vahşi buluşlarını yeniden görüyordum. Evet, acı çekiyordum ama geleceği ne görebilen ne de sevebilen çelişkili bir bakıştı bu. Ve konuşuyordum, konuşuyordum, kendi kendimle arkadaşlık ediyordum. İkimiz yalnızdık.

Bu akşam yeniden, bayırdan konuşmalarla şarkıla-

rın karıştığı bir uğultu işitiliyordu. Benim hiç inmediğim, öteki yamaçtan gelen sesler sanki başka zamanların bir çağrısı gibiydi, gençliğin sesiydi. Bir an için akşamları Çingeneler gibi, tepenin en uç noktalarında karıncalar gibi kaynaşan kaçaklar çetesi geldi aklıma. Ama bu ses yer değiştirmiyordu, hep aynı yerden çıkıyordu. Bu tehditkâr karanlık altında, dilsiz kente karşı bir grubun, bir ailenin, sıradan insanların şarkılar söyleyerek ve gülerek bekleyişi daha kolay kıldıklarını düşünmek tuhaftı. Bunu bile yapmanın cesaret istediğini düşünemiyordum. Haziran ayıydı, göğün altındaki gece güzeldi, insanın kendini şöyle bir bırakıvermesi yeterliydi; ama ben kendi adıma mutluydum, çünkü bu günlerde ne gerçek bir tutku, ne bir engel yoktu, yalnızdım, kimseye bağlı değildim. Şimdi bana öyle geliyordu ki, işin eninde sonunda tepe ve kent arasındaki bu dalgalanmaya, yarına ait her türlü tasarıyı, uyanışı sınırlayan o sürekli kaygıya varacağını biliyordum ve beni bir dinleyen olsa sanki bunu söyleyiverecektim bile.

Belbo, kenardaki otlarda durmuş seslere karşı havlıyordu. Onu tasmasından çektim, susturdum ve daha dikkatle dinledim. Esrik sesler arasında ayık sesler de olduğu gibi bir de kadın vardı orada. Sonra güldüler, dağıldılar, derken öylesine güzel bir erkek sesi tek başına yükseldi.

Tam geri dönmek üzere yürüyecekken kendi kendime şöyle dedim: "Aptalın tekisin sen. Seni bekleyen iki ihtiyar kadın. Bırak beklesinler."

Karanlıkta, şarkı söyleyenlerin yerini saptamaya çalışıyordum. 'Belki de tanıdığım kişilerdi,' diye geçirdim içimden.

Belbo'yu aldım ve öte yana yürüyeceğimizi söyledim. Sessizce bir şarkı mırıldandım ve ona, "Şuraya gidelim," dedim. Ok gibi fırlayarak gözden yitti.

Bunun üzerine, kendimi seslerin rehberliğine bırakarak, patikadan yürüdüm.

II

Yola çıktığımda karanlığı dinliyordum ki, tepenin ötesinde ağustosböceklerinin sesi her şeyi bastırırken, alarm çaldı. Sanki oradaymışım gibi kentin buz kestiğini, adımların sıklaştığını, kapıların çarptığını, yolların telaşla boşaldığını hissettim. Buradaysa yıldızlardan ışık yağıyordu. Vadideki şarkılar kesilmişti şimdi. Belbo az ötede havladı. Ona doğru koştum. Bir bahçeye girmiş, evinden çıkmış insanların arasında zıplamaktaydı. Aralık kapıdan ışık sızıyordu. Birileri bağırdı; "Kapıyı ört sersem," ve yüksek sesle güldüler. Kapı kapandı.

Aralarında Belbo'yu tanıyanlar vardı, birileri iyi niyetlerle iki yaşlı kadından söz etti, kim olduğumu sormadan beni aralarına aldılar. Karanlıkta seğirtip duruyorlardı, birkaç çocuk vardı ve hep yukarı bakıyorlardı. "Gelecekler mi, gelmeyecekler mi?" diyorlardı. Torino'dan, felaketlerden, yıkılan evlerden söz ediyorlardı. Bir kenarda oturan kadın kendi kendine inliyordu.

"Burada dans edildiğini sanmıştım," deyiverdim öylesine.

"Keşke," dedi, önceden Belbo'yla konuşan delikanlının gölgesi, "ama hiç kimse kavalını getirmeyi akıl etmiyor ki."

"Buna cesaret edebilecek miydin?" dedi bir kız sesi.

"O, evi yanarken bile dans eder."

"Evet, evet," dedi bir başkası.

"Bu olmaz, savaştayız. İtalyanlar, –burada ses değişti– bu savaşı sizin için yaptım. Size bunu armağan ediyorum, buna layık olmalısınız. Artık ne dans edilecek, ne

uyunacak. Yalnızca, benimle savaşmalısınız."

"Sus Fonso, bir duyan olur."

"Ne yapalım? Şarkı söylüyoruz işte."

Ve o ses az önceki şarkıyı söyledi, ama daha alçak, kısık bir tonda. Sanki ağustosböceklerini rahatsız etmekten çekiniyordu. Genç kızlar birleştiler, o delikanlı kıra koştu. Belbo öfkeyle havlamaya koyuldu.

"Uslu dur," dedim ona.

Ağaçların altındaki masada hasır sepetli şarap şişesi ve bardaklar duruyordu. Ev sahibi olan yaşlı adam, bir bardak da benim için doldurdu. Burası bir tür meyhane gibiydi, ama herkes aşağı yukarı akraba sayılırdı ve topluca Torino'dan gelmişlerdi.

"Böyle gittiği sürece, sorun yok," diyordu yaşlı bir kadın, "ama yağmurlar, çamurlar başlayınca ne olacak?"

"Korkmayın nine, sizin için burada her zaman bir yerimiz vardır."

"Bu bir şey değil, kış zor."

"Bu kış savaş biter," dedi bir oğlan çocuğu ve kaçıp gitti.

Fonso ve kızlar şarkı söylüyorlardı, ama sesleri kısıktı. Uzaktan gelecek bir uğultuyu, bir patlamayı bekler gibiydiler. Ben de, arada bir ağustosböceklerinin korosuna kulak veriyordum ve yaşlı kadın kapının kanadını açar açmaz, ben de kapaması için bağırıverdim.

Bu insanların, bu gençlerin şakalarında, dostluğun ve şarabın verdiği o kolay nezaket vardı, bu tanıdığım bir şeydi; bana bir zamanların kentini, başka akşamları, Po kenarındaki gezileri, meyhanelerin, buluşma noktalarının çokluğunu, geçmiş dostlukları hatırlatıyordu. Ve tepenin serinliğinde, o boşlukta, her an tetikte durmayı gerektiren kaygıda, daha eski, daha topraksı, daha geçmiş bir tat buluyordum. Farkında olmadan kızların, kadınların seslerini izliyor ve susuyordum. Fonso'nun çıkışlarına yavaşça, mutlulukla gülüyordum. Bulutsuz göğün altında, ötekilerle bir kütüğün üzerinde oturuyordum.

Bir ses bana, "Ya siz ne yapıyorsunuz? Burada yazlıkta mısınız?" diye sordu.

Bu sesi tanıdım. Şimdi düşününce bana oldukça doğal geliyor. Onu tanıdım ve kendime, kimdi diye sormadım. Bu biraz kırçıllı, kışkırtıcı ve kalın bir sesti. Bu bana, kadınlara ve yere çok özgü bir ses gibi geldi.

Şakayla, köpeğimle yermantarı aradığımı söyledim. Bana yermantarlarının hangisinin yendiğini nerede öğrettiğimi sordu. "Öğrettiğimi kim söyledi?" dedim şaşkınlıkla, "Anlaşıldı," dedi bana karanlıkta. Sesinde nağmeli bir şey vardı. Sanki maskeli bir kılıkta konuşulur gibiydi. Bir an için önceki konuşmaları geçirdim aklımdan; kandırıldığımı düşünmedim ve sonunda ihtiyar kadınları tanıyanlar, benim hakkımda da bir şeyler biliyorlardır kanısına vardım. Ona Torino'da mı, tepede mi oturduğunu sordum.

"Torino'da," dedi sakince bana.

Bu loş ışıkta onun hoş yapılı biri olabileceğini sezdim. Omuzlarının ve dizlerinin kıvrımı seçiliyordu. Dizlerini elleriyle kavuşturarak oturuyor, mutlu bir edayla başını arkaya atıyordu. Onun yüzünü seçebilmeye çalıştım.

"Umarım beni yemeye niyetlenmiyorsunuzdur," dedi yüzüme.

O anda alarm sustu. Bir an için herkes inanamazcasına sustu, sonra dehşetli bir gürültü koptu, gençler zıplıyor, yaşlılar dua ediyor, erkekler ellerini bardaklarına atıyor ve saati gösteriyorlardı. "Bu gecelik bitti." "Daha sonra gelirler." "İtalyanlar, bunu sizin için yaptım!"

Genç kız yerinden kımıldamamıştı. Başı hâlâ duvara dayalıydı ve ona kekeleyerek şöyle dedim: "Siz Cate'siniz. Sen Cate'sin." Ama artık beni yanıtlamıyordu. Sanırım gözlerini yummuştu.

Kalkma zamanı gelmişti, çünkü evlerine giriyorlardı. Şarabın parasını ödemek istedim, ama bana, "Boş ver," dediler. Onlarla vedalaştım, Fonso'nun ve bir başkasının elini sıktım, Belbo'yu çağırdım ve hayretler içeri-

sinde kendimi yapayalnız, yolda, evin o soluk cephesine bakarken yakaladım.

Az sonra villaya girmiştim bile. Ama çoktan gece olmasına ve saatlerin iyice ilerlemesine karşın Elvira beni bekliyordu. Merdivenlere tünemiş, ellerini kavuşturmuş, dudaklarını büzmüş bekliyordu. Yalnızca şöyle dedi: "Bu akşam alarm verildi. İnsan merak ediyor." Başını eğdi, ben tabağıma gülümseyerek yemeğe koyuldum. O, ışıkta, çevremde döneniyordu, sessizce mutfağa giriyor, dolapları kapatıyordu. "Keşke her akşam böyle olsa," diye mırıldandım. Hiçbir şey demedi.

Bir yandan lokmamı çiğnerken o karşılaşmayı, olanları düşünüyordum. Beni, Cate'den çok, zaman, yıllar ilgilendiriyordu. İnanılmaz bir şeydi. Sekiz mi, on yıl mı? Sanki unutulmuş bir odayı, bir dolabı açmıştım ve burada bir başkasına ait bir hayat, boşuna yaşanmış, riskler dolu bir hayat bulmuştum. Unuttuğum buydu, Cate değil, bir zamanların zavallı zevkleri değil. Ama o günleri yaşayan bir şeyler olacak korkusuyla olaylardan kaçan ürkek genç, çoktan adam olmuştu, o hâlâ çevresine bakınıyordu, yaşam neler getirecek diye bekleyen genç beni şaşırtıyordu. Benimle onun arasında ortak ne vardı ki? Ben onun için ne yapmıştım? O banal ve ateşli akşamlar, o rastlantısal riskler, bir yatak ya da bir pencere kadar tanıdık umutlar, her şey uzak bir ülkenin, şimdi tekrar düşününce, böyle tadına bakıp da nasıl böylesine ihanet ettik diye düşündüğüm hareketli yaşamın anısı gibi geliyordu.

Elvira bir mum aldı, odanın dibinde durdu. Ortadaki lambanın yaydığı ışık huzmesinin dışında kalmıştı, yukarı çıkarken onu da söndürmemi söyledi bana. Merak ettiğini anladım. Odanın elektrik düğmesinin yanında dış lambanın da düğmesi vardı ve ben kimi zaman yanılgıyla bahçeyi ışığa boğuveriyordum. Kabaca, "Telaş etme, doğru ışığı söndüreceğim," dedim. O elini boğazına götürerek öksürdü ve güldü: "İyi geceler."

İşte, dedim kendime, yalnız kalınca artık o çocuk değilsin, bir zamanların risklerini taşımıyorsun. Bu kadın sana eve daha erken dönmen gerektiğini söylüyor, seninle konuşmak istiyor, ama buna cesaret edemiyor ve belki ellerini kavuşturup, belki yastığına gömülüp boğazını tıkıyor. Sana hazlar vaat etmediğinin farkında. Ama senin yalnız yaşaman bile onu oyalıyor ve bütün yaşantının şu lambada, şu odayla, senin için yıkadığı güzel perdelerle, temiz çarşaflarla sınırlı kalmasını umut ediyor. Sen bütün bunları biliyorsun, ama kendini tehlikeye atmıyorsun. Aradığın o kadın değil, bu tepeler.

Şöyle bir soru geliyor aklıma: Acaba bir zamanların Cate'si de böyle yanıldı mı? Sekiz yıl önce Cate neydi? Dalgacı, işsiz, zayıf, biraz hantal ve saldırgan bir kızdı. Benimle çıktığında, benimle sinemaya ya da kırlara gelirse, kırık tırnaklarını saklayarak kolumun altına sokuluyordu, ama bu nedenle bir şeyler umduğunu söyleyecek değilim. Benim Nizza Sokağı'nda bir oda kiraladığım yıldı. Ders vermeye yeni başlamıştım, yemeklerimi de çoğunlukla muhallebicide yerdim. Bana evden de para gönderirlerdi, azdı, ama o zamanlar kendi kendime yeterdim. Kırsal kesimden gelip okuyan ve kentte yaşayan herhangi bir delikanlıdan farklı bir gelecek beklemiyordu beni. Çevreme bakınıyor, her yeni sabahın yeni bir umut, yeni bir serüven olduğunu düşünüyordum. O günlerde pek çok insan görürdüm. Onlara ilgi gösterir, onlarla yaşardım. Okul yıllarından kalan arkadaşlar vardı, sonradan Sardunya'da bir bombayla ölen Gallo vardı, pek çoğunun kız kardeşleri, kadınlar ve kasiyer kızla evlenen Martino vardı ve o gevezeler, kitap, komedi, şiir yazan hırslılar, bunları ceplerinde taşıyıp kahvelerde sözünü edenler vardı. Gallo ile dansa giderdik, tepeye çıkardık –onunla aynı köydendik– bir köy okulu açmaktan söz ederdik, o tarım öğretecekti, bense fen dersleri verecektim; arazi alacak, bitki türleri geliştirecek, çiftlikler açacak, köyü yenileyecektik. Cate nasıl girdi aramıza hatır-

lamıyorum; Po'ya giden kırların kenarında duruyordu. Gallo'nun bizimkilerden ayrı arkadaş grupları vardı; Nizza Sokağı'nın sonunda bilardo oynardı, bir kez sandalla gezerken, bir avluda duran Cate'yi çağırmıştı. Sonra ben o yaz Cate ile yalnız gezmiştim.

Cate ile sandalı kıyıya çeker, çayıra iner ve çalıların arasında oynaşır, güreşirdik. Pek çok kadın beni korkuturdu, ama Cate hayır. Onunla küsüşürdünüz, ama kırılmazdınız. Hani meyhanede içki istemek gibiydi biraz: Pek matah bir şarap beklemezsiniz, ama geleceğinden eminsinizdir. Cate otururdu ve onu okşamama izin verirdi. Sonra bizi bir gören olacak diye korkuya kapılırdı. Aramızda pek fazla söz geçmezdi, bu da beni cesaretlendirirdi. Onunla konuşmak, ona bir şeyler vaat etmeye gerek yoktu. "Güreşmekle, kucaklaşmak arasında," derdim ona, "ne fark var ki?" Böylece otların üzerinde bir kez, iki kez hantalca sarılırdık birbirimize. Gün geldi tramvayda giderken birbirimize sevişmeye gittiğimizi söyledik. Tam oraya vardığımızda fırtına bizi karşıladı. Yitirdiğimiz fırsata karşı öfkeyle kürek çektik, üzüldük.

Akşamlardan bir akşam Cate evimin merdivenlerini tırmandı. Huzurla bir sigara içti ve bu kez yatakta daha büyük zevkle seviştik. Yağmur yağdığında, hava soğuduğunda gelip beni bulmanın, benimle olmanın, konuşmanın, içini dökmenin ne kadar güzel olduğunu söylüyordu. Kitaplarımı elledi, alayla burun kıvırdı onlara ve bana gece gündüz gerçekten kimsenin beni rahatsız etmeden odayı kullanıp kullanmadığımı sordu. O ailesiyle oturuyordu, altı-yedi kişi bir bahçe üzerindeki iki odada barınıyorlardı. Ama bana geldiği tek akşam o oldu. Benim arkadaşlarımla buluştuğum kahveye uğruyordu, ama Gallo yanımızda da olsa, ona hepimiz selam versek de, ürkekçe oturuyordu ve o gülüşleri yok olmuştu. Bense bir kız arkadaşa sahip olmanın mutluluğu ile onun bu ezik ve deneyimsiz halinden duyduğum utanç arasında kendi kendimle savaşıyordum. Daktilo yazabilmeyi, bü-

yük bir mağazada çalışabilmeyi, denize gidebilecek parayı kazanabilmek istediğini söylerdi. Arada sırada onu neşeye boğan bir ruj aldığım olurdu. O zaman fark etmiştim ki insan bir kadını geçindirebilir, onu eğitebilir, yaşatabilir, ama eğer onun zarafetinin nasıl oluştuğunu bilirse bu işin tadını kaçırır. Cate'nin eskimiş bir giysisi, derisi soyulmuş bir çantası vardı. Onu dinlemek, yaşamı ve arzuları arasındaki tezatı bilmek insanı hüzünlendiriyordu; ama o ruja gösterdiği sevinç sinirime dokunmuştu, o zaman anladım ki o benim için yalnızca cinsellikten başka bir anlam taşımıyordu. Zevksiz, sıkıntılı bir cinsellik! Onun bu kadar mutsuz ve bilgisiz olduğunu bilmek üzüyor beni. Zaman zaman kendine çekidüzen verdiği olurdu, ama aptalca heyecanları, kaba inatları ve tedirgin eden saflıkları vardı. Ona bağlı olma, ona borçlu olma, en azından zamanı borçlu olma hep üzerimde bir yüktü. Bir akşam istasyonun girişinin altında, onu kolundan tutmuştum ve benimle odama çıkmasını istiyordum. Yazın son günleriydi ve ev sahibenin oğlu ertesi gün birliğinden dönecekti. O evdeyken eve kadın alamazdım, ona rica ettim, yalvardım gelmesi için, şakalar yaptım, komiklik yaptım. "Seni yemem," dedim ona. Bunu duymak bile istemiyordu. Bu inatçı zıtlaşması beni kızdırıyordu. O sıkıca koluma yapışmış, tekrarlayıp duruyordu.

"Gezmeye gidelim."

"Sonra sinemaya gideriz," dedim ona gülerek. "Param var."

Ve o öfkeyle, "Seninle paran için gelmiyorum," dedi.

"Ama ben evet," dedim yüzüne. "Ben seninle yatmak için geziyorum," dedim.

Birbirimize kırgınlıkla baktık, ikimizin de yüzü kıpkırmızıydı. Daha sonra utanç duydum. Yalnız kalınca öfkeyle ağlayacağım sandım, beni kaplayan duygular gurur ve neşe değildi ama, çünkü artık özgürdüm. Cate ağlıyordu, yaşlar yanaklarından süzülüyordu. Yavaşça, bana, "O zaman geliyorum seninle," dedi. Hiç konuşmadan

evin ana kapısına geldik, o beni sıkı sıkı tutuyor ve bütün ağırlığı ile üzerime dayanıyordu. Girişte durdurdu beni. Kararsızca, "Hayır, sana inanmıyorum," dedi, kolumu ısırır gibi sıktı ve kaçtı.

O akşamdan sonra onu görmedim. Pek üstünde durmuyordum, çünkü döneceğini sanıyordum. Ama dönmeyeceğini anladığımda, kabalığımın yangısı sönmüştü, Gallo ve arkadaşlar tekrar benim ufkum haline gelmişlerdi ve aslında bu doyurulmuş kinin hazzını, mutlulukla kaybettiğim fırsatın tadını sonradan çıkarıyordum. Bu sonra bende alışkanlık yarattı. Gallo bile sonradan bundan söz etmedi, buna zamanı olmadı. Afrika savaşına subay olarak katıldı ve onu bir süre görmedim. O kış onun tarımcılığını ve köy okulu düşüncesini unuttum, tamamen kentli oldum ve yaşamın gerçekten güzel olduğunu anladım. Pek çok eve takıldım, siyasetten konuşuyordum, başka tehlikeler ve hazlar tattım, hepsinden kurtuldum. Bilimsel bir-iki işe başladım. İnsanları gördüm, yeni meslektaşlar edindim. Birkaç ay çok sıkı çalıştım ve kendimi bir geleceğim olduğuna kandırdım. Havadaki o kuşku gölgesi, herkesi saran o ateş, tehdit, yakındaki savaş, günleri daha canlı, riskleri daha anlamsız kılıyordu. Hiçbir şey olduğu yoktu ve her şeyin tadı vardı. Yarın neler olabileceğini hiç düşünmüyordum.

Şimdiyse bir şeyler oluyordu ve savaş vardı. Gecenin derinliğinde, lambanın ışık huzmesinde bunları düşündüm. Benim ihtiyarlar huzurla, acınacak biçimde öylece uyuyorlardı. Herkes eve girdikten sonra tepedeki alarmdan onlara neydi? Cate de uyuyordu ormanın ortasındaki evinde. Acaba hâlâ benim eski kabalığımı düşünüyor muydu? Ben sanki dünmüşçesine hatırlıyordum ve karşılaşmamızın böyle kısa ve karanlık olması üzmüyordu beni.

Birkaç gün, Torino'da çalışırken, yürürken, akşam dönerken, Belbo'yla konuşurken bunu düşündüm. Bir akşam meyve bahçesindeyken başka bir alarm çaldı.

Uçaksavar hemen ateş etmeye başladı. Darbelerle sarsılan odamıza çekildik. Dışarıda kurşunlar ağaçların arasında ölümün ıslığını çalıyordu. Elvira titriyordu, ihtiyar susuyordu. Sonra motor ve yıkılma gürültüleri duyuldu. Pencere sürekli kızarıyor ve bembeyaz parlıyordu. Bu, bir saatten fazla sürdü ve son birkaç silah sesi altında bahçeye çıktığımızda bütün Torino vadisi alevler içindeydi.

III

Sabah pek çok kişiyle birlikte kente girdiğimde uzaktan hâlâ patlamalar ve gürültüler yankılanıyordu. Herkes ellerinde çıkınlarla koşuşuyordu. Yolların asfaltı delik deşikti; yapraklar ve su birikintileriyle kaplıydı. Sanki dolu yağmıştı. Parlak ışıkta son yangınlar al al ve duman duman tütüyorlardı.

Okula, her zamanki gibi dokunulmamıştı. Beni karşılayan yaşlı Domenico, yıkıntıları görmeye gitmek için sabırsızlanıyordu. Gerçi şafaktan önce alarm kesildiği zaman çıkmıştı, herkes girip çıkarken, birkaç dükkâncı kapıyı aralık bırakıp da ışık süzüldüğünde (nasılsa kocaman yangınlar vardı) ve bir şeyler içilirken, toplaşmak hoş olmuştu. Gece, onun uyuduğu okul sığınağında neler olduğunu anlattı bana. Anlaşılmıştı, bugün ders yoktu. Zaten tramvaylar kapıları açık, öylece terk edilmiş duruyorlardı, kıyamet onları nerede yakaladıysa orada kalmışlardı. Bütün telleri kopmuştu, sanki ateşten bir kuşun çılgın kanadı bütün duvarlara değmiş ve oraları kirletmişti. "Zavallı sokak. Kimse geçmiyor," deyip duruyordu Domenico. "Sekreter görünmedi daha, Fellini de görünmedi. Hiçbir şey bilmeye olanak yok."

Oradan geçen bir bisikletli, ayağını yere dayayarak, bize bütün Torino'nun yıkıldığını haber verdi. "Binlerce ölü var," dedi bize. "İstasyonu yerle bir ettiler, pazarları yaktılar. Radyoda bu akşam yeniden geri geleceklerini söylediler." Ve arkasına bakmadan pedallayıp kaçtı.

"Ne geveze adam," diye homurdandı Domenico.

"Fellini'yi anlamıyorum. Genellikle çoktan gelmiş olurdu."

Sokağımız gerçekten ıssız ve sakindi. Okulumuzun bahçesindeki ağaçların yaprakları, yüksek duvarı, sanki bir kasaba bahçesi gibi taçlandırıyordu. Buraya alışılmış kokular, tramvayın uğultusu, insan sesleri bile giremezdi. O sabahki çocuk gürültüsünün de olmaması bambaşka zamanlara ait duyguları çağrıştırıyordu. Gecenin karanlığında, evlerin arasındaki o sakin gökte, kıyametin kopmuş olması inanılmaz geliyordu. Domenico'ya gitmesini, istiyorsa Fellini'yi aramasını söyledim. Kapıcı odasında kalıp onları bekleyebilirdim. Sabahın yarısı, yakında yapılacak yoklamalar için sınıf defterini düzeltmekle geçti. Toplamalar yapıyor, kanaatlerimi yazıyordum. Arada sırada başımı kaldırıyor, koridora boş sınıflara bakıyordum. Bir ölüsü olan, onu yıkayıp giydiren kadınları düşünüyordum. Bir an içinde gökyüzü yeniden gürlemeye, yanmaya başlayabilirdi; okul da yerle bir olabilirdi. Önemi olan tek şey hayattı, çıplak hayat. Sınıf defterleri, okullar ve cesetler çoktan önemlerini yitirmişlerdi.

Sessizlik içerisinde çocukların adlarını mırıldanırken kendimi dua mırıldanan bir ihtiyar gibi hissettim. Kendi kendime gülümsüyordum. Yüzleri yeniden görür gibiydim. Acaba bu gece ölmüşler miydi? Bir bombardımanın ertesindeki neşeleri –ani bir tatil, yenilik, kargaşa– benim her akşam alarmlardan kaçıp, serin odama sığınıp, güvenli yatağıma uzanmama benziyordu. Onların bu bilinçsizliğine gülümseyebilir miydim? Hepimizin bu savaşta bilinçsiz bir yanı vardı; hepimiz için bu dehşetli olaylar saçma, günlük ve sevimsiz olaylara dönüşmüştü.

Bunları ciddiye alıp da, 'Bu bir savaştır,' diyene de kötü, aldanmış ya da azınlıktan bir adam gözüyle bakılıyordu.

Ama gene de bu gece birileri ölmüştü. Binlerce değilse de belki de onlarca. Bu da yeterdi. Kentte kalan insanları düşünüyordum. Cate'yi düşünüyordum. Nedense

onun tepeye her akşam çıkmadığına inandırmıştım kendimi. Sanki bahçedeki konuşmalardan kulağıma böyle bir şey çalınmıştı ve nitekim o alarmdan beri şarkı da söylememişlerdi. Ona söyleyecek bir şeyim olup olmadığını sordum kendime, acaba korktuğu bir şey var mıydı? Sanki yalnızca karanlığı, o ev ve orman havasını, genç sesleri, yeniliği özlüyordum. Acaba Cate de o akşam onlarla şarkı söylemiş miydi? 'Eğer başına bir şey gelmemişse,' diye düşündüm, 'bu akşam yukarı gelirler.'

Derken telefon çaldı. Çocuklardan birinin babasıydı. Gerçekten ders yok mu, diye soruyordu. Ne felaketti dün gece! Acaba müdür bey ve öğretmenler sağ ve salim miydiler? Acaba oğlu fizik dersini iyi çalışıyor muydu? Eh, tabii anlaşılıyordu işte, savaş savaştır. Sabırlı olmalıydım. Onları anlamalı ve ailelere yardımcı olmalıydım. Saygılarını ve özürlerini bildiriyordu.

Bu andan sonra telefon bir daha susmadı. Çocuklar aradılar, öğretmenler ve sekreter aradı. Fellini aradı cehennemin dibinden, "Telefon çalışıyor mu?" diye sordu hayretle. Yüzündeki hoşnutsuzluk ifadesini buradan görür gibiydim. "Kapıcı dairesinde kimse yok, bugünü tatil mi sandın? Çabuk gel de Domenico'ya yardım et." Kapadım telefonu. Dışarı çıktım. Artık yanıtlamak istemiyordum. Dünkü gibi bir geceden sonra her şey gülünçtü.

Askerleri görmek tuhaf geliyordu. Gruplar halinde ellerinde kürek, başlarında kask, geçerlerken yıkıntı altlarından ölüleri ve canlıları çıkartmaya gittiklerini anlıyordunuz ve insanın içinden onları dürtmek, koşun diye bağırmak, ne olur elinizi çabuk tutun demek geliyordu. Aramızda onların başka bir işe de yaramadıklarını konuşup duruyorduk. Zaten biliniyordu, savaşı yitirmiştik. Ama askerler yavaş yavaş yürüyorlar, delikleri eşeliyorlar, dönüp dönüp evlere bakıyorlardı. Güzelce bir kadın geçti mi koro halinde onu selamlıyorlardı. Onlar, yalnızca onlar, askerler, hâlâ kadınların varlığından haberdardılar. Altüst olmuş ve her an tetikte bekleyen kentte,

kimse bir zamanlar olduğu gibi kadınları incelemiyor, kimse onların peşine takılmıyor, yazlık giysilerine, gülümsemelerine bile kimse bakmıyordu. Savaşın buna da etki edeceğini tahmin etmiştim. Benim için bu tehlike bir süredir ortadan kalkmıştı. Hâlâ arzularım yerindeyse de, artık hayallerim yoktu.

Bir gazete okuduğum kahvede –gazeteler hâlâ çıkıyordu– olayı yaşayanlar alçak sesle konuşuyorlardı. Gazete savaşın acımasız, ama bütünüyle bize ait olduğunu, inanç ve tutkudan oluştuğunu, bunların hâlâ elimizde kalan zenginlikler olduğunu vurguluyorlardı. Bombalar Roma üzerine de düşmüş, bir kiliseyi yıkmış, mezarlıkları harap etmişti. Bu olay ölüleri de sarsıyordu, bütün uygar dünyanın hakir gördüğü savaş, kanlı bir dizi olayın sonuncusuydu. Bu son saldırıdan sonra inançlarımız tam olmalıydı. İşlerin daha beter olamayacağı bir noktaya gelmiştik. Düşman çıldırmıştı.

Müşterilerden birini tanıyordum. Şişman ve neşeli bir adamdı, savaşı *aslında kazandığımızı söyledi*. "Çevreme bakıyorum, ne görüyorum?" diyordu. "Dolu trenler, toptan ticaretler, karaborsa ve paracıklar. *Oteller işliyor*, şirketler çalışıyor, her yerde çalışılıyor ve para harcanıyor. Pes eden, vazgeçen birini gördünüz mü? Yıkılan üçbeş ev için yazık, ama hükümet bunun parasını veriyor. Eğer üç yıllık savaşın sonunda vardığımız nokta buysa, biraz daha sürmesini umalım. Yatakta ölmeyi herkes becerir."

"Olan biten hükümetin suçu değil," dedi bir başkası. "Başka bir hükümetle kimbilir ne halde olurduk."

Bunlar hep bildiğim şeylerdi, bu yüzden oradan çıktım. Bulvarın üzerindeki bir apartmana zarar veren büyük bir yangın sönmek üzereydi. Hamallar, lambaderleri ve koltukları dışarı taşıyorlardı güneşin altında, bu karmaşada, mobilyalar, aynalı sehpalar, koca sandıkları yığmışlardı. Şu şık şeyler güzel bir vitrin olmalıydı. Aklıma bir zamanların evleri, akşamlar, konuşmalar, benim öy-

külerim geldi. Gallo bir süredir Afrika'daydı, ben lisede çalışıyordum. Kent yaşamına ve bilime inanıyordum, laboratuvar çalışmalarıyla, kongreleriyle, kürsüleriyle fen aklımı çeliyordu. O büyük riskler yılında olmuştu bunlar. Anna Maria'yı tanıyıp onunla evlenmek istediğim yıldı. Babasının asistanı olacaktım. Yolculuklar yapacaktım. Onun evinde koltuklar ve yastıklar vardı, tiyatrodan ve dağ gezilerinden söz edilirdi. Anna Maria beni çiftçi yanımdan yakalamayı bildi, fen'in ötekilerden farklı olduğunu söyledi. Benim köy okulları tasarımı kutlardı. Yalnızca Gallo'dan söz ederken, ona sevimsiz bir hayvan gibi davranıyordu. Anna Maria'dan konuşmayı, fazla laf etmemeyi, çiçek göndermeyi öğrendim. Bütün kış birlikte çıktık ve dağda bir gece beni odasına çağırdı. O andan başlayarak beni avcunun içine aldı, bana yakınlık göstermeden beni kölesi yaptı. Her gün yeni bir kapris buluyor, benim uysallığımla da alay ediyordu. Tehditkâr ve devrik gözlerle başlayan sahneler sonunda susup çocuk gibi ağlamaya koyuluyordu. Beni anlamadığını, onu tedirgin ettiğimi söylüyordu. Bunları sona erdirmek için onunla evlenmek istedim. Her yerde bunu teklif ediyordum, merdivenlerde, balolarda, kapılarda. O, esrarengiz bir havaya bürünüp gülümsüyordu. Bu böylece üç yıl sürdü ve neredeyse kendimi öldürme noktasına vardım. Onu öldürmeye değmezdi bile. Ama yüksek fene, güzel dünyaya, bilimsel kurumlara olan ilgimi yitirdim. Kendimi yeniden bir çiftçi gibi hissediyordum. Savaş o yıl başlamadı (hâlâ savaşın bir şeyleri çözebileceğini sanıyordum), bir kürsüye talip oldum, bu yaşantıma başladım. Şimdi çiçekler ve yastıklar güldürüyor beni, ama ilk zamanlar Gallo ile konuşurken içim yanıyordu. Gallo üniformasıyla ve başka bir ses tonuyla şöyle diyordu: "Saçmalık bunlar. Hepimizin başına bir kez gelir." Ama bu başımıza gelenin rastlantısal olmadığına inanıyordu. Bir anlamda hâlâ kederleniyordum, ama Anna Maria'yı kaçırdığıma değil, artık her kadın düşüncesi, bana o tehdidi anımsa-

tıyordu. Eğer bu kinle yavaş yavaş içime kapanıyorsam; bu, kini aradığım içindi. Çünkü ben hep bunu amaçlamıştım ve yalnızca o kızla değil!

Yıkıntıya dönmüş yapının önünde, bulvarın kaldırımında bunları düşünüyordum. Yolun sonunda ağaçların arasından tepelerin yeşil yaz görüntüsü seçiliyordu. Kendi kendime neden burada oyalandığımı, akşam olmadan yukarı kaçmadığımı sordum. Genellikle alarm gece olurdu, ama sözgelimi dün Roma'ya öğle zamanı verilmişti. Savaşın ilk günlerinde sığınağa inmiyordum, kendimi sınıfta kalmaya ve titremeye mahkûm ediyordum. O zamanlar saldırılara gülüp geçiyordum. Şimdi olaylar büyüyüp dehşet saçalı beri en basit bir siren bile ürpertiyordu. Akşama kadar kentte kalmanın bir anlamı yoktu. Bir sınıf şanslı insan, o hep önde gidenler, dağlardaki, kıyılardaki villalarına çoktan gitmişlerdi, ya da gidiyorlardı. Orada olağan hayatlarını yaşıyorlardı. Uşaklar, kapıcılar, yoksullar, apartmanlara göz kulak oluyor, yangın çıkarsa eşyayı kurtarmak onlara düşüyordu. Hamallar, askerler, tamirciler uğraşıyordu. Sonra gece onlar da ormana ya da meyhaneye kaçıyorlardı. Az uyuyorlardı, bol bol içiyorlardı. On kişi bir deliğe girip tartışıyorlardı. Banaysa onlardan biri olamama utancı düşüyordu, onlarla yolda karşılaşıp konuşabilmek isterdim. Ya da belki de yalnızca o basit riskin tadını çıkarıp değiştirmek için bir şey yapmıyordum. Yalnız kalmak ve beni kimsenin beklemediğini hayal etmek hoşuma gidiyordu.

IV

O akşam eve ayışığı altında döndüm ve yemekten sonra benimkileri hoşnut etmek için meyve bahçesine çıkıp çene çaldım. Yakındaki villadan, Elvira'nın koruması altına aldığı on beş yaşında bir öğrenci olan Egle geldi. Okulların kapatılması gerektiğini, çocukları hâlâ kentte tutmanın bir suç olduğunu konuşuyorlardı.

"Ve öğretmenleri. Ve kapıcıları," diye ekledim ben. "Ve tramvaycıları. Ve bar kasiyerlerini."

Şakalarım Elvira'yı zor durumda bırakıyordu. Egle'nin gözleri beni dikkatle sorguluyordu.

"Bu söylediklerinizi gerçekten düşünüyor musunuz?" diye sordu bana kuşkuyla. "Yoksa bu akşam da şaka mı yapıyorsunuz?"

"Savaşmak askerlerin işidir," dedi Elvira'nın annesi. "Hiç böyle şeyler görülmemişti."

"Herkese görev düşer," dedim. "Zamanında hep bir ağızdan konuşmayı biliyorlardı."

Ay ağaçların arkasına çekilmişti. Birkaç gece sonra dolunay olacak, göğü ve yeri aydınlatacak, Torino'yu gözler önüne serecek ve başka bombalar getirecekti.

"Savaşın bu yıl biteceğini söylemişlerdi," dedi Egle birdenbire.

"Bitecek mi?" dedim ona, "daha başlamadı bile."

Durdum. Kulaklarımı diktim ve gözlerin devrildiğini, Elvira'nın toparlandığını, herkesin sustuğunu gördüm. "Birileri şarkı söylüyor." Egle sessizliği bozmuş, keyiflenmişti.

"Neyse bari."

"Ne delilik!"

Egle'yi bahçe kapısına geçirdim. Ağaçların arasında yalnız kaldığımda, yolumu hemen bulamadım. Belbo çalıların arasında kendine bir yol açarak ilerliyordu. Ayın altında nasıl dolaşılırsa, ağaç gövdelerinin aldatmasına kanarak başıboş yürüdüm.

Torino, sığınaklar, alarmlar bana yeniden çok eski ve hayal ürünü şeyler gibi göründü. Ama aradığım karşılaşma, havadaki o sesler, hatta Cate bile gerçek ötesi gibiydi. Bu konudan konuşabilseydim. Sözgelimi Gallo ile, acaba neler anlatırdım diye soruyordum kendi kendime.

Savaşı, boşu boşuna ölenleri düşünerek yola çıktığımı fark ettim. Bahçe boştu. Evin arkasındaki çayırda şarkı söylüyorlardı, Belbo da yarı yolda kaldığından kimse beni fark etmedi. Loş ışıkta ızgarayı, taş masaları, aralık kapıyı seçtim. Yarı kapalı bir ahşap balkonda geçen yılın ürünü üzüm salkımları asılıydı. Bütün evde mistik, terk edilmiş bir hava vardı.

'Eğer Cate çıkarsa,' diye düşündüm. 'Öç almak için neler söyler bana kimbilir.'

Buradan ayrılıp ormana dönmek üzereydim. Cate'nin burada olmadığını, kentte kalmış olmasını umut ettim. Ama çocuğun biri koşarak köşeyi döndü ve durdu. Beni görmüştü.

"Kimse var mı?" diye sordum. Bana kararsızlıkla bakıyordu. Bahriyeli giysisi giymiş, beyaz tenli bir çocuktu, ayışığının solgunluğunda gülünç bir hali vardı. İlk akşam fark etmemiştim onu.

Kapıya gitti ve içeriye seslendi. "Anne," dedi. Cate elinde kabuklar dolu bir tabakla çıktı dışarıya. O anda Belbo, karanlıkta yuvarlana devrile çıktı ortaya. Oğlan, Cate'nin eteklerine yapıştı, korkmuştu.

"Aptal," dedi, "yok bir şey."

"Hâlâ yaşıyor musunuz?" dedim Cate'ye.

O kabukları atmak üzere ızgaraya yöneldi. Yarı yolda durdu, başını çevirdi. —Bir zamanlara göre daha uzun

boyluydu— o alaycı gülüşünü hatırladım. "Dalga mı geçiyorsun?" dedi bana. "Özel olarak alay etmek için mi geldiniz?"

"Dün gece," dedim, "şarkı söylediğinizi duymadım ve Torino'da kaldınız sandım."

"Dino," dedi çocuğa. Kabukları attı ve onu tabakla eve gönderdi.

Yalnız kalınca artık gülmez olmuştu. "Neden başkalarıyla gitmiyorsun?" dedi.

"Senin oğlun mu?" diye sordum.

Ağzını açmadan baktı bana.

"Evlendin mi?"

Başını kuvvetli bir şekilde salladı – bunu da hatırladım. "Seni ne ilgilendirir ki?"

"Güzel bir çocuk, sağlıklı," dedim.

"Onu Torino'ya götürüyorum. Okula gidiyor," dedi. "Gece olmadan yukarı dönüyoruz."

Ayışığı altında onu iyi görüyordum. Hiç değişmemişti, ama sanki bir başkasıydı. Kendinden emin bir konuşması vardı, onu koluma takıp gezdirmem sanki dün gibiydi. Bu köylere özgü kısa bir etek giymişti.

"Sen şarkı söylemiyor musun?" dedim. Yeniden o sert gülüş, o baş hareketi.

"Bizim şarkılarımızı dinlemeye mi geldin? Neden kendi kahvene dönmüyorsun?"

"Aptal," dedim ona, bir zamanlar sahip olmadığım gülümsememle. "Hâlâ o günleri mi düşünüyorsun?"

Bir zamanlar tanıdığım o baştan çıkarıcı ağzını fark ettim, ama daha ciddi, daha katıydı. Çocuk yeniden çıktı bahçeye ve Belbo havlamaya başladı. "Buraya gel, Belbo," diye bağırdım. Dino geçti, evin arkasına koştu.

"İnanmayacaksın ama," dedim Cate'ye, "tek dostum bu köpek."

"O senin değil," dedi bana.

Bunun üzerine şakayla benim hakkımda her şeyi bilip bilmediğini sordum ona. "Ben senin hakkında hiçbir

şey bilmiyorum," dedim ona. "Sen neler yaptın, şimdi nasıl yaşıyorsun? Biliyor musun, Gallo Sardunya'da öldü."

Cate, bana, "Olamaz!" dedi ve fena oldu. Neler olduğunu anlattım, neredeyse ağlamak üzereydi. "Bu savaş," dedi, "iğrenç bir şey." Artık o değildi karşımdaki, alnını kırıştırmış toprağa bakıyordu.

"Ya sen neler yaptın?" dedim, "Tezgâhtar olabildin mi?"

Yeniden dudaklarını büzdü ve "Sana ne!" dedi. Karşı karşıyaydık. Elini tuttum. Geçmişle alay ettiğimi düşünmesini istemiyordum. Bileğine şöyle bir dokundum. "Bana nasıl bir hayat yaşadığını anlatmayacak mısın?" dedim.

Yaşlı ve tombul bir kadın, "Kim o?" diye seslenerek çıktı. Cate ben olduğumu söyledi, yaşlı kadın çene çalmak için geldi; o anda ay tümüyle battı.

"Dino ötekilerle gitti," dedi Cate.

"Bahriyeli giysini neden çıkarmadın?" dedi ihtiyar. "Ot, poposunu boyuyor, bilmiyor musun?"

Cate bir şeyler söyledi, ben aydan söz ettim. Birlikte çayıra doğru yürüdük. Şarkı söylemeyi kesmişler, gülüyorlardı. O kısa yürüyüş boyunca, yaşlı kadının Cate'nin ninesi, o evin Fontana adında bir meyhane olduğunu, ama savaş çıkalı pek kimsenin uğramadığını öğrendim. "Eğer bu savaş bitmezse," diyordu ihtiyar, "deden burayı satacak ve hep birlikte köprü altına sığınacağız."

Bu kez evin arkasında daha az kişi vardı. Fonso, bir başkası ve o kız. Bir ağaç altında elma yiyorlardı. Alçak dallardan kopartıyorlardı elmaları. Yiyor ve gülüyorlardı. Dino çayırın kenarında durmuş, onlara bakıyordu.

Cate yürüyüp onunla konuştu. Ben evin gölgesinde yaşlı kadınla kaldım.

"Geçen gece daha çok kişi vardı," dedim. "Torino' da mı kaldılar?"

Yaşlı kadın: "Hepimizin otomobili yok. Geceye kadar çalışanlar var. Tramvay çalışmıyor." Sonra bana baktı ve

sesini alçalttı, "Beş para etmezlerin sözü geçer oldu," diye homurdandı. "Sahtekâr insanlar, bizleri hiç umursadıkları yok. Ne hallere koydular bizi!"

Uzaktan Fonso'yu selamladım. Elini sallayarak bana seslenmişti. Aralarında bağrışıyor, birbirlerine elma atıyor, koşuyorlardı. Cate bize döndü.

Evden seslendiler. Karanlıkta bir kapı açılmıştı ve biri "Fonso, zamanı geldi," dedi.

O anda hepsi, kızlar, delikanlılar, çocuklar, koşuştular ve gözden kayboldular.

Yaşlı kadın içini çekti, "Hıh," dedi kımıldayarak. "Bunlar da! Bir anlaşsalar. Aralarında yiyip bitiremediler. Olan bize oldu."

Cate ile yalnız kaldım. "Radyo dinlemeye gelmiyor musun?" dedi bana.

Benimle bir adım attı, sonra durdu.

"Umarım faşist değilsindir," dedi.

Ciddiydi ve gülüyordu. Elini tuttum, içimi çektim. "Hepimiz öyleyiz, sevgili Cate," dedim yavaşça. "Öyle olmasaydık isyan etmek, bombalar atmak, canımızı tehlikeye sokmak zorunda kalırdık. Olanlara izin veren ve bununla yetinen, zaten çoktan faşist sayılır."

"Bu doğru değil," dedi. "Zamanı bekleniyor. Savaşın bitmesi gerekiyor önce."

Alınmıştı. Elini tutuyordum.

"Bir zamanlar," dedim ona gülerek, "böyle şeyler bilmezdin."

"Sen bir şey yapmıyor musun? Arkadaşların neler yapıyorlar?"

Bunun üzerine ona arkadaşlarımı bir süredir görmediğimi anlattım. Kimi evlenmişti, kimi kimbilir nereye taşınmıştı. "Martino'yu hatırlıyor musun? Bir barda düğün yaptı."

Birlikte Martino'ya güldük. "Herkesin başına gelir," diye devam ettim. "Birlikte aylar yıllar tüketilir, sonra olanlar olur. Bir randevu kaçırılır, bir ev değiştirilir ve

her gün görüştüğün birinin artık kim olduğunu bile bilemezsin."

Cate bana, bunun savaşın suçu olduğunu söyledi.

"Bu savaş hep oldu," dedim. "Günün birinde hepimiz yapayalnız kalırız. Hem bu o kadar da kötü sayılmaz." Beni şöyle tepeden tırnağa süzdü.

"Arada bir yeniden biri çıkıverir karşına."

"Peki senin istediğin ne? Sen hiçbir şey yapmamak ve yalnız kalmak istiyorsun."

"Evet," dedim ona, "yalnız kalmak hoşuma gidiyor."

O zaman Cate bana kendinden söz etti. Çalıştığını, işçilik, otel hizmetçiliği, kâhyalık yaptığını anlattı. Şimdiyse her gün hastaneye gidip yardım ediyordu. Geçen yıl Nizza Sokağı'ndaki eski ev yıkılmış ve herkes ölmüştü.

"O akşam," diye sordum, "alınmış mıydın Cate?"

Bana şaşkın, yarım bir gülümsemeyle baktı. Ben inatla sordum: "Söyle bakalım: Evli misin, değil misin?"

Başını yavaşça salladı.

'Benden daha alçakları da varmış,' diye düşündüm hemen ve "Çocuk, senin oğlun mu?" diye sordum.

"Olsa ne olacak?" dedi.

"Utanıyor musun?"

Bir zamanlar yaptığı gibi omuzlarını silkti. Gülecek sandım, oysa kırık bir sesle, yavaşça: "Corrado, boş verelim bunu. Canım istemiyor. Sana hâlâ Corrado diyebilir miyim?"

O anda sakinleştim. Anladım ki Cate beni baştan çıkartmaya çalışmıyordu, artık kendine ait bir hayatı vardı ve bu hayat ona yetiyordu. Ona karşı kaba davranacağımdan, onu aşağılayacağımdan, ona bağıracağımdan korkmuştu. "Aptalsın," dedim ona. "Bana ne istersen diyebilirsin." Belbo elimin altına geldi, onu ensesinden tuttum.

O anda karanlık evden konuşarak, tartışarak çıktı herkes.

V

Haziran bitti, okullar kapandı, artık bütün zamanımı tepede geçiriyordum. Güneşin altında ormanlık arazide yürüyüşler yapıyordum. Le Fontane'nin arkasındaki toprak, tarla ve bağ olarak ekilmişti; sık sık oraya gidiyor, gölgeleri kollayıp, fen öğrencisi olduğum günlerdeki gibi bitkiler ve mantarlar topluyordum. Evler ve bahçelerdense, işlenmemiş çayırları ve sınırlarındaki yabanıl doğayı yeğliyordum. Le Fontane en uygun yerdi, tam orada ormanlar başlıyordu. Cate'yi başka seferler de gördüm, sabahları akşamları, kendimizden hiç söz etmedik; Fonso ile tanıştım, ötekileri de yakından tanıdım.

Fonso ile şakadan tartışıyordum. Genç bir delikanlıydı, on sekizinde bile değildi. "Bu savaşa," diyordum ona, "hepimiz gideceğiz. Seni yirmi yaşında çağıracaklar, beni kırk. Sicilya'ya gitsek nasıl olur sence?"

Fonso bir atölyede getir götür işi yapıyordu, her akşam annesi ve kız kardeşleri ile geliyordu, sabah apar topar bisikletine biniyor, gidiyordu. Alaycı, komik bir çocuktu, bir anda parlayıverirdi.

"Söz," diyordu; "beni silah altına alırlarsa, bütün bölgeyi havaya uçururum."

"Sen de uçarsın. Eğer savaş seni de yakarsa. Uyanmak için hep yanmayı bekliyoruz."

"Her savaşa giden uyansa," diyordu Fonso, "çok güzel olurdu."

Geçen yıl, akşam okulundayken Fonso istatistiğe, gazetelere, bilgiye merak sarmıştı. Torino'da da gözlerini

açan bazı iş arkadaşları olduğu belliydi. Savaş hakkında her şeyi biliyordu. Hiç aralıksız bir şeyler sorardı, yanıtı da başka bir soruyla keserdi. Bilimden, ilkelerden de zevkle söz ederdi.

Böyle konuştuğumda bana, kentsoylu kaldığım sürece uyanmaya hazır olup olmadığımı sordu.

"İnsan elini çabuk tutmalı," diye yanıtladım. "Çene çalmanın bir anlamı yok. Tek yol terörizm. Savaştayız."

Fonso, bunun gerekli olmadığını söylüyordu. Faşistler tirtir titriyorlardı. Savaşı yitirdiklerini biliyorlardı. Artık kimseyi silah altına çağırmaya cesaretleri yoktu. Yalnızca bir fırsatını bulup bu işten sıyrılmayı, kalabalığın içine karışıp yok olmayı, 'Şimdi sıra sizde, haydi!' demeyi istiyorlardı. İskambil kâğıtlarından bir kale gibiydiler.

"Sen buna inanıyor musun? Onlar her şeylerini kaybetmeye hazırlar. Yalnızca ölüler bırakır savaşı."

Ötekiler, kadınlar, Cate'nin ninesi dinliyordu.

"Onlar ödlektir diyorsa," diye araya girdi meyhaneci, "ona inanabilirsin. O anlar bu işten."

Le Fontane'de herkes benim öğretmen, bilim adamı olduğumu biliyordu. Bana çok saygılı davranıyorlardı. Cate bile bazen ürküyordu.

"Bu hükümet," diye sürdürdü yaşlı adam, "asla kalıcı değil."

"İşte sırf bu nedenle kalıcı ya. Herkes, 'Bunlar öldü,' diyor, ama kimse bir şey yapmıyor." "Sen ne diyorsun? Sen olsan ne yapardın?" diye sordu Cate ciddiyetle.

Herkes sustu, bana baktı. "Öldürürdüm," dedim. "Onları bu işten vazgeçirirdim. Savaşı burada, içeride sürdürürdüm. Nasılsa bunların kafası asla değişmez. Yalnızca bir adım daha attıklarında bombanın patlayacağını bilirlerse o zaman sakin otururlar."

Fonso fesatça gülüyordu ve araya girmek üzereydi.

"Sen bunu yapar mıydın?" diye sordu Cate. "Hayır. Böyle bir niyetim yok."

Cate'nin ninesi suçlanmış gözlerle bakıyordu. "Sizler," diyordu, "bunun neye mal olduğunu bilemezsiniz. Kimsenin aklını karıştırmaya değmez. Onlar da ölecekler."

Bunun üzerine Fonso ona sınıf mücadelesinin ne olduğunu anlatmaya koyuldu.

Artık hemen her akşam Le Fontane'ye gidiyor ve ötekilerle radyo dinliyordum. Benim evdeki iki ihtiyar Londra'yı dinlemeye çekiniyorlardı. "Buna iznimiz yok," diyordu Elvira. "Yoldan duyulabilir." Benim geceleri, bombardıman saatlerinde de ormanda gezinmemden yakınıyordu. Torino korkunç bir bombardıman daha yaşamıştı. Bizimkiler ertesi gün meyve bahçesinde orak demiri gibi ağır ve keskin bir kurşun bulmuşlardı. Beni çağırıp gösterdiler. Ortalarda görünmemem için yalvardılar. Onlara her yerde tehlike olduğunu söyledim.

Fontane'ye gündüz gitmek bana bir serüven tadı veriyordu. Kırın içinden geçip bir zamanlar asfalt olan ıssız yola çıkıyordum. Zirveye iki adım uzaklıkta ve ormanların ortasındaydım. Aklıma bir yıl öncesine kadar buralarda gezinen otomobiller, bisikletliler, yolcular geliyordu. Şimdi bir yayaya bile ender rastlanıyordu.

Bahçede oyalanıp ya bir meyve yiyor, ya bir yudum bir şey içiyordum. Yaşlı kadın bana kahve, su ve şeker sunardı. Para ödeyebilmek için şarap ısmarlardım. O saatte oraya ne Cate için ne bir başkası için gidiyordum. Cate oradaysa onun iş görmesini seyrediyor, Torino'da neler konuşulduğunu soruyordum. Gerçekte orada oyalanmamın nedeni, kendimi ormanın kenarında hissetmek, oradan zirveye bakmak arzumdu. Vahşi ve durağan temmuz güneşinde, tanıdık masalar, tanıdık yüzler, o ortaklaşa zaman öldürme duygusu, yüreğimi ısıtıyordu. Cate, bir kez pencereden sarkarak "Ha sensin!" dedi ve inmedi bile.

Oradan hiç eksik olmayan, ya bahçede, ya evin arkasında oynayan biri varsa o da Dino'ydu. Şimdi okullar bi-

teli, nineye emanet edilmişti, kadıncağız onu bırakıyordu, gezinsin; sonra yüzünü bir bez parçası ile temizliyor, kahvaltı etmeye çağırıyordu. Dino o geceki gibi beyaz ve solgun bir çocuk değildi artık. Şimdi koşuyor, taş atıyor, pabuçlarını paralıyordu. Zayıf ve haylazdı, neden bilmem, beni hüzünlendiriyordu. Ona bakarken bir zamanların mutsuz Cate'sini, onun deneyimsiz bedenini, o günlerin utancını düşünüyordum. Anna Maria ile geçirdiğim yıl olmuş olmalıydı bunlar. Yalnız ve korkak Cate kendini koruyamamış olmalıydı, kimbilir nasıl düşmüştü, bir dans dönüşü mü, kırda mı? Sevmediği biri miydi, bir zavallının teki miydi, yoksa yakışıklı biri miydi? Ya da belki bir aşk yaşamıştı, sıcak bir tutku onu değiştirivermişti. Acaba bana anlatır mıydı? O gece istasyonda ayrılmasaydık, kimbilir belki de bu çocuk doğmayabilirdi.

Dino'nun saçları gözüne giriyordu, yamalı bir kazağı vardı. Benim karşımda okulu ve renkli defterleri ile övünürdü. Ona, onun kadar değişik dersler okumadığımı ama benim de çocukken çok resim çizdiğimi, taşların, fındıkların, ender otların resmini yaptığımı anlattım. Ona da bir-iki desen çizdim.

Aynı gün benimle tepeye gelip ot topladı. Mine çiçeklerini keşfedince çok mutlu oldu. Ertesi gün büyüteç getirmeye söz verdim, hemen merceğin ne kadar büyüteceğini merak etti.

"Bu menekşe renkli tanecikler," diye açıkladım, "güller, karanfiller kadar büyürler." Dino eve kadar peşime takıldı, villaya gelip büyüteci almak istiyordu. Hiç utanmadan, kendinden emin, yaşıtıyla konuşur gibi rahattı. Bana siz diyordu.

"Bak," dedim ona, "bana sen diyebilirsin. Annene söylediğin gibi."

"Sen de annem gibisin," dedi hemen, "sizler savaşın yitirilmesini istiyorsunuz."

"Bana okulda zaten siz diyorlar," dedim neşeyle. Sonra ekledim: "Sen savaşı seviyor musun?"

Dino mutlulukla baktı bana: "Ben asker olmak, Sicilya'da dövüşmek isterdim." Sonra sordu: "Burada da savaşacaklar mı?" "Zaten savaşıyorlar," dedim, "alarmlardan korkuyor musun?"

Hiç korkmuyordu. Bombaların düştüğünü bile görmüştü o. Uçaklar hakkında her şeyi biliyordu. Evde de üç bomba parçası vardı. Bana savaş alanlarından hava akımının ertesi gününde mermi toplanır mı, diye sordu.

"Gerçek mermiler," dedim, "kimbilir nereye düşer. Savaş alanında yalnızca boş kovanlar ve ölüler kalır."

"Çölde akbabalar vardır," dedi Dino, "onlar ölüleri gömerler."

"Onları yerler," dedim. Bana güldü.

"Annen savaşmak istediğini biliyor mu?"

Bahçeye girdik. Cate ve yaşlı kadın ağaçların altında oturuyorlardı.

Dino sesini alçalttı: "Annem diyor ki savaş bir utançmış. Her şeyin suçlusu faşistlermiş." "Anneni seviyor musun?" diye sordum ona. Erkekler arasında yapıldığı gibi omzunu kaldırdı. İki kadın bizim gelişimizi izliyordu.

O günlerde, Cate, Dino ile olmamı onaylıyor muydu, bilmiyordum. Yaşlı kadın hoşnuttu, çünkü çocuğu onun ayaklarının altından uzaklaştırıyordum. Cate, çocuğun çevremde dönmesini, çiçek toplamasını, elimden büyüteci kapmasını hayretle izliyor, bazen de büyüklere saygısızlık gösteren çocuklara yapıldığı gibi ona sesleniveriyordu. Dino susuyor, kamburunu çıkarıyor ve alçak sesle konuşmaya başlıyordu. Sonra koşup annesine resimlerini ya da bir çiçeğin bölümlerini gösteriyordu. Annesine, ona bitkilere ait bir kitap getirdiğimi söylüyordu seslenerek. Cate onu tutuyor, saçlarını düzeltiyor, bir şeyler söylüyordu. Ben neredeyse Cate'nin olmadığı zamanları yeğler olmuştum.

Cate'nin oğlunu kıskandığını düşündüm. Bir akşam bana bakışlarında bir nefret sezdim. "Cate, gerçekten benden iğreniyor musun?" dedim ona mırıltıyla. Hazır-

lıksız yakalandı, gözlerini yere indirdi. Alçak sesle "Neden?" diye kekeledi.

"O zamanlar çocuktuk," dedim. "Zamanında pek çok şeyi bilemedik."

Ama o çoktan yüzünü kaldırmış, bahçenin ötesindekilere sesleniyordu. Biraz sonra bana şöyle dedi: "Senin *evdeki kadınlar, bizimle konuşmaya tenezzül ettiğini* biliyorlar mı? Akşam eve dönünce meyhanede olduğunu söylüyor musun? Senle evlenmek isteyen o çarpık kadının adı neydi? Elvira mıydı?"

Bunları ona şakayla söylemiştim. "Sana neler oluyor?" dedim. "Sana geliyorum, çünkü bundan hoşlanıyorum. Hepinizden hoşlanıyorum. Ormanlarda, yolda geziniyorum. Sizinle de, tepede olduğum gibi mutluyum."

"Ya Elvira'ya anlatıyor musun bunu?"

"Elvira'nın ne ilgisi var şimdi?"

"Elvira senin köpeğinin annesi," dedi yavaşça. "Bütün gün nereye gittiğinizi sormuyor mu?"

"Elvira ahmağın teki."

"Ama onunla mutlusun. Bizlerle olduğun gibi."

"Kıskanıyor musun Cate?"

"Kimi? Güldürme beni? Ben Fonso'yu kıskanıyor muyum?"

"Ama Fonso çocuk daha," diye bağırdım. "Ne ilgisi var bunun?"

"Sana göre hepimiz çocuğuz," dedi. "Senin köpeğin gibiyiz hepimiz."

O akşam daha fazla tartışmadım. Fonso, kızlar, Dino geldiler. Sohbet ettik, dinledik, birileri şarkı söyledi. Yeni yüzler vardı. Fonso'nun tanıdığı olan dertli bir karı-koca gelmişti, bir şeyler içildi. Sonra zamanı gelince Cate, yatağa götürmek için Dino'nun peşinden koştu. Herkes onun peşine düşmüştü. Karanlıkta birisi, Corrado dedi. "Corrado," diyorlardı, "haydi söz dinle artık."

VI

Cate yeniden bahçeye çıkar çıkmaz, onun yanına gittim. O henüz bir şeyin farkında değildi. Belki de gene Elvira'dan söz edeceğimi sandı, göz kırparak bana, durdu.

"Demek tam adı Corrado," dedim. Bana kararsızlıkla baktı.

"Bu benim adım," dedim.

O kendine güvenir tarzıyla başını çevirdi. Gölgede, masalarda oturanlara baktı. Korkuyla fısıldadı: "Git buradan görecekler bizi." Ben de dönüp yanında durdum. Yürürken bana şaka yapar gibi sordu: "Onun adını bilmiyordun demek!"

"Neden bu adı koydun?"

Omuzlarını kaldırarak hiç yanıt vermedi.

"Dino kaç yaşında?" diyerek durdurdum onu. Kolumu sıkarak, "Sonra söylerim. Uslu dur," dedi.

O akşam uzun uzadıya savaştan ve alarmlardan konuşuldu. Fonso'nun arkadaşı Arnavutluk'ta yaralanmıştı ve herkesin bir süredir bildiği şeyleri anlatıyordu. "Bir yatakta uyuyabilmek için evlendim," diyordu. "Şimdi yatak da yok oldu," diye yeni gelin devam ediyordu söze.

"Üzme canını, kırlarda uyuyacağız." Ben ninenin yanına oturmuştum; susuyor, Cate'nin profilini inceliyordum. O akşam onu yeni baştan bulduğumu, onunla konuşurken, kim olduğunu bilmediğimi fark ettim. Her sefer daha kör davranmıştım. Dino'nun Corrado'nun kısaltması olduğunu anlayabilmem bir ay almıştı. Dino,

Corrado demekti. Dino'nun yüzü nasıldı? Gözlerimi yumuyor, ama onu görmeyi başaramıyordum.

Aniden kalktım, bahçede yürüdüm. "Benimle arkaya gelir misin?" dedim Cate'ye, hemen kalktı. Tiksintiye benzer bir duyguyla yürüyordum. O andan başlayarak hayatım mahvolmaya başlamıştı. "Pek çok şey yapabilirdim," diye bağırdı biri.

Karanlıkta ilerliyorduk. Cate sessizlikte susuyordu. Ayağı bir şeye takılınca koluma tutundu, hafifçe sıçrayarak fısıldadı: "Beni sıkı tut." Onu yakaladım. Durduk.

"Corrado," dedi bana, "Dino'ya bu adı vermekle iyi yapmadım. Ama görüyorsun önemi yok, onu hiç böyle çağırmıyoruz."

"Peki, o halde neden bu adı seçtin?"

"Seni hâlâ seviyordum. Seni bir zamanlar sevdiğimi bilmiyor musun?"

'Şimdi mi?' diye düşündüm. 'Bana çoktan söylemiş olmalıydı.' "Eğer beni seviyorsan," dedim sertçe ve kolunu sıktım, "Corrado kimin oğlu?"

Konuşmadan elimden kurtuldu. Benden daha güçlüydü. "Sakin ol," dedi bana. "Korkma. Onu yapan sen değilsin."

Karanlıkta birbirimize baktık. Kendimi tükenmiş hissediyor, terliyordum. Sesinde bir alaycılık gölgesi sezmiştim.

"Ne dedin?" dedi ansızın.

"Hiçbir şey," dedim. "Eğer beni seviyorsan..."

"Seni artık sevmiyorum Corrado."

"Ona benim adımı verdinse, o kış nasıl hemen bir başkasıyla sevişebildin?"

Karanlıkta sesime hâkim olmaya çalıştım, utanıyordum, kendimi cömert hissediyordum. Bir zamanların Cate'siyle, o umutsuz kızla konuşuyordum.

"Sen benimle seviştin," dedi sakince, "ama hiçbir şey umurunda değildi."

Bu başka bir konuydu, ne yanıt verebilirdim ki? Bu-

nu ona da söyledim. O da bana, "Bambaşka şeyler düşünerek sevişmek mümkündür," dedi.

"Sen iyi bilirsin," diye yineledi. "Hiç kimseye âşık değilsindir, ama pek fazla kızla sevişmişsindir."

Tekrar, sakince, artık böyle şeyler düşünmediğimi söyledim.

O da bana dönüp "Yaptın," dedi.

"Cate," huzursuzdum, "hiç olmazsa kim olduğunu söyle bana."

Yeniden gülümsedi, bundan söz etmek istemiyordu. "Sana zaten o yılları anlattım. Çok çalıştım, çok didindim. İlk zamanlar zordu, ama Dino'm vardı, aptalca bir şey düşünecek gücüm yoktu. Bana bir kere söylediğin bir sözü hatırlıyordum, hayat yalnızca bir şey ya da bir insan için yaşanırsa değerlidir, demiştin."

Bunu da öğretmiştim ona. Bu cümle benimdi.

"Sana kimin için yaşadığını sorarsa," diye bağırdı bana, "ne cevap vereceksin?"

"O zaman benden nefret etmiyorsun," diye kekeledim gülümseyerek. "Aramızda güzel bir şeyler yaşandı değil mi? Aklında bir kötü anı olmadan düşünebiliyor musun o günleri?"

"Sen o günlerde kötü değildin."

"Şimdi öyle miyim?" diye sordum şaşkınlıkla. "Şimdi seni korkutuyor muyum?"

"Şimdi acı çekiyorsun ve beni üzüyorsun," dedi ciddiyetle. "Köpeğinle tek başına yaşıyorsun. Sana acıyorum."

Ona ne diyeceğimi bilemeden bakakaldım.

"Artık iyi bir insan değil miyim Cate? Sana karşı da her zamankinden daha iyi davranmıyor muyum?"

"Bilmem," dedi Cate. "Öylesine, gönülsüz bir iyilik sergiliyorsun. Davranışların pek güven verici değil. Hiç kimsen yok, kızmıyorsun bile."

"Dino için öfkelendim ya," dedim.

"Hiç kimseyi sevmiyorsun!"

"Seni öpmeli miyim Cate?"

"Aptal," dedi gene aynı sükûnetle, "söylemek istediğim bu değil. Ben isteseydim, beni çoktan öpmüş olurdun." Bir an için sustu, sonra devam etti: "Çocuk gibisin, şımarık bir çocuk gibi. Hani başına bir felaket gelen, bir şeyi eksik kalan, ama bunun söylenmesinden hoşlanmayan, acı çektiğinin bilinmesini istemeyen bir çocuk gibisin. Bu yüzden acıma hissi uyandırıyorsun. Başkalarıyla konuşurken hep kötü kalpli, fesat biri gibi davranıyorsun. Sen korkuyorsun Corrado."

"Savaştan, bombalardan olmalı bu."

"Hayır, sen böylesin işte," dedi Cate. "Sen böyle yaşıyorsun. Şimdi de Dino yüzünden korktun. Onun senin oğlun olmasından korktun."

Bahçedekiler bize seslendiler. Cate'yi çağırıyorlardı.

"Dönelim," dedi alçak sesle. "Sakin ol, kimse senin huzurunu bozmayacaktır."

Beni kolumdan tutmuştu. Onu durdurdum. "Cate," dedim, "Dino konusu doğruysa seninle evlenmek istiyorum."

Ne güldü, ne heyecanlandı, öylece baktı bana.

"Dino benim oğlum," dedi. "Haydi gidelim."

Onu ilk gördüğüm geceye benzer rahatsız bir gece geçirdim. Bu kez Elvira bir süredir rahatsızdı, yatıyordu. Şimdi gece-gündüz tepede olduğumu bildiğinden, güvenlikte olduğumu düşünüyor, bana karışmıyordu. Bana tek kızdığı konu topladığım otlara, doğa çalışmalarına karşın, onun bahçesindeki çiçeklerin adını bilememdi. O koyu kırmızı, etli, çirkin bitkiler hakkında gerçekten bir şey bilmiyordum. Bundan söz ederken Elvira'nın gözlerinin içi gülüyordu.

"Gecelerin kötücül düşünceleri," dedim ona, "çiçeğe dönüşürler. Bunlara bir ad yetmez. Tabiat bilgisi bile bir yerde durur." O gülüyor, kollarını kavuşturuyor, benim bu oyunumla eğleniyordu. O gece, masadaki vazoya bu çiçeklerden bir tane konmuştu. Kendi kendime, Cate bu-

Derken bir çatırtı işittim ve Belbo ortaya çıktı. Yalnızdı. Kolumu uzattım ve "Git," dedim.

"Git Dino'yu al gel. Haydi git." Eğildi ve burnunu toprağa dayadı. Ben de bir taş almak üzere eğildim. O zaman Belbo ayağa sıçradı ve bana karşı havlamaya başladı. Taşı aldım. Belbo yavaşça yola doğru yürüdü.

Çeşmeye, o yağlı ve çamurlu bitkilere vardım. Ağaçların arasından gökyüzü ve uçaklar görünüyordu. Bu serinlikte köpüksü, neredeyse denizin tuzunu çağrıştıran bir koku vardı. 'Savaşın, dökülen kanın ne önemi var,' diye düşünüyordum. Ağaçların arasından böylece göğü görebildikten sonra. İnsan buralarda koşabilir, kendini otlara atabilir, kovalamaca, yakalamaca oynayabilirdi. Kır yılanları, tavşanlar, çocuklar böyle yaşıyorlardı. Her şey eski haline dönüyordu. Barış, eski günler, eski kinler geri geliyorlardı. Dökülen kanı toprak emmişti. Kentler soluk alıyordu. Yalnızca ormanlarda hiçbir şey değişmiyordu, bir şehidin düştüğü yerde yeni bitkiler kökleniyordu.

Dino elinde sopası, önünde Belbo, ıslık çalarak geldi. Giulia'nın hiçbir şey söylemediğini, benim onu beklediğimi kendiliğinden anladığını söyledi.

"Yüzünde ne var?" diye sordum ve iki elimle yüzünü tutarak, onu inceledim, elledim. Gözlerini, gözkapaklarını, profilini. Ama bir çocuğun bir büyüğe benzediği söylenebilir miydi? Buna hep gülüp geçerdim. Şimdi bunun bedelini de ödüyordum demek. Dino huzursuzca gözlerini çeviriyor, yanaklarını şişiriyor, öfleyip püflüyordu. Mutlaka bir şey bulunacaksa bu inatçı nefreti bana benziyor denebilirdi. Bu surat buruşturuşta kendi çocukluğumu görmeye çalıştım. Köyün bağlarında gezindiğim günlerde, benim de incecik bir boynum olduğunu hatırladım.

Sonra yürümeye koyulduk.

"Bu sabah en tepeye çıkacağız." Bizim köyde nasıl üzüm ezdiğimi anlattım ona. "Bütün erkekler ve erkek çocuklar ayaklarını yıkarlardı. Ama yalınayak gezenlerin

ayakları bizimkilerden temiz olur."

"Ben de bazı günler çayıra yalınayak girerim," dedi Dino.

"Sen üzüm ezmeye pek yaramazsın. Pek ağır değilsin. Tam olarak kaç yaşındasın?"

Bana söyledi. Ağustos sonunda doğmuştu. Ama ben Cate'yi kasımda mı, ekimde mi terk etmiştim? Bunu hatırlayamıyordum. O akşam istasyondan ayrıldığımızda hava serindi. Sis vardı. Acaba kış mıydı? Hayır, hatırlayamıyorum. Yalnızca ağustos sıcağında Po kenarındaki çalılıklardaki oynaşmalarımız geliyordu aklıma.

Zirvedeki geniş yola vardığımızda nefes nefese kalmıştık. Pino'nun sınırındaydık. Buradan, bu evlerin balkonlarından yenik ve duman tüten Chieri Ovası görünüyordu.

"Benim babam," dedim Dino'ya, "pazara gitmek için her sabah böyle bir yol giderdi at arabasıyla."

Dino, ağzını açmadan, sopasıyla toprağı döverek yürüyordu.

"Sen babanı tanıdın mı?" diye sordum.

"Annem tanıdı onu," diye yanıtladı. Bir daha da görüşmediklerini anlattı.

"Kim olduğunu bilmiyor musun?"

Sabırsız ama güvenli bir edayla baktı bana. Bunu hiç düşünmediği belliydi.

"Eğer ortada yoksa ölmüştür," dedim. "Karnende babanın adı yok mu?"

Dino uzağa bakarak düşündü. Yüzünü kırıştırarak, "Annem yalnızca yetim olduğumu söylüyor, o kadar."

Burnumuzu meyhanenin kapısına dayadık. Tam bir pazar havası vardı. Bilardo oynayan işsiz takımı bizi görüp sustular. "Siyaset," diye fısıldadım Dino'ya. "Ekmeksalam yer misin?"

Dino bilardoya koştu. Ben dipteki pencereye doğru ilerledim. Oradan güneşli vadi görünüyordu. Dino'nun incelediği oyuncular, konuşarak oynamaya koyuldular

yeniden. İstekalarını toplara vurarak dönüyorlardı masanın çevresinde.

Başka şeylerden söz ediyorlardı. Köy çocuğu idi bunlar. Kiminde 'kara gömlek' vardı. "Ne olsun istiyorsun," dedi kötü giyimli bir sarışın. "Herkes için pazar bugün."

Neşeyle, biraz abartılı bir neşeyle, tedirgince güldüler. Bir anda ertesi günü düşündüm. Şimdi o güneşli pazar gününde son kez olarak yabancı biri gelince konu değiştirmek gerekmişti. En azından bu kısa yaz boyunca böyle olacaktı. Ama aramızda bunu henüz bilen hiç kimse yoktu.

Dino şimdi ekmeğini ısırarak, istekaları izliyordu. Belbo da girmişti. Onu dışarı çıkarmak zor oldu. Masaların altını koklayıp duruyordu. Dino'ya, gittiğimi, onu sarhoş olması için burada bıraktığımı söyledim. Neredeyse köyün dışına koşa koşa yakaladılar beni.

O öğleden sonra pilot-subay olan ağabeyi ile Egle geldi. El sıkarken eğilip selam veren esmer, zayıf bir gençti. Sesleri duyup odamdan indiğimde, onları benim ihtiyarlarla meyve bahçesinde buldum. Delikanlı savaştan bıkmış, nefret etmişti artık. Sivil giyinmişti; denizlerin ve martıların üzerindeki uçuşlarını anlatıyordu. "Söyleyin, çekinmeyin," diyordu bana. "Biz havacılar gerçek sersemleriz. Hep sahnede olan biziz. Savaşı istememekle haklıydık."

"Savaşı *yapan* yalnızca sizlersiniz, sizler safsınız!" diye sözünü kesti Egle.

Elvira onu hayranlıkla dinliyordu. "Bizler sizin yaşınızdayken," dedim ona, "bizler için hayat, yalnızca bir salonla bir holden ibaretti. Akşamları çıkıp, köyden trene atlayıp şehre dönmek, büyük marifet sayılırdı. Asla gelmeyen bir şey beklenirdi."

Çocuk, ne dediğimi hemen anladı.

"İşte şimdi o bir şey geldi," dedi.

Sonra Elvira çay yaptı. Yaşlı kadın temkinlice, "İngilizler İtalya'ya indiğine göre, savaş burada da şiddetlenir

mi?" diye sordu.

"Bizim için," dedi genç, "İtalya'da savaşmak denizde ya da çölde savaşmaktan iyidir. Hiç olmazsa kendi toprağımıza düşeceğimizi biliriz."

"Sizin oralar," dedi Elvira, "bari temiz mi? Sıcak yemek var mı? Böyle sıcak bir fincan çay içebiliyor musunuz?"

"Savaşta bizi neden istemediklerini anlamıyordum," dedi Egle. "Üslerde ve cephede pek çok şey yapabiliriz. Sizi eğlendiririz, yardım ederiz. Yalnızca hemşire olarak değil."

Ağabeyi ağzını açtı ve "Tabii," dedi.

Sonra akşam oldu. Ve neden bilmem o gece oturup kara göğü seyrettim. Geceyi ve sabahı, geçmişi, pek çok şeyi düşünüyordum. Pek çok şey ortasında ayrıcalıklı olma şansımı, aptalca kinlerimi. Arada sırada gecenin içinden şarkılar, bağrışmalar geliyordu. Ormanların kokusunu içime çekiyordum. Dino'yu, havacı delikanlıyı, savaşı düşünüyordum. Çok yaşlı olduğumu ve hep aynı hayatı sürdüreceğimi geçiriyordum aklımdan.

VII

Haberler ertesi günü geldi. Gün ağarırken komşu villanın radyolarının sesi yükselmeye başladı. Egle bahçeden bize seslendi, insanlar yüksek sesle konuşarak kente iniyorlardı. Elvira kapıma vurdu ve odanın dışından seslenerek bana savaşın bittiğini haber verdi. Sonra içeriye girdi, giyinmekte olan bana bakarak, kıpkırmızı bir yüzle bana Mussolini'nin devrildiğini anlattı.

Aşağı indim, Egle ve annesi oradaydı. Radyoyu dinledik, –bu kez Londra'yı da– artık kuşkum kalmamıştı, haber gerçekti. Anne şöyle dedi: "Ama savaş bitti mi?" "Asıl şimdi başlıyor," dedim kuşkuyla.

Şimdi o gece gürültülerinin anlamını çıkartıyordum. Egle'nin ağabeyi Torino'ya koşmuştu. Herkes Torino'ya koşuyordu. Villalardan değişik yüzler ve konuşmalar yayılıyordu. Şimdi o buluşmalar, hareketler, inanılmaz umutlar sağanağı başlamıştı. En kuşkucu insanların bile gözleri ışıldıyordu. Pek yakında yalnızlık da, ormanlar da bambaşka bir tat kazanacaktı. Ağaçlar arasına şöyle bir göz atmamla, bunu anlamam zor olmadı. Her şeyi bilebilmek, gazeteleri okumuş olmak isterdim, o zaman ağaçların arasına dalıp uzaklaşabilir, yeni gökyüzünü seyredebilirdim.

Bir çığlık ve çağrı korosuyla Fonso, Nando ve kızlar demir kapıya yanaştılar. "Yapılacak işimiz var," diye bağırıyordu Nando. "Faşistler direniyorlar. Bizimle Torino'ya gelin."

"Savaş sürüyor," diyordu Fonso. "Dün gece bekledik

sizi."

"Piknik yapmaya gider gibi bir haliniz var," diye yanıtladım onu. Böyle şakalaşıyorduk. Kızlar, "Haydi gidelim," dediler.

"Öldürmeye. Onları vazgeçirmeye," diye bağırıyordu Fonso. "Bize gereksinme var."

Gittiler. Gece ortalığı yatıştırıp döneceklerini söylediler. Ben yukarıda kaldım. Serseri bir kurşundan korktuğumdan değil (alarm daha beterdi), ama aşağıda gürültülü yürüyüşler, gürültülü tartışmalar, heyecanlı gösteriler olacağını tahmin ediyordum. Egle haberi ve söylentileri aktarmak için başka bir villaya gidiyordu, ona eşlik etmemi istedi. Ağaçlar arasında dar bir yoldan geçtik, yalnızca kuşların ve kıyının hüküm sürdüğü, koyun arkasına gizlenmiş bir dünyaya vardık.

"Hapisaneleri işgal etmişler", "Kuşatma olmuş", "Bütün faşistler gizleniyorlarmış."

Torino iki adımdaydı, ama çok uzaktı. "Belki de yarın bu ormanlarda kaçak bir önderle karşılaşabiliriz," dedim.

"Ne korkunç," dedi Egle.

"Kurtlar ve karıncalar tarafından yenmiş olarak hem de."

"Bunu hak ettiler," dedi Egle.

"Onlar olmasaydı," dedim, "yıllarca bu tepelerde huzurlu yaşayamazdık."

Aradığımız yere gelmiştik, Egle arkadaşına sesleniyordu. Ben ayrılmam gerektiğini söyledim. Egle inatçı bir tutumla yüzünü buruşturdu.

"Bayan Elvira," diye kestim sözünü, "ormanlarda dolaşmamızı pek onaylamıyor."

Gözlerini kocaman açarak baktı bana. Bir kadın gibi bana elini uzattı ve kahkahalarla gülmeye başladı.

"Fesat seni!" dedi.

Arkadaşı pencereye çıktı, saçları örgülü bir kızdı. Ben uzaklaşırken onların neşeli seslerini işitiyordum.

Çoktan Le Fontane'nin yolunu tutmuştum. Bu kez yalnız olduğumu fark ettim. 'Belbo da kente kaçmış.' Meyhanenin sessiz, Dino'nun kırda, iki kadının da mutfakta olacağını tahmin ediyordum.

'Savaş bittiğine göre, belki de Cate bana gerçeği söyler,' diye düşündüm tırmanırken.

Yukarıya varmama gerek kalmadı. Cate güneş ışığında rengârenk giyinmiş hoplaya zıplaya iniyordu.

"Ne kadar gençsin," dedim ona.

"Mutluyum," dedi ve dans edercesine, hiç durmadan koluma yapıştı. "Öyle mutluyum ki! Torino'ya gelmiyor musun?"

Durdu ve kabaca, "Sen de bir şeyden anlamazsın. Tanrı bilir bu gece uyumuşsundur. Kimse görmedi seni."

"Her şeyi biliyorum," dedim. "Ben de senin kadar mutluyum. Ama biliyor musun ki savaş hâlâ sürüyor! Asıl karışıklık şimdi başlayacak."

"Ne olmuş yani?" dedi. "Hiç olmazsa şimdi biraz soluk alıyoruz. Bir şeyler yapacağız tabii."

Tartışarak birlikte indik. Dino'dan söz açmama izin vermedi. "Şimdi uyum gösterme zamanıdır," diyordu, birlikte bağıracak, grev yapacak, sesimizi duyuracaktık. Bugünlerde bir saldırı olmayacağına göre, bundan yararlanıp hükümetin huzurunu kaçırmalıydık. Bu hükümetin ne olduğundan haberi vardı; "Hep aynı," diyordu. "Ama bu kez korkuyorlar, kurtulmaya çalışıyorlar. Onları biraz itelemek gerekli."

"Ya Almanlar?" dedim. "Ya ötekiler?"

"Sen demiştin ya, uyanmalı ve biraz temizlik yapmalıyız..."

"Cate, ne kadar meraklısın," dedim bir anda, "devrimci oldun çıktın sen de."

Bana, aptal dedi ve tramvaya geldik. Dino'dan söz edemiyordum bir türlü. Bu kadar çok politika konuşmak tuhaftı gerçi, ama tramvayda herkes sesini alçaltıyordu. Kemerlerin sütunlarında, duvarlarda ilanlar asılıydı.

Halk duraksıyordu. Barış kokan, şenlikli sokaklarda şaşkın şaşkın yürüyordu. İnsanlar karıncalar gibi kaynaşıyorlar, sanki büyük bir hava hücumu olmuş gibi çırpınıyorlardı.

Cate hastaneye koşuyordu, onunla ayrıldık. Bana bu akşam, ne onun ne öteki çocukların belki eve dönmeyeceklerini söyledi.

"Ya Dino, yalnız mı kalacak?"

"Dino, Fonso ve ötekilerle birlikte. Bu akşam onlarla beraberiz."

Buna bozuldum. Demir kapıda şakalaşırken Dino benimle konuşmamıştı bile, neredeyse saklanmıştı. Cate bana, "Nerede yiyeceksin?" diye sordu.

Yalnız kalınca, Torino'da gezindim. Gerçekten de yangınların izi gözüküyordu. Dehşetli bir şeyler olduğu belliydi. Bir depremdi sanki, yalnızca eski yıkıntı evler, yollara yayılmış dökuntüler ve kendini koruyabilmiş yapılar, bir tiyatro dekoru gibi duruyorlardı. Ne düşünseniz, ne söyleseniz bu durumda komik bir şekilde yersiz kaçacaktı. Çocuklardan oluşan bir çete, ipin ucuna bağladıkları teneke bir armayı çekiyorlardı. Güneş altında bağırışıyorlardı, arma da bir tencere gibi ses tıngırdıyordu. Dino'nun da bunlar gibi bir çocuk olduğunu düşündüm, daha dün savaş yapmayı hayal ediyordu.

Faşist Evi'nin önünde, işgal kuvvetlerine ait bir askeri kordon bekliyordu. Başlarında kask, ellerinde tüfek vardı, isli kâğıtlarla örtülmüş yolları, kırık pencereleri, boş kapıyı koruyorlardı. Gelen geçen onlardan uzak durmaya özen gösteriyordu. Ama askerler sıkılıyor ve aralarında gülüşüyorlardı.

Bir köşede aniden Egle'nin ağabeyine rastladım. Üniforma giymişti, kuşakları, kemeri yerli yerindeydi, gücenik bir ifadeyle yolu gözlüyordu.

"O, Giorgi," dedim, "izin bitti mi?"

"Böyle olmamalıydı," dedi. "Her şeyin sonu bu."

"Orduda neler söyleniyor?"

"Hiçbir şey. Bekleniyor. Kimsenin bize saldırmaya cesareti yok. Hepsi bir korkaklar sürüsü."

"Kim saldıracak size?"

Giorgi, alıngan ve şaşkın baktı bana.

"Hepsi kaçıyor, hepsi korkuyorlar," dedi, "ve öç almak için de yirmi yıl bekledik. Üniformamı, faşist savaşın üniformasını giydim üzerime ve hiç kimse bunu yırtıp çıkarmaya cesaret edemiyor. O kadar az sayıdayız ki. Bu aşağılıklar, azıcık olduğumuzu bile bilmiyorlar."

Bunun üzerine onun amirinin kral olduğunu ve bu darbenin kraldan geldiğini söyledim. Buna uymak zorundaydı.

Gülümsedi, o iğrenme ifadesiyle, "Siz de, henüz başlangıçta olduğumuzu anlamıyor musunuz? Kendimizi korumamız gerektiğini bilmiyor musunuz?"

Ağzı sımsıkı kapalı, yürüdü gitti. Arkasından bakarken kalabalıkta kayboldu. Onun gibi düşünen çok muydu? Kendi kendime, acaba bütün Giorgiler, savaşan bütün güzel delikanlılar *bizi böyle yargılıyorlar mıdır, diye* sordum.

'Kaybetmiş olabiliriz ama daha bitmedi,' diye homurdandım kendi kendime, daha ölecek olanlar var. İnsan yüzlerine bakıyordum, evlere bakıyordum. 'Yaz bitmeden acaba kaçımız toprağa girmiş olacağız? Duvarlara daha ne kadar kan sıçrayacak?' Yüzlere, gözlerin ta içlerine, gidip gelenlere o sakin karışıklığa bakıyordum. 'Belki şu sarışının, belki şu tramvaycının sırası gelmiştir. Ya şu kadının, şu gazetecinin veya şu köpeğin zamanı dolduysa?'

Sonunda Fonso'nun işyerinin bulunduğu Dora'ya geldiğimi fark ettim. Köprüden sonraki ağaçlı yollarda gezindim; tepe sağ tarafımda aydınlık ve ulu bir şekilde yükseliyordu. Burası kocaman halk tipi apartmanların, kırların, yıkık duvarların, buraların tarla olduğu zamanları anımsatan ev kalıntılarının bulunduğu bir yerdi. Gökyüzü daha sıcak ve açıktı; halk –kadınlar, çocuklar–

kaldırımlar, otlar ve dükkânlar arasında kaynaşıyordu. Duvarlardaki yazıların gecenin cüretli heyecanıyla yazıldığı belliydi.

Fonso'nun çalıştığı yerden –demir bir kapı ve çayırın dibinde bir baraka– makinelerin gıcırtısı ve gümbürtüsü geliyordu. 'Demek ki çalışıyorlar,' dedim kendi kendime, 'değişen hiçbir şey yok.' Fazlasıyla acı çekilen, umutlar yeşertilen bu sokaklarda, bizim çocukluk günlerimizde çok kan dökülmüştü, şimdiyse günler daha sakin geçiyordu. İşçiler, ezilenler, dünkü gibi, her zamanki gibi çalışıyorlardı. Kimbilir, belki de her şey bitti sanıyorlardı.

Oyalanırken Cate'yi düşünüyordum; beni şu durumda yakalayan, yaşamın mantığını anlamaya çalışıyordum. Bu engellerle dolu yaşamın acımasızlığına karşı Gallo ile birlikte alaycı ve şiddet dolu bir tutumu paylaşmıştık, sonra da o yararsız öfkemle kendimi Anna Maria' nın evinin salonuna atmıştım, ama artık elimde utanç ve gizli bir yüz kızarıklığından başka bir şey kalmamıştı. Bütün bu serüven öylesine boşuna yaşanmıştı ki, şimdi, "Aferin, kaçıp kurtuldun," diyecek kadar küçülmüştüm.

Ama gerçekten kurtulmuş muydum? Şimdi savaşın sonucu vardı, Dino vardı. Yakın gelecekteki günlerin tehditleri ile yaşlı dünyamız sallantıdaydı, benimse bütün yaşamım bu dünya, terör, kin ve nefret üzerine kuruluydu.

Kırk yaşındaydım ve Cate vardı, Dino vardı. Gerçekte kimin çocuğu olduğunun hiç önemi yoktu: Önemli olan bir zamanlar yaptığım o kabalıktan sonra bu yaz yeniden birbirimizi bulmuş olmamızdı. Cate artık kim ve ne için yaşadığını bilmeliydi, Cate'nin bir amacı, ayakta kalma arzusu olmalıydı, bütünüyle kendine ait ve dolu dolu bir varlık amacı taşımalıydı. Bu kez de kaba ve zevzek biri olmayacaktım, zaten yolunu yitirmiş ve rezil olmuş bir adam olarak çevresinde dolaşmaktaydım.

Derken fabrikanın bahçesinde bir hareket başladı. Benim gibi bekleyenler vardı, gruplar oluşmaktaydı, birileri –sağlıklı erkekler, kızlar, ceketlerini omuzlarına at-

mış delikanlılar– çıkıyorlardı. Birbirlerine sesleniyorlar, yüksek sesle konuşuyorlardı. Adamlarımı tanıdım. Kentteki o kargaşa ve şenliğin ortasında egemen olan ağzı sıkılık, suskunluk, burada serbestliğe, açık yürekli ve sıcak bir coşkuya dönüşmüştü. Buraya bir göz atıp ıslık çalarak uzaklaşan yalnız insanların yürüyüşünde bile bir cesaret vardı. En çok sesi işitilenler kızlardı. Birbirlerine sorular soruyorlar, haberler iletiyorlar, daha dün yasak olan şeyleri bugün büyük bir zevkle dillendiriyorlardı.

Güneş yakıyordu. Fonso'yu bir grup insanın ortasında gördüm, kımıldamadım. Daha çocuktu. Yanında iş tulumuyla dev gibi bir adam ve çelimsiz bir delikanlı vardı. Gülüşüyorlardı. Cate veya bir başkasının da çıkış kapısına gelmiş olmasını umut ediyordum, ama kimseleri göremedim.

"Öğretmen Bey," diye seslendi Fonso. Aralarına karıştım ben de. Gazeteye bakıp tartışıyorlardı. "Şövalye Mussolini,[1]" dedi o kısa boylu kendini tutamayarak ve sigarasını ısırarak, "Şövalyeymiş! Anladın mı? Şimdi hatırladılar bunu."

"Almanlardan korkuyorlar," dedi Fonso.

"Yok ya! Ödlek olan biziz," diye kıkırdadı öteki. "Nasıl biliyor musun? Kendi hiyerarşileri içerisinde artık tarihin kokusunun çıktığını anladılar, bu yüzden krala koşup, 'Bak dinle. Bırak biz dinlenelim, bizi bu pislikten kurtar. Sen bu arada savaşa devam et. İtalyanlar içlerini döksünler, boyunlarını koparsınlar, biz yarın döner sana yardım ederiz. Var mısın?' diyorlar."

"Bırak konuşsun," diye homurdandı iş tulumlu dev. "Bugün eşeklik etmeyecek de ne zaman edecek? Sen dün akşam kafayı çektin mi?"

"Dört kadeh attı," dedi Fonso eğlenerek.

"O zaman yeter. Haydi eve gidelim."

"Göreceksin, dönecekler," diye hatırlattı çelimsiz de-

[1] İtalya'da bir onur rütbesi (Cavaliere)

likanlı.

Fonso ve devle yalnız kaldım. Sesler ve selamlar arasında yürüyorduk.

"Ama Aurelio haklı," dedi Fonso. "Kışlalara asker doldurdular."

Dev, merakla başını çevirdi. "Asker halktır," dedi. "Onlar silahlı halktır. Kime ateş edecekleri belli olmaz."

"Almanlardan korkuyorlar," diye söze karıştım, "Almanlara ateş ederler."

"Her şey sırayla," dedi. Öteki yavaşça, "Onlara da sıra gelecek. Ama şimdi değil."

"Aman," dedi Fonso. "Hemen ateş açsalar. Savaş budur işte."

Dev başını sallıyordu.

"Siz politika nedir bilmiyorsunuz," dedi. "Bunu yaşlılara bırakalım."

"Size bir kere bıraktık," dedi Fonso.

Evin önüne vardığımızda radyolar çınlamaya başladılar. Durduk, herkes durdu. —Haber bülteni. Sessizlik.— Askerin yönetime el koyduğu haberi, İtalya'da düzenin sağlanması, halkın sevinç kortejleri oluşturması, savaşma ve onurumuzu son damlasına kadar koruma kararımız dinlendi.

"İşi bilene bırakmalı," diye sürdürdü dev başı öne eğik.

"Bunların hepsi pislik," dedi Fonso. "Yaşasın Aurelio."

Evin arkasında tepe göğe doğru yükseliyordu. Evler ve ormanlar şuraya buraya serpilmişti. Şu bekleyen, girip çıkan, konuşan insanlardan kaçı tepeyi görüyordur diye merak ettim. Bu mahallelerde tuhaf ama hiç yıkılan ev yoktu. Fonso'ya akşam yukarı gelip gelemeyeceğini sordum.

"Torino'da yapacak iş var," dedi bana, "gözlerimizi dört açmalıyız."

Dev bunu da başıyla onayladı.

"Ya kadınlar neredeler?" dedim. "Cate hastanede mi kaldı?"

"Bu akşam bize katılın," dedi Fonso. "Hepimiz toplantıya gidiyoruz."

"Ne toplantısı?"

Fonso çocuk gibi kıkırdadı. "Ya alanda, ya da gizli bir yerde bir toplantı. Bakalım. Bu hükümetin işi belli olmaz. Eskiden hapishaneler emin yerlerdi hiç olmazsa."

Onları nerede bulabileceğimi öğrendim. Ötekinin koca elini sıktım. Güneşin altında yürüyüp gittim. Kent merkezinde bir kahvede karnımı doyurdum, oradakiler sanki hiçbir şey olmamış gibi çene çalıyorlardı. Tek bir şey kesindi –bunu düşman radyolar da söylemişlerdi– birkaç gün için gökten bomba yağmayacaktı. Okula uğradım, ama kimseler yoktu. Bunun üzerine yapayalnız dolaştım. Kahvelerde oyalandım, bir kitapçıda kitapları karıştırdım, anıları olan eski evlerin önlerinde durdum, bu anılar artık burukluklarını bütünüyle yitirmişlerdi. Her şey yenilenmiş, taze, güzel, sanki bir fırtınadan sonraki gökyüzü gibiydi. Bunun böyle sürmeyeceğini biliyordum ve adım adım Cate'nin çalıştığı hastaneye doğru yürüdüm.

VIII

Gece, tepeye kolumda Cate, önümde uykuyla süzünen Dino ile çıktım. Akşam yemeğimizi Fonso'nun kaldığı evin dördüncü katında, kız kardeşleri, komşularıyla gülerek, radyo dinleyerek, her türlü direniş kuşkusuna ve yoldan geçen grupların seslerine kulak kabartarak, hep birlikte yedik. Söylentiler ve umutlar dolu bu yaz gecesi, sonunda başıma vurdu. Sonra hep birlikte taş avluya indik, yarı karanlıkta –insanlar, işçiler, komşular, kızlar gelip gidiyordu– ve gençten bir adam, zar zor ayakta duran bir balkona çıktı ve o günlere ve yarınlara ait fazlasıyla iyimser, ateşli bir konuşma yaptı. Bu halktan yana sözleri duymak bir düştü sanki. Heyecan bana da bulaştı, 'Bu insanlar ne propagandalardan, ne de terörden etkilenmişler,' diye düşündüm. İnsanlar, sanıldığından daha iyi durumdalar. Sonra başkaları konuştu, yüksek sesle tartışıldı. Derken o dev yeniden çıktı ortaya. Temkinli olmaya çağırdı onları, ama alkışlarla susturuldu. "O hapse de girdi," diye açıkladılar bana. "İçimizde en çok grev yapan o... Hükümet bir açıklama yapsın," diye bağırıyorlardı ona. "Bıraksın biraz da biz konuşalım." Derken gür bir kadın sesi bir türkü tutturdu, herkes ona katıldı. Sokaktaki birliklerin bizi duyabileceklerini düşünerek kapıya çıkıp gözcülük yaptım.

Şimdi Cate ile âşıklar gibi kol kola yukarı tırmanıyorduk, aramızda bir umut, bir yaz tedirginliği vardı. O gün iki kez birlikte Torino'yu baştan başa aşmıştık ve akşam yemeğinden önce, hastanenin önünde Po kıyısında

fark etmiştim ki, buralar benim Cate ile tanıştığım yerlerdi. Sandala binmek için buralarda yürürdük. Gün hoş bir serinlikle sona ermekteydi ve her şey, bu saydam hava, her şeydeki duruluk, başka huzurlu, iyi niyetli geceleri hatırlatıyordu. Sanki her şey çözümlenmişti, her şey umut verici ve bağışlanabilir görünüyordu. Cate ile yeniden Gallo'dan, onun hüzünlü, kalın sesinden, o zamanki arkadaşlardan konuşmuştuk. Bu akşam dünyadaki yenilik bütün sertlikleri, kinleri, savunmaları siliyordu. Neredeyse hiçbir şeyden utanılmıyordu. Konuşabilirdik.

Cate, şakayla benim Anna Maria'yla yaşadığım o öfke dolu aşka inanmadığını söylüyordu. "Kurnazın teki olmalı," dedi bana. "Hani kendini naza çekenlerden. Peki neden evlenmediniz?"

"Beni istemedi."

Alnını kırıştırdı. "Onu istemeyen sendin," dedi.

"Bunu ona belli ettin. Neden evlenmeyecekti ki seninle?"

"Çok öfkeliydim. Onun elinden kurtulabilmek için onunla evlenmeliydim. Başka yolu yoktu."

"Bak gördün mü? Sen sevmeyi bilmiyorsun."

"Cate," dedim, "Anna Maria zengin ve şımarıktı. Her gün banyo yapanlara güvenmeyeceksin. Onlar, bizden başka türlü zevkleri olan insanlar. Faşistler bile daha iyidir. Zaten faşistleri yücelten de onlar oldu."

"Sen bu işlerden anlar mısın?" dedi Cate gülümseyerek.

"Eğer Anna Maria'nın bir oğlu olup ve adı da Corrado olsaydı, rüzgâr gibi kaçardın yanından."

Cate sustu neşeliydi, ama alnını kırıştırıyordu.

"Söylesene Cate, emin misin, Dino..."

Tramvay beklerken, evlerin arasında yalnızdık. Nizza Sokağı'nda, ağız boşluğunda düşen bir diş gibi görünen şurada burada yıkık evler vardı. Onun elini tuttum.

"Hayır," dedi bana. "Numara yapmana gerek yok. Artık eskisi gibi olamayız. Dino'nun senin oğlun olup olma-

masının ne önemi var? Senin olsa benimle evlenmek isteyeceksin. Ama bunun için evlenilmez. Benimle evlenmek istemen de bir şeylerden kurtulmak için. Bunu hiç düşünme bile." Beni gömleğimin yakasından okşayarak sarıldı. Bana gülümseyerek baktı. "Sana söylemiştim, merak etme, senin oğlun değil. Memnun musun?"

"İnanmıyorum Cate," dedim, parmaklarını tutarak. "Sen benim yerimde olsan ne yapardın?"

"Zamana bırakırdım," dedi neşeyle. "Zamanımızda çocuk sahibi olmak kolay mı?"

"Aptal!"

Cate kızardı, kolumu sıkı sıkı tuttu.

"Hayır, haklısın. Senin gözlerini oyardım. Her şeyi boş verirdim. Ama ben onun annesiyim, Corrado."

Şimdi, karanlıkta tepeye tırmanıyorduk. Dino yanımızda sürükleniyordu. Uyukluyordu. Az önceki konuşmamızın tatlılığını yeniden aklımdan geçirerek, Cate ile yürüyor, huzursuzca umutlanıyordum. Ne için? Bilmem, onun tatlılığı bana karşı davranışındaki kararlılık, bana kin tutmayışındaki suskun tutumu. İşte bir süredir bunlar beni umutlandırıyordu. Artık ona gücenemiyordum bile. Bana sanki evliymişiz gibi davranıyordu.

Dino bizi duymasın diye alçak sesle konuşuyorduk. Neredeyse uyuklayarak, tökezleye tökezleye yürüyordu. Onun başını tutup yürüttüm. Elimin altında sanki kendi küçüklüğümü tutuyordum, o kısa saçlar, o çıkık ense. Cate bunları anlıyor muydu?

"Acaba Dino babasına benziyor mu?" dedim ona. "O da ormanlarda dolaşmayı, yalnız kalmayı seviyor. Eminim sen onu öptüğünde yüzünü de siliyordur. Arada bir öpüyor musun onu?"

"Küçük bir katır o, inatçı bir hayvancık," dedi Cate. "Üstünü başını yırtar, eskitir. Okulda herkesle dövüşür. Ama kötü kalpli değildir."

"Okulda istekli çalışıyor mu?"

"Elimden geldiğince yardım ediyorum," dedi Cate.

"O kadar sevindim ki, gelecek yıl öğretim programını değiştireceklermiş. O gerekli olmayan şeyleri de çalışıp öğreniyordu."

Bu yakınması beni güldürdü.

"Dert etme," dedim, "bütün çocukların aklı fikri savaşmakta."

"Ne de güzel bir heves!" dedi Cate. "Olanlar oldu zaten. Yeni doğan günler onları akıllandırır umarım."

Biraz sustuk, ikimizde kendi düşüncelerimize daldık. Dino ufladı, bir şeyler mırıldandı. Elini tutup yanıma çektim onu.

"Bu yıl bitince hangi okula gidecek?"

"Okuduğu kadar okusun istiyorum," dedi Cate. "Adam olsun diye heves ediyorum."

"Kendi istekli mi?"

"Sen ona çiçekleri anlatırken ne mutluydu. Öğrenmeyi seviyor."

"Buna güvenme. Çocuklar bu tip şeylerle, savaşmak gibi *eğlenirler.*"

Şaşkınlıkla baktı bana.

"Beni al ele," dedim. "Ben de çocukken tabiat bilgisine düşkündüm. Ama adam olamadım."

"Ne diyorsun sen? Senin diploman var, öğretmensin. Keşke senin bildiklerini bilebilseydim."

"Adam olmak başka şey ama," dedim yavaşça. "Bunu hayal bile edemezsin. Bunun için şans ister, cesaret, istek ister. Her şeyden önce de cesaret. Sanki başka hiç kimse yokmuş gibi yalnız kalabilme ve yalnızca işini düşünebilme cesareti. İnsanlar senin yaptıklarını önemsemeseler de korkmamak gerekir. Bunun için yılları verebilmek, hatta ölebilmek gereklidir. Öldükten sonra, şansın varsa adam olursun, adın anılır."

"Hep aynısın," diye fısıldadı Cate. "Benim tek istediğim, Dino hayatta iyi bir yer edinebilsin, köpek gibi çalışmak zorunda kalıp bana lanet etmesin."

"Eğer devrime gerçekten inanıyorsan," dedim ona,

"sana emekçi bir evlat yetmeli."

Cate buna alınarak söylendi. Sonra bana, "Okuyup senin gibi olsun isterim Corrado," dedi. "Bizim gibi zavallıları da unutmasın."

O gece Elvira beni dış kapıda bekliyordu. Yemek yedin mi, diye sormadı bile. Kendimi tehlikeye atıp, ona acı çektirmiş bir sorumsuzmuşum gibi soğuk davrandı bana. Torino'da ne yaptığımla bile ilgilenmedi. Bana her zaman iyi davrandıklarını, onların da biraz anımsanmaya hakları olduğunu söyledi. Kimle gezmek istediğime ben karar verebilirdim tabii, ama en azından onu haberdar etmeliydim.

"Ne hakkıymış o?" dedim kuru bir ses tonuyla. "Kimsenin hakları yoktur. Yalnızca ölmeye hakkımız var. Bütün bu olup bitenden sonra!"

Elvira benim ardımdaki karanlığa dikmişti gözlerini, susuyordu. Korkuyla, yanaklarının gözyaşlarının ıslaklığıyla parladığını fark ettim

O zaman bütün sabrım taştı.

"Bu dünyada tesadüfen bulunuyoruz," dedim. "Baba, anne, çocuklar, herkes bir rastlantı sonucu burada. Boşuna ağlıyorsun. İnsan yalnız doğar, yalnız ölür..."

"Birazcık sevgi yeterdi," diye mırıldandı o otoriter ses tonuyla.

IX

Günlerce Torino'ya inmedim, gazetelerle, dinlenme ve konuşabilme özgürlüğünün tadıyla yetiniyordum. Her bir yandan sesler, dedikodular, umutlar doğuyordu. Yukarıdaki villalarda kimse bir şeyi düşünmüyordu: Yaşlı dünyayı ezen, düşmanlar değildi, o kendi kendini öldürmüştü. Ama gerçekten, ortadan kaybolmak için kendini öldüren var mıydı acaba?

O gecenin ertesi sabahı Elvira sakinleşmişti bile; beni çok iyi tanıyordu. Yalnız beni görünce kızarıyordu. Annesi bizi barıştırmaya çalıştı. Öylesine sevimsiz bir ses tonuyla, "Bir bu eksikti," dedim ki, o da vazgeçti. Elvira da yas tutan bir dul gibi heykele döndü. Sonra bana sadık köpek, sabırlı abla, kurban bakışlarını denedi. Zavallı, yalan söylemiyordu hiç olmazsa; acı çektiği belliydi. Ama elimden ne gelirdi ki? O çiçekleriyle alay ettiğim için pişman olduğumu söyledim. Bu onu birazcık mutlu etti.

O, gece evin için de dolaşırken, ben bütün radyoları dinlemeye çalışıyordum. Savaşın amaçsızca sürdüğü açıkça ortadaydı. Hava akınları bitmişti, müttefik ülkeler yeni akımların bildirilerini yayınlıyorlardı. Bir kapıyı açıyordum. Elvira arkasından çıkıveriyordu ve kabaca bana dünya haberlerini soruyordu. Benimle konuşmak için tek bahanesi buydu, sırf bu nedenle savaşın asla bitmemesini isteyebilirdi. O gün fark etmişti ki, olayları değiştirmeye kalktıkça beni elinden kaçırıyordu.

Gündüzleri beni tek rahatlatan Le Fontane'ye git-

mekti, yani Cate ve Dino'yu görmek. Bahçeye varmama bile gerek yoktu. O bildik patikaya çıkmam yetiyordu, biliyordum ki Dino oradaydı. Bazen Belbo'yu kulübesinde tutmayı başarabiliyordum, onlar beni görmediği zaman çalıların ardından gözlüyordum. O yaşlı meyhaneci çiklet çiğneyerek damacanaları çalkalardı. Kısa boylu, tıknaz adam, mahzene girer, çıkar, durur yerden bir çivi alır, ızgarayı inceler, duvarın üzerindeki asmayı düzeltirdi. Onu seyrederken savaşın varlığına asla inanamazdınız, hiçbir şey yerdeki çividen, o duvardan, tarlalardan daha önemli olamazdı. Adı Gregorio idi. Cate'nin ninesi ise öğleden sonraları bir saksağan gibi yükseltirdi sesini, Dino'ya, komşulara, dünyaya kızar söylenirdi. Fonso ve Nando'nun geceleri kızlarla Torino'da geçirdikleri zamanlarda ortalarda bir tek görünen oydu. Akşam Cate döndüğünde ninesini bahçede bulurdu. Burası terk edilmiş, yaşam olmayan bir yer gibiydi, sanki ormanın bir parçasıydı. Ve bir ormana yapılabildiği gibi yalnızca yalnızca bakılır, seyredilirdi orası; burayı yaşamak veya derinlemesine sahiplenmek olanaksızdı.

Dino'ya hâlâ resim yapıp yapmadığını sorduğumda, omuzlarını silkiyor, biraz sonra defterini getiriyordu bana. O zaman kuşlardan, çekirgelerden, jeolojik katmanlardan söz ediyorduk. 'Neden,' diye soruyordum kendi kendime, 'aklıma bu düşünceler girmeden önceki gibi davranamıyorum ona?' Dino'nun bana eskisi gibi heyecanla sokulmamasının nedeni fazlasıyla yakın olmam, ona babalık etmeye kalkışmamdı. Ne tuhaf, diye düşündüm, çocuklar da büyükler gibi. Fazlasıyla üstlerine düşülmekten hoşlanmıyorlar. Aşk bıktırıyor demek ki. Peki Elvira'nın bana tutkusu, benim Dino'yla çene çalmam, onunla çocuklaşmam da mı aşktı? Bencillik taşımayan, erkeğin ya da kadının rahatını kaçırmayan aşklar da var mıydı? Cate buna izin veriyordu, Dino'nun yanında onun yerini almama, onunla ormanlarda gezmeme ses çıkarmıyordu. Akşam dönünce uzaktan şöyle bir bakıyordu

bize, asla kendi düşüncelerini ele vermeden. Sessizce Dino'yu dinliyordu. Bazen, bunun onun da işine geldiğini düşünüyordum. Dino benim yanımda oldukça, öğreniyor ve benden yararlanıyordu.

Onu gerçekten heyecanlandıran bir konu varsa, tarih öncesi canavarlar ve yabanıl hayvanların hayatıydı. Ona başka resimli kitaplar getirdim. Pino Patikası'ndaki o vadide, eğreltiotları, pisipisi otlarının ortasında mamutların ve dinazorların mağaraları olduğunu hayal ederdik. Bilimsel alanda yapılan rekabet öykülerine ilgi duyuyordu; o cehennem makinelerine, mekanik insanlara, bunları haftalık bir dergide okumuştu. Torino'da, *avluda cruscotto*[1] adını taktıkları bir okul arkadaşı vardı, bütün gününü alüminyum ve tenekeden şekiller kesmek, mahzende bunları ipe asmakla geçiriyordu; apartmanı korumak için yeraltında bir savunma düzeneği yapıyordu sözde. Az kişiydiler, hepsi seçilmişti. Aralarında Gordon'dan, sarı adamlardan, Doktor Misteriosus'tan söz ediyorlardı. Alarmların ilk günlerinde deneyler yapmışlar, birbirlerine savaş sözleri vermişlerdi. Aralarında Leopar kız Sybil de vardı, ama bu rolü değişik kızlar üstleniyordu. Üstelik onu yeraltında gizlemeye bile gerek görmüyorlardı. Düşmanlar Sybil'i kaçırıyorlar ve o kurtulmaya çalışıyordu. Dino bunları Cate'nin ve yaşlı kadının yanında anlatıyordu; heyecanlanıyor, sesleri taklit ediyor, ateş ediyor, hepimizle dalga geçiyordu. Özellikle Sybil sahnelerini tekrarlamaya bayılıyordu. Nedenini biliyordum.

İkimiz yalnızken, değişik davranıyordu. Sybil'den söz etmiyordu. Onu anlıyordum. Erkekler arasında kız konusu bayağı kaçardı. Bir kez benim için de böyle olmuştu. Ağaçların arasından çıkıyor, çevremizi inceliyorduk. Dino için buralar kabile, iz sürme, ok yarası anlamı taşırken, ben güzel bitkileri, değişik türleri, kamışlarla çançiçeklerinin birbirlerine sarılmalarını gözlüyordum.

[1] Gösterge tablosu (Ç.N.)

Ama ortak bir noktamız vardı. Bizim için ormanda kadın, cinsellik, bu yakıcı esrar akla bile gelmiyordu, bizi rahatsız etmiyordu. Ben su yataklarına, köklere, çimenli yamaçlara baktıkça kanım kaynıyordu; hayatın acımasızlığı, bir kadının yabanıllığını bu ormanın derinliklerinde aklıma bile getirmiyordum. Hatta Elvira'nın kırmızı çiçekleri burada beni güldürüyordu. Dino da gülüp geçiyordu. —Neye mi?— Kadınlara, Sybil'e. Kabalaşıyor, omuz silkiyor, konuyu kapatıyordu. Neler biliyordu acaba? İçgüdüsel mi, deneyim mi bilinmez, ama ikimiz aynıydık. Bu konuşmadan anlaşmamız hoşuma gidiyordu.

Alarmlar ve uçakların geçişleri çok geçmeden yeniden başladı. Sonra ilk fırtınalar, ayın aydınlattığı ağustos göklerinde gürlemeye koyuldular. Fonso ve ötekiler yeniden ortaya çıktılar. "Bu İngiliz aptalları," diyorlardı, "bir aylık gizli bir çalışmayı mahvetmek için bir hücumun yettiğini bilmiyorlar mı? Ev yanarsa bize de kaçmak düşer."

"Bunu çok iyi biliyorlar. Ama bizim çalışmamızı istemiyorlar," dedi Nando. Hepsi aralarında anlaşmış; o gece aramızda iş tulumlu dev de vardı. Adı Tono idi. "Savaş hep savaştır," dedi ve başını salladı.

"Siz güldürüyorsunuz beni," dedim. "Biz bir savaş alanıyız. Eğer İngilizler faşizmin barakasını yıktılarsa, bunun yerine bir villa inşa edip, bize armağan etmek için yapmadılar herhalde. Yalnızca atış alanlarında engebe istemiyorlar o kadar."

"Ama biz varız," dedi Fonso, "ve bizi ortadan kaldırmak o kadar da kolay değil."

"Kolay değil mi? Ekinlerimizi yaksalar yeter. Bunu yapıyorlar zaten."

Nando söze karıştı: "Savaş bir kunduz işidir. Toprağın altına girmek yeter."

"Yapın o zaman," diye bağırdım. "Saklanın ve kesin. İtalya'da bir Alman olduğu sürece düşünmek boşuna."

Giulia, ya da başkası, hatırlamıyorum, şöyle dedi:

"Öğretmen Bey kızdı."

Cate: "Kim sana kımılda diyor ki?"

Bütün gözler bana bakıyordu. Dino da.

Her sefer susup dinleyeceğime dair kendi kendime yemin ediyordum; başımı sallayıp dinleyecektim. Ama ben o tedirginliklerden, bekleyişlerden ve boşuna umutlardan örülü tedbirli denge içersinde günlerimi geçiriyordum, bu durum tam bana göreydi, hoşuma gidiyordu. Keşke sonsuza kadar sürseydi. Başkalarının sabırsızlığı bu durumu tehlikeye sokabilirdi. Uzun zamandır kımıldamamayı, dünyayı çılgınlığı ile baş başa bırakmayı alışkanlık edinmiştim. Şimdi Fonso'nun ve arkadaşlarının bir hareketi her şeyi 'belki'ye dönüştürüyordu. İşte bu nedenle öfkeleniyor ve tartışıyordum.

"Faşizm düştüğünden beri," dedim, "şarkılarınız işitilmez oldu. Neden?"

"Haydi, şarkı söyleyelim," dedi kızlar. Sesler yükseldi. —Dünün eski şarkıları— Dino, Kızıl Bayrağı tutturdu. *Hepimiz tedirgince bir dörtlüğünü gülerek söyledik,* ama tartışma yeniden başladı. Dev ona şöyle dedi: "Sıra seçimlere gelince, çok işimiz olacak."

O akşamlardan birinde Cate'nin ihtiyar kadın, avluda bir alarmın bitmesini beklerken kendi düşüncesini açıkladı. Ben o sırada Fonso'ya şöyle demiştim: "Eğer İtalyanlar bombaları ciddiye alacaklarsa, bombalar gerekli." Yaşlı kadın söze girdi: "Gelip de bunu çalışanlara söylüyorsunuz. Rahatı yerinde, tepede oturanlar için savaş bir zevktir. Savaşı getirenler sizin gibiler." Bunu söylerken hiçbir kin gölgesi yoktu sesinde, sanki oğluymuşum gibi konuştu benimle.

O anda pek üzülmedim. "Keşke hepsi onun gibi olsa," diyordu Cate. Ben yanıt vermedim. "Can candır, gerisi masal," diye karıştı Fonso söze.

"Biz de, anne" dedi Cate, "tepeye geliyoruz uyumaya."

Yaşlı kadın şimdi homurdanıyordu. Ben sersemle-

miş bir halde, bana söylediklerinde ne kadar haklı olduğunu, beni nasıl bir noktamdan yaraladığını acaba biliyor mu, diye düşündüm. Ötekilerin savunmalarının anlamı yoktu. Onlar bile beni zedeliyordu.

Sosyalist Tono konuştu: "Herkes paçasını kurtarmaya bakıyor. Bizim savaşımızın nedeni, herkes, patronlar ve düşmanlarımız dahil herkes, kurtuluşun, nerede olduğunu anlasın diyedir. Bu yüzden sosyalizm artık hiç savaş istemiyor."

Fonso hemen atıldı: "Bir dakika. Peki savunmak neden hep işçi sınıfına düşüyor? Bunu söylemiyorsun. Patronlar, savaş ve terörle egemenliği ellerinde tutuyorlar. Bizi ezerek yükseliyorlar. Sen de anladıklarını sanıyorsun. Çok güzel anladılar. Ondan devam ediyorlar."

Bunun üzerine söze karıştım: "Ben bunu söylemiyorum ki. Sınıflardan söz etmiyorum. Fonso haklı, anlıyorum onu. Ama biz İtalyanlar böyleyiz; yalnızca kaba güce boyun eğiyoruz. Sonra da bu kaba güçtü deyip, halimize gülüyoruz. Kimsenin olayı ciddiye aldığı yok."

"Kentsoylular tabii ki almazlar."

"Ben bütün İtalyanlardan söz ediyorum."

"Öğretmen Bey," diye seslendi Nando başını eğerek, "siz İtalya'yı seviyor musunuz?"

Yeniden herkesin bakışları bana çevrildi. Tono, yaşlı kadın, kızlar, Cate. Fonso gülümsedi.

"Hayır," dedim yavaşça, "İtalya'yı değil. İtalyanları seviyorum."

"Gelin el sıkışalım," dedi Nando.

"Şimdi birbirimizi anladık."

X

Geceler sonra Torino alevler içinde kaldı. Bir saatten fazla sürdü, sanki uçaklar ve patlamalar tam tepemizdeydi. Tepeye ve Po'ya da bombalar düştü. Bir mitralyöz aygıtı canavarlaşarak uçaksavar bataryasını dövdü. Ertesi gün pek çok Alman'ın öldüğü öğrenildi. "Almanların eline düştük," diyordu herkes. "Bizi onlar koruyor."

Ertesi akşam daha da korkunç bir akım oldu. Evlerin yıkıldığı, toprağın titrediği duyuluyordu. İnsanlar kaçıyor, ormanda uyumaya dönüyorlardı. Benim kadınlar sabaha kadar bir halıya diz çökerek dua ettiler. Ertesi sabah yangınlar arasında Torino'ya indim, her yerde barış, huzur dileniyordu. Gazetelerde hakaretin bini bir paraydı. Söylentilere göre faşistler yeniden canlanmışlardı, Veneto bölgesi Alman birliklerle doldurulmuştu, bizim askerlerimize kalabalığa ateş açma emri verilmişti. Politik tutuklular cezaevlerinden, sürgünden kurtuluyor, ortaya çıkıyordu. Papa, sevgiyi yücelten yeni bir konuşma yaptı.

Korkulu bir gerginlik içerisinde sakin bir akşam geçirdik. (Bu kez Milano'daydı sıra.) Sonra gene bir ateş ve yıkım gecesi yaşadık. Düşman radyolar her gece yineliyorlardı: "Sonuna kadar her gece böyle olacak. Teslim olun." Şimdi kahvelerde, sokaklarda yalnızca teslim olma biçimi tartışılıyordu. Sicilya bütünüyle işgal edilmişti. "Pazarlık yapalım," diyordu bağnaz faşistler, "ama önce düşman vatanımızdan ayağını çeksin." Başkaları Almanlara lanet ediyordu. Herkes Roma'dan, Genova'dan bir çıkartma yapılacağını umuyordu.

Tepeye dönünce, yukarıda gizlenmenin ne kadar güvenilmez olduğunu hissediyordum. Ormanların sessizliğinde bir bekleyiş havası vardı. Gökyüzü de boştu. Bir kök, bir tırtıl olmak, toprağın altına girmek isterdim. Elvira, o ses tonu, o gözleriyle yaşattığı cenaze havasıyla beni sinirlendiriyordu. Cate'nin sertliğini anlayabiliyordum. Artık bunları duymak bile istemiyordu. Aşk mevsimi değildi, bizim için hiç olmamıştı zaten. Bütün yıllar bizi buraya, bu dar boğaza getiriyorlardı. Bilmeden, kendi tarzımızda, Gallo, Fonso, Cate, hepimiz bu saati bekleyerek kendimizi bu kadere hazırlayarak yaşamıştık. Elvira gibi silahsız yakalanan insanlar beni yalnızca sinirlendiriyordu. Hiç olmazsa toprak gibi, ağaç gibi yaşlanan Gregorio'yu yeğliyordum. Kapalı bir geleceğin karanlık tortusu olan Dino'yu yeğliyordum.

Egle kız, bana ağabeyinin savaşa geri döndüğü haberini getirdi. Bu da doğru bir yazgıydı. O çocuk başka ne yapabilirdi ki? Onun gibisi pek çoktu, savaşa inanmıyorlardı, ama savaş onların alınyazısıydı. Her yanda savaş vardı ve hiç kimse onlara başka bir şey öğretmemişti. Giorgi suskun bir adamdı. Yalnızca, "Benim görevim yukarıda," demiş ve yeniden savaşmaya başlamıştı. Karşı koymuyordu, anlamaya çalışmıyordu.

Karşı koyan ve de anlamayan biri varsa o da anasıbabasıydı. Her sabah süt, yumurta ve dedikodu peşinde bizim dış kapıya uğrayan Egle'den öğrenmiştim bunu da. Durur, ya ihtiyarla, ya Elvira'yla konuşurdu, seslerinin, fısıltılarının içinden, Giorgilerin salonunun, o tanıdık dünyanın, kudretli sanayici babanın yazıhanesinin yankısını işitiyordum.

Savaş nasıl gidiyordu? Eskisinden beter. Devrilmelerine izin vermekle faşistler ne yapmışlardı? Büyük, cömert bir karardı bu, ülkede uyumu sağlamak için kendilerini kurban etmeye razı olmuşlardı. Peki, ya ülke buna nasıl yanıt veriyordu? Grevler, ihanetler, adam kaçırmalarla karşılık veriyordu. Devam etsinler bakalım. Bizi dü-

şünenler vardır nasılsa. Her şey sanılandan daha çabuk yoluna girecektir.

Elvira'nın annesi böyle homurdanıyordu, her şeyi gören, herkesin her şeyini bilen Egle, böyle konuşuyordu. "Bizler," diyordu ve bizler onun babası, onların salonu, onların villası demekti. "Kim bu savaşta bizden daha çok sıkıntı çekti? Torino'da ki evimiz zarar gördü. Yalnızca kapıcı orada kaldı. Bize de burada yaşamak düştü. Ağabeyim savaşa geri döndü. İki yıldır canını tehlikeye atarak savaşıyor. Neden hâlâ bu bölücüler bizimle uğraşıyorlar ki?"

"Hangi bölücüler?"

"Herkes. İnsanlar hâlâ anlamıyor neden savaştığımızı. Haydutlar. Siz de tanıyorsunuz onları."

Bunu söylerken her zaman yaptığı gibi başını hafif eğdi ve göz kırptı.

"Ben haydutları tanımam," diye kestim sözünü, "ben çalışan insanlar tanıyorum."

"İşte bak kızıyorsunuz," dedi bana eğlenerek bakarken.

"Sizin meyhaneye gittiğinizi, orada kimlerle buluştuğunuzu biliyoruz."

"Saçmalama," dedim onu susturarak, "haydutlar da kim oluyormuş?"

Egle sustu, utanarak gözlerini yere eğdi.

"Haydutlardan," dedim ona, "yalnızca bizi savaşa sokup hâlâ da umut besleyenleri tanıyorum."

Soluk almakta güçlük çeker gibiydi. Bana kötü gözlerle bakarken, sanki suçüstü yakalanmış ve vahşileşmiş bir öğrenci gibiydi.

"Ağabeyinin bir ilgisi yok," dedim ona. "Ağabeyin kandırıldı, başkalarının cezasını ödüyor. Ama hiç olmazsa cesur. Ötekilerde cesaret de yok."

"Siz de çok cesursunuz," dedi Egle öfkeyle.

Birbirimizden ayrıldık. Ama meyhane hikâyesi daha yeni başlıyordu. Bir gün mutfağa girdiğimde, Elvira kre-

mayı çırpıyordu (mutfak onun ülkesiydi ve beni tatlılarla baştan çıkarmaya uğraşıyordu, ama annesi bunca boşuna tüketimi hoş görmüyordu). Ona dedim ki: "Açlık bizim buraya ulaşamaz." O ise başını kaldırdı: "Artık bir şey bulunmaz oldu. Ne tereyağı, ne yumurta, parasını versen bile yok. Eskiden haşlanmış patates yiyenler şimdi bunları satın alıyorlar."

"Biz çok yedik," dedim.

Elvira alnını kırıştırarak fırının yanına gitti. Bana arkası dönüktü.

"Her şeyi o meyhaneler satın alıyorlar, sonra bütün gece âlem yapıyorlar."

"Ve toprağın üzerinde uyuyorlar," dedim.

"Umurumda değil," dedi Elvira dönerek, "ama onlar bizim gibi insanlar değil."

"İnanırım," dedim ona, "onlar bizlerden çok daha değerli insanlardır."

Alıngan gözlerle boğazını tutuyordu.

"Kadınlar ve şaraptan söz ediyorsan, Belbo'ya sor," diye devam etti söze. "O, bu insanlar konusunda benimle aynı fikirde. Geleceği köpekler kadar kimse iyi anlayamaz."

"Ama onlar..."

"Devlet düzenine karşı mı? Biliyorum. İyi ki öyleler! Sen dünyada yalnızca rahiplerle faşistlerin olduğunu mu sanıyordun?"

Bunları ona neden söylediğimi şimdi anımsamıyorum. Tek bildiğim Cate'nin bana kötü yürekli, kendini beğenmiş ve korkak demekte yanılmamış olduğudur. Bana ayrıca iyi görünmekten çekindiğimi söylemişti. Bunu bilemem. Ama herkese karşı düşüncesinin tersini savunuyordum, hep bir başkası gibi görünmeye çalışıyordum. Ve zamanın azaldığını hissediyordum. Her şey boşunaydı, yararsızdı, sayılıydı. Elvira ile mutfakta konuştuğumuz günün öğleüzeri ani bir alarm verildi. Tepe, vadi, uzaktaki Torino, her yer göğün altında suspus ol-

muştu. Meyve bahçesinde öylece duruyordum. Acaba o anda kaç yürek durdu, kaç yaprak hışırdadı, kaç köpek yere yapıştı diye düşündüm. Toprak da, tepe ve üzerindeki kabuğu da titriyor olmalıydı. O anda fark ettim ki benim o orman sevgim, Dino'nun yanında bile önleyemediğim o ormancılık gururum ne kadar boştu. Bu ulumayla taşlaşan yaz güneşi altında, hep sorumsuz bir çocuk gibi oynadığımı fark ettim. Ben Cate için, Dino gibi bir çocuktan başka ne olabilirdim ki? Fonso için, ötekiler için, kendim için neydim ben?

Bir süre korku ve gerginlikle uçakların uğultusunu bekledim. O saatte dayanılmaz bir hal alan günlerin birikmiş tedirginliğini ancak büyük bir olay, tamiri olanaksız bir olay kovabilirdi. Ama benim her zamanki oyunum, şımarıklığım değil miydi bu zaten? Cate'yi, Fonso'yu, Nando'yu, Torino'daki zavallıları, yeraltı mezarları gibi olan sığınıklara üst üste yığılıp bekleyenleri düşündüm. Kimi şaka yapıyordu, kimi gülüyordu.

Kan ve vahşet, yeraltı, orman: Bütün bunlar bir oyun değil miydi? Dino'nun oyuncakları ve çizgi romanları gibi değil miydi? Ya Cate ölürse oğlunu kim düşünür? Artık onun kimin çocuğu olduğunu bilen kim kalır?

Bir bomba sesi beni yerimden sıçrattı. Elvira çıktı ve "Haydi sofraya," dedi sessizce. —Alarmla radyo susuyordu.— Oturduk, Elvira karşımda, ihtiyar her zamanki gibi yanımda. Yaşlı kadın haç çıkardı. Kimse konuşmadı. Peçeteyi açmak, çatal bıçağa dokunmak, yemek yemek bana bir oyun gibi, yararsız bir oyun gibi geliyordu. Bire doğru alarm kesildi. Neredeyse şaşkınlıkla yerimizde doğrulduk. Elvira tabağıma bir dilim daha tatlı koydu.

XI

Yaz bitiyordu. Tarlalarda köylü kadınlar, meyve ağaçlarına dayanan merdivenler görülmeye başlandı. Artık Dino ile çayırdan çıkmaz olmuştuk. Armutlar, üzümler olmuştu; mısır tarlası az ötedeydi. Calabria'ya çıkartma yapıldığı haberi geldi. Geceleri ateşli tartışmalar sürüp gitti. Artık o büyük, onarılması olanaksız olay gerçekleşmişti işte. Pekâlâ hiç kimse bir şeyden korkmuyor muydu? Sonumuz böyle mi olacaktı?

8 Eylül günü Gregorio ile ceviz topluyorduk. Yoldan önce askeri bir kamyon geçti; köşeleri dönerken gürlüyor, tozu dumana katıyordu. Torino'dan geliyordu. Sonra dört tane daha geçti. Toz, akşamın o duru havasında ağaçların arasına kadar geldi. Birbirimizin yüzüne baktık. Dino avluya koştu.

Gün batarken Cate geldi. "Bilmiyor musunuz?" diye bağırdı ta yoldan.

"Bugün İtalya barış istedi."

Radyoda o tekdüze, duygusuz, inanılmaz ses beş dakikada bir haberi yineliyordu. Susuyor, baştan alıyordu, her sefer sesinde aynı tehdit seziliyordu. Değişmiyor, bozulmuyor, asla yeni bir sözcük eklemiyordu. Dersini bilen bir çocuğun, bir ihtiyarın inadı vardı bu ses tonunda. Aramızdan hiç kimse hiçbir şey demedi, yalnızca Dino el çırptı. Kararsız kalakaldık, beş kamyonun geçişinden önceki halimize geri dönmüştük.

Cate bize Torino'da kahvehanelerde ve yollarda Londra Radyosu'nun avaz avaz bağırdığını ve büyük

grupların alkış tuttuğunu anlattı. Salerno'ya bir çıkartma yapılmıştı. Her yerde savaşılıyordu.

"Salerno'ya mı? Genova'ya değil mi?" Kortejler, gösteriler yapılıyordu her yanda.

"Almanların ne yaptığı belli değil," dedi Cate, "gidecekler mi, gitmeyecekler mi?"

"Hiç umutlanma," dedim ona, "isteseler de gidemezler artık."

"İş bizim askerlere düştü," dedi yaşlı kadın, "şimdi sıra onlarda."

Yaşlı Gregorio beni gözden kaybetmeden susuyordu. O da şaşkın bir çocuk gibiydi.

Aklıma şöyle gülünç bir düşünce geldi: Bizi yenilginin kucağına atan yaşlı mareşal ve generaller de, herhalde olan bitene, Gregorio kadar akıl erdirebiliyorlardı ve onlar da, ben ve Gregorio gibi radyo başında oturuyorlardı.

"Peki ya Roma," dedim, "ya Roma ne olacak şimdi? Hiçbir radyo bunu söylemedi bize. Cate'nin kentte duyduğuna göre İngilizler burayı da işgal etmişlerdi, bizimkilerle birleşip Almanlarla başa çıkabilmek için bin kadar paraşütçü gerekiyormuş."

"Aptal bu bakanlarımız, kıl payı koruyorlar bizi. Onlar bunu tahmin etmiştir, merak etme," dedi Cate.

"Ya Nando ve Fonso," dedim aniden, "gelmiyorlar mı? İstedikleri oldu işte. Sevinmişlerdir."

"Onları görmedim," dedi Cate. "Hemen sizinle konuşmak için koştum."

Nando ve Fonso o akşam gelmediler. Nefes nefese Giulia geldi. Fabrikada bir toplantı yapıldığını, silah bulma kararı alındığını, Fonso'nun bir konuşma yaptığını, kışlaları işgal etmekten söz edildiğini anlattı. Varoşlarda silah sesleri duyulmuştu. Karaborsacıların askeri bir depoyu yağmaladıkları, Almanların faşistlere üniformalarını satıp sivil giysiyle kaçtıkları biliniyordu.

"Torino'ya dönüyorum," dedi Giulia. "Hoşçakalın."

"Ötekilere söyle, yukarıya gelsinler," diye seslendi yaşlı kadın. "Fonso'ya, o delilere söyle. Kötü günler eşikte."

"Yok bir şey," dedi Cate coşkuyla. "Bu kez gerçekten bitti. Birkaç gün daha dayansak tamam."

"Artık hava akımları olmayacak," dedim ben.

Yemeğe gitmek üzereydim ki, Dino hepimizi güldürdü: "Savaş bitti mi?" dedi o incecik sesiyle.

Ertesi sabah şafakla beraber ayaktaydım. Roma'dan hiç haber yoktu. Bizim radyo şarkılar çalıyordu. Yurtdışından her zamanki savaş bültenleri geçiyordu: Salerno'ya çıkartma, suyun üzeri kaynaşıyordu, operasyon hâlâ sürüyordu. Elvira, gergin ve solgun bir yüzle yanımda dinliyordu. Radyonun önünde gruplaşmıştık. Bir anda şöyle deyiverdim: "Ne zaman dönerim, bilmiyorum," ve çıkıp gittim.

Bu boş sabahı doldurmak için Torino yoluna çıktım. Arada bir gelen geçene rastlıyordum, bir bisikletli yorgun argın tırmanıyordu. Ta aşağıda Torino sakin sakin tütüyordu. Neredeydi savaş? O ateş geceleri çoktan uzakta kalmışlardı, inanılması bile güç geliyordu şimdi. Askeri kamyonların sesi duyuluyor mu diye kulak kabarttım.

Torino'da gazeteler büyük puntolarla duyuruyorlardı teslim haberini, ama sanki herkes kendi küçük sorunlarına dalmış gibiydi. Dükkânlar açılmıştı, şehir muhafızları gruplaşmışlar çene çalıyorlardı, tramvaylar işliyordu. Kimsenin barıştan söz ettiği yoktu. İstasyonun köşesinde silahsız bir grup Alman bir kamyona eşya yüklemekteydiler. İşsiz gençler taşınana el veriyorlardı demek. 'Bizimkiler ortalıkta görünmüyor,' diye geçirdim aklımdan. 'Hepsi silahlı kuvvetlerin yönetime el koyması nedeniyle kışlalarına teslim oldular anlaşılan.'

Kulaklarımı diktim, gelen geçenin gözlerinden bir anlam çıkarmaya çalıştım. Herkes içine kapanmış, kaçamak gelip gidiyordu. 'Belki de dünkü haber yalanlan-

mıştır ve hiç kimse ona inanmış olmayı kabullenemiyordur.' Ama Cristallo'nun girişinde iki delikanlı bir öbek insanın ortasında bağırarak gazete yakıyorlar, garsonun biri de gazeteyi ellerinden almaya çalışıyordu. Onlara gülenler vardı.

"Bunlar faşist," dedi bir başkası köşeden sakince.

"Dövün onları, öldürün," diye haykırıyordu bir kadın.

Olan biteni barın kapısından öğrendim. Almanlar kenti işgal ediyorlardı. Acqui, Alessandria, Casale düşmüştü bile. "Kim söylüyor bunu?" Oralardan gelenler.

"Doğru olsa, trenler gitmezdi," dedim.

"Almanları tanımıyorsunuz siz."

"Peki ya Torino?"

"Gelecekler," dedi bir başkası, "onun da sırası gelecek. Her şeyi düzeniyle yapıyorlar. Yararsız kargaşa istemiyorlar. Katliamları da yavaş yavaş yapıyorlar."

"Peki hiç kimse karşı koymuyor mu?" dedim.

Kapının önünde sesler ve hareketler arttı. Dışarı çıktık. İki gençten biri, bir sehpanın üzerine çıkmış halka nutuk çekiyordu, dinleyenlerse onunla alay ediyorlardı. İki kişi bir sütunun dibinde dövüşüyordu, bir kadın da anlamsız sözlerle araya girmeye çabalıyordu.

"Bu utanç hükümeti," diye bağırıyordu konuşmacı, "ihanet ve beceriksizlik hükümeti, sizden memleketin katlini istiyor." Sehpa sallanıyordu; dinleyenler saldırganca laf atıyorlardı.

Almanlara, "Satılmışsınız siz," diye bağırıyorlardı.

Yaşlılar, hizmetçi kızlar, çocuklar, bir de asker vardı ortalıkta. Tono'yu ve onun burada ne diyebileceğini düşündüm. Ben de konuşmacıya bir şeyler bağırdım, o anda kalabalık dalgalandı ve dağıldı. Birileri hâlâ bağırıyordu: "Ya dağılın ya da sizi öldüreceğim!" Derken giriş kapısının önünde iki el silah atıldı; insanlar yere yattı, ortalık boşaldı; camlar şangırtıyla kırıldı ve uzakta, alanın ortasında hâlâ o iki delikanlının dövüştüğünü, kadının on-

lara saldırdığını görüyordum.

O iki patlama uzun süre beynimde yankılandı. Kendimi ele vermemek için oradan uzaklaştım, ama şimdi insanların neden konuşmadıklarını, düşüncelerini neden gizlediklerini anlamıştım. Okuluma gittim, sokaklar boş ve sakindi. Birilerini bulmayı, tanıdık yüzlerle karşılaşmayı umut ediyordum. 'Bir ay sonra sınavlar başlar,' diye düşünüyordum. Yaşlı Domenico kapıdan başını uzattı.

"Ne haber Öğretmen Bey? Bize barış mı getirdiniz?"

"Barış bir kuştur. Geldi ve yeniden uçup gitti." Domenico başını salladı. Elini gazetesine vuruyordu.

"Bazı şeyleri söylemek yetmiyor."

Almanlar hakkında hiçbir şey duymamıştı.

"Onlar işini bilir," dedi hemen, "bilirler. Ah hocam, öteki varken ne günler yaşadık değil mi?" Başını eğdi ve sesini alçattı: "Neler söylediklerini duydunuz mu? O geri gelmeli diyorlar."

Bedenime batan bu yeni dikenle uzaklaştım oradan. Cate ile aramızda bir anlaşma oluşmuştu, her gün tramvaydan iniyor, Torino'ya inmiş miyim diye çevresine bakınıyordu.

Köşede durup beklemeye koyuldum. Saati geçti ama o gelmedi. Bu arada başka konuşmalar çalındı kulağıma: Almanların kentleri işgal edip bizimkilerin silahlarına el koydukları söylentisi yayılmıştı.

"Peki bizimkiler direniyor muymuş?" "Kimbilir? Novi'de yeni bir çarpışma olmuş." "Demek öyle. Şimdi Settimo'ya varmışlar. Zırhlı birlikler ilerliyorlarmış."

"Ya bizim kumandan ne yapıyor?"

Bitişikte bir kahve, radyosunu açtı, pek çok cızırtıdan sonra bir dans müziği başladı. Bir grup insan toplaştı. "Londra'yı aç," diye bağırıştı. Derken Londra Radyosu Fransızca yayını başladı; sonra başka cızırtılar duyuldu. Tunus'tan İtalyanca bir ses işitildi. Heyecanla bir bülten okudu; her zamanki haberlerdi. Rusların ilerlemesi, Sa-

lerno'ya çıkartma, şu anda yürütülmekte olan operasyon. "Roma'da ne diyorlar?" diye bağırdık. "Bizim oralarda neler oluyor? Alçaklar!"

"Roma'da faşistler var," diye çınladı bir ses.

"Alçaklar, satılmışlar."

O anda biri kolumu tuttu. Cate idi. O eski gülümseme yüzünü sarmıştı. Kalabalıktan ayrıldık.

"Demek hatırladın," dedim.

Alanı geçtik. Cate alçak sesle konuşuyor ve soğuk soğuk gülümsüyordu.

"Durum karmakarışık," dedi. "Savaşın en korkunç günü. Hükümet yok. Almanların eline düştük. Direnmek gerek."

Dora'dan öte yana koşuyorduk. "Ne yapacaksın?" diyordum ona. "Bu, gün meselesidir. Elini çabuk tutması gereken İngilizlerdir. Bizden çok onların yararına bu durum."

"Alman Radyosu'nu duydun mu?" diye sordu Cate. "Faşist marşları çalıyor."

O komitenin toplandığı avluya vardık. Daha dün gibi geliyordu bana, ama bir aydan fazla geçmişti. Hiç kimseler yoktu ortalıkta. Cate balkondaki komşularla konuştu.

Sonunda Giulia ve Nando'nun karısı geldiler. "Dönmediler mi daha?" Nando'nun karısı bitkince duvara dayandı. "Üzülme," dediler. "Böyle bir günde bir erkek eve dönecek de ne yapacak? Arnavutluk'ta durum biraz daha kötüydü."

O da haykırdı bunun üzerine: "Çocuk bunlar, deli bunlar."

Radyoyu yeniden açtık. Hiç haber yoktu. "Bir yakalanırlarsa," diye inliyordu yeni gelin, "Almanların eline düştüler demektir."

"Aptal," diye bağırdı Cate ona, "daha yakalanmadılar bile."

O zaman Cate bana, gece bir birliğin bir çeteyi ele ge-

çirdiğini ve Tono'nun tutuklandığını söyledi. "Onu kurtarmaya çalışacaklar," dedi Giulia, "göreceksin."

Cate hastaneye dönmek zorundaydı. Yatağın üzerine oturup bir şeyler yedik.

"Ben de geliyorum dedim." Yeni gelin bir lokma bile yememişti, odanın içinde bir ileri bir geri yürüyordu. 'İçlerinde en cesur bu kız görünüyordu,' diye düşündüm. Hiç de evlenilecek zaman değilmiş. Kimseye âşık olmayan Cate'nin durumu daha iyi bari.

Birlikte tramvaya doğru yürüdük, Cate bana: "Eve mi dönüyorsun?" diye sordu.

Sonra çevresine bakınarak: "Kimsenin kımıldamaya niyeti yok. Askerlerin bile. Ne iğrenç!"

"Biz savaş alanı olmaktan başka neyiz ki? Boşuna heveslenme."

"Senin umurun değil," diye mırıldandı bana bakmadan, "ama haklısın. Sen ne açlık çektin, ne de evin yandı."

"Sana bunlar mı cesaret veriyor peki?"

"Nine de sana bunu söylüyordu. Sizler bunu anlayamazsınız."

"Sizler değilim ben," diye kestim sözünü. "Ben yalnızım. Olabildiğince de yalnız olmaya çalışıyorum. Şimdi yalnızca yalnız olanların delirmediği günleri yaşıyoruz. Bak Nando, nasıl acı çekiyor."

Cate durdu ve öfkelendi. "Hayır, sen Nando gibi değilsin," dedi, "sen rahatını hiç bozmuyorsun. Akşama görüşürüz."

"Çabuk dön," diye bağırdım.

Yeniden aynı sokaklar, meyve bahçesi, kadınlar. Serin ve sakin tepeler, her zamanki konuşmalar. "Belki Almanlar buraya kadar gelmezler," dedim Elvira'ya. Egle'yi sordum, hâlâ her şeye burnunu sokuyor muydu?

"Neden?"

"Bunu çok iyi biliyorsun," dedim.

Güçlükle de olsa Münih Radyosu'nu dinleyebildim.

Faşistler gerçekten de yeniden başkaldırıyorlardı. Öfkeli, tehditkâr sesler duyuluyordu. Halkı galeyana getiriyorlardı. "Demek hâlâ Almanya'dalar, bu iyiye işaret." Roma Radyosu'nun yayın yapmaması neredeyse hoşuma gitti. Demek ki hâlâ direniyorlardı, Almanların eline geçmemişlerdi. Yaşlı kadın tek sözcük bile etmiyordu. Korkuyla bize bakıyordu.

Fontane'de Cate'yi buldum gene, bana Fonso ve Mando'dan haber getirmişti, "Sapasağlam dönmüşler," dedi. "Ama hiçbir şey becerememişler. Tono ve ötekiler, Nuove'de kapalılar."

Ne var ki bir haber daha sardı: Bizim askerler kaçıyorlardı, kimse direnmeyi hayal bile etmiyordu.

XII

Bu kez de omuz silkmekle yetindim. Bugünlerde bu davranışı çok sık yineler olmuştum. Uzun zamandır beklenen kıyamet günü gelmişti işte. Uzaktan sakin görünen Torino, ormanlardaki yalnızlık, meyve bahçesi, artık hiçbirinin anlamı kalmamıştı. Ne var ki her şey aynen sürüyordu. Sabah güneş doğuyor, akşam karanlık çöküyor, meyveler olgunlaşıyordu. Şimdi bir umuda kapılmıştım, ayakta kalmak için bir merak geliştirmiştim: Kıyameti atlatabilmek, sonraki dünyayı yaşayıp öğrenmek istiyordum.

Omuz silkiyordum, ama tüm söylentileri yutarcasına dinliyordum. Arada bir kulak tıkıyorsam bunun nedeni, bu sözün arkasından gelecek olanları çok iyi bildiğimdendi ve bunu söyleyenin yüzüne bakacak cesareti kendimde bulamıyordum. Kurtuluş sanki gün meselesiydi, belki de saat, bu yüzden radyoya yapışmıştık, gözlerimizi gökyüzünden ayıramıyorduk ve her yeni sabah yeni bir umut fısıltısıyla uyanıyorduk.

Kurtuluş gerçekleşmedi. Mırıltılar arasında ilk kanlı haberler geldi. Pino'nun meyhanesinde, bir temmuz günü seslerin son kez alçaldığını hatırladım, arkama baka baka, adım adım oraya geri döndüm. Şimdi burada herkes arkasına bakıyor, kulak kabartıyordu. Henüz kapanacak yerler açıklanmamıştı, ama şimdiden tehditler, beklenmedik davranışlar her köşeyi kuşatmıştır. Yollar ve tarlalar kaçaklarla doluydu; askercikler yağmurluklar, yırtık pırtık giysiler, ceketlerle kentten ve Almanlarla,

yeni ekiplerin öfkeyle doldurdukları kışlalarından kaçıyorlardı. Torino hiçbir çarpışma olmadan işgal edilmişti, sanki sellerin bir köyü basması, kaplaması gibi oluvermişti bu; iri kemikli, kertenkele yeşili Almanlar istasyonlara, kışlalara yerleşmişlerdi; insanlar hiçbir şeyin olmamasına, değişmemesine şaşarak gidip geliyorlardı, çatışma yoktu, sokaklarda kan yoktu: Yalnızca durup dinlenmeden, sessizce, yeraltından nehirler gibi akıp giden fırariler, sürüler halinde ana sokakları, kiliseleri, trenleri dolduruyorlardı. Başka tuhaf şeyler de olmaktaydı. Bunları Cate'den, Dino'dan, onların fısıldaşmalarından, anlamlı göz kırpmalarından çıkartıyordum.

Fonso ve ötekiler silah karaborsacılığı yapıyorlar, depoları, gizli köşeleri talan ediyorlardı. Fontane'ye de bir şeyler sakladılar. Varoşlarda, kaçak askerler için pencerelerden sivil giysiler yağıyordu. Peki Almanlardan kaçanlar nereye gidiyordu? Elbette, kimi evine ulaşabiliyordu; ama ötekiler, evlerinden çok uzakta olanlar, Calabrialılar, Sicilyalılar, savaşın bitip tükettiği bu gençler, gecelerini, gündüzlerini nerede geçiriyorlardı, nerede yiyecek buluyorlardı? "Savaş burada hemen bitmezse," dedim Egle ve Elvira'ya, "hepimiz haydut olup çıkacağız." Bunu onlara hareketlendirmek için söylemiştim. Ve şöyle ekledim: "Kentsoyluların, Almanlarla işbirliği yapan generallerin evinde yaşayanların rahatı yerinde," ama sonra Cate ile konuşurken, o bana kesmemi söyledi. Hep sokakta olan Dino'dan öğrendiğime göre Fontane'ye girip çıkan çok oluyordu. Bazılarına ben de rastladım, belli saatlerde; sakallı, üstü başı perişan, aç gençlerdi bunlar. Burada daima ya Giulia, ya Nando'nun karısı bulunuyordu, kaçaklar da anlatıyorlar, gizlice dertleşiyorlar, ekmek yiyorlardı.

Dino, yalnızca 'ciao' demeyi bilen savaş esiri bir İngiliz'in bile buraya uğradığına yemin ediyordu. Artık alıştığımız bu kargaşa, bu sessiz tartışmalar ve yıkılmalar, sanki bir tür rahatlama, radyo ve gazetelerden yağan da-

yanılması çok zor kötü haberlere bir tür dayanma şekli olmuştu.

Savaş uzakta kurallı ama yararsız bir şekilde gümbürdüyordu. Şimdi daha da uzmanlaşmış ve daha da kanlanmış olan Almanların eline düşmüştük, artık kurtuluşumuz olanaksızdı. Dünün neşeli efendileri bugün vahşileşmişlerdi, canlarını ve son umutlarını koruyorlardı yalnızca. Bizim içinse kaçış yalnızca kargaşada, her bir yasanın çöküşündeydi. El konulmak ve etiketlenmek ölümdü. Barış, herhangi bir barış, hani o yazın çok yakınımızda olduğunu sandığımız barış, şimdi bir şaka gibi geliyordu. Bu yazgımıza en sonuna dek katlanmak zorundaydık. O gece akınları nasıl da uzak görünüyordu. Şimdi başlamakta olan ise, o yangınlardan ve gece yıkımlarından daha kötü bir şeydi.

Yolumun üstünde olduğundan pek sık uğradığım Pino'nun meyhanesinde konuşulanlardan çıkarmıştım bunu. Almanlar ya da faşistler görülmüş mü diye kulak kabartıyordum. Orada bir sabah rastladığım ve hâlâ botları ve sargıları üzerinde olan asker, çıplak bedenine bir pardösü giymişti. Toscanalı bir delikanlıydı. Gözlerinin ta içi gülüyordu. Benim gibi orada bulunan herkesle konuşuyor, çene çalıyor, Fransa'dan nasıl o gün yürüyerek kaçtığını anlatıyor, arkadaşlarının adını sayıyor, gülüyor, Valdarno'ya varmayı umut ediyordu. Bizden ne yiyecek ne içecek istedi. Yüzü solgundu, sakalı birkaç günlüktü, ama tezgâhta çalışan kızı gözüne kestirmişti bile, bakışıp duruyorlardı.

"Vadinin altını tutmuş o piçler," diyordu, "asla çıplak topraktan geçemezsin. Hemen ateş ediyorlar. Pek çok köyün yandığını gördüm."

"Sanki yukarıda, dağda savaş olmadı mı?" diyordu başka bir adam.

"Ne savaşı yahu! Misilleme derler ona," dedi bir başkası. "Bir köy tek asker saklarsa Almanlar orayı ateşe veriyor."

"Bir gece, bir köprünün üzerinde..." diye anlatıyordu Toscanalı ve kıza bakıyordu.

Hepimiz suspus olmuş, dinliyorduk. Toscanalı eğlenerek, bir çiklet istedi. Derken başka öyküler peşi sıra anlatıldı. Başka serüvenler yaşayanlar, huzurlu köylüler de söze karıştılar. Soğuk, inanılmayacak öykülerdi: Bir erkeği tutuklamak için yakalanan kadınlar, çocuklar, dayak yerken kendini merdivenlerden atanlar, yakılan ekinler, soygunlar, çikleti dudaklarına yapışmış durumda alanlara atılmış cesetler...

"Savaş bundan iyiydi," diyorlardı, "ama hepimiz biliyorduk, savaş buydu işte."

"Umarım zaman iyi şeylere gebedir," dedi Toscanalı.

Sık sık kendimi o aşina sokaklara atıp yalnız başıma yürüyordum. Fontane'den Dino'dan, Cate'den ve onun konuşmalarından uzak kalmak istiyordum; ama şimdi artık nasırlaşmış olan tartışmalar ve acılar, o zaman her bir yandan fışkırmaktaydı, bir inanılmazlık heyecanı, bir umut kırıntısı, hâlâ yasal sayılan bir bencillik buna yol açıyordu. O günlerin bile bir rüya gibi geldiği ve kurtulmanın bir anlamı kalmadığı şu anda, her karşılaşmanın ta derinlerinde, her yeniden uyanışta umutsuz bir huzur, bir gün daha, bir saat daha canlı kalmanın şaşkınlığı var ve bu da insanı neşelendiriyor. Artık ne kendimize, ne başkalarına fazla itibar göstermeye gerek yok. Kayıtsız bir şekilde dinliyoruz birbirimizi, o kadar.

İstemeden de olsa şafakla uyanıyor ve radyoya koşuyordum. Elvira ve annesi ile bundan hiç söz etmiyordum. Gazeteye göz gezdiriyordum. Her haber, beklenen sonu, aylar sonrasına uzaklaştırıyordu. Vadinin dibindeki Torino beni korkutuyordu. Artık yangınlar ve yıkımlar bile, -pek olmuyordu bu- bizi korkutamıyordu. Savaş aramıza inmişti, evlerin içine, sokaklara, hapisanelere. Tono'yu, onun o eğik koca başını düşünüyor ve ona ne olduğunu sormaya cesaret edemiyordum.

Elvira ve annesi bana tam bir anne gibi davranıyor-

lardı. Kimi zaman kızıyorlar, kimi zaman alttan alıyorlardı. O evde bir huzur, bir sığınak, çocukluğa ait bir sıcaklık vardı. Bazı sabahlar pencereden ağaçların tepelerine bakarken bu ayrıcalığımın daha ne kadar süreceğini sorardım kendi kendime.

Bembeyaz perdeler, ta derinlerdeki yapraklara, ormanın ortasındaki çayırın ufuktaki görüntüsüne açılıyordu. Kimbilir belki de oradaki bir ağılda uyuyan biri vardı. Kaç yıldır her sabah bu çimen yeşilini ya da karın beyazını görüyordum. Sonra da böyle şeyler kalacak mıydı?

Ders çalışmaya, kitap okumaya çaba gösterdim. Dino ile oturup, ona fen çalıştırayım diye düşündüm. Ama Dino da bu altüst olmuş dünyanın bir parçası olup çıkmıştı, içine kapanmıştı, kendini ele vermiyordu. Benle olmaktansa, Fonso'yu veya Nando'yu yeğliyordu. Cate'ye, onu her sabah bana, villaya yollamasını söylemiştim; onu sokaklarda bırakmamalıydı: Benimle masa başına oturur, biraz çalışırdı. Zaten artık okullar bile açılamayacaktı.

"Tabii," demişti Nando, "ayak altından çekilir biraz. Ders çalışması da gerekli zaten."

O akşam serinlik çıkmıştı. Mutfaktaydık, tencereler ve lavabo arasında oturuyorduk.

Fonso'da kızlar da yoktu. Fonso olmayınca konuşmalar bölük pörçük kalıyordu. O günlerde artık hiç kimse tartışmak için konuşmuyordu.

Böyle birlikte olduğumuzda, ışığın altında göz ucuyla onları inceliyordum. Dino'nun mimiklerini, kadınların sessizliğini – ve en canlı, en aydınlık şey Nando'nun cesur gözleri idi, o genç gözlerde, görmüş olduğu savaşın izi bile okunmuyordu. Karısı şimdi gebeydi. Evleri de yoktu, yatakları da, ama bunu becermişlerdi ve bunun coşkulu heyecanı ona politikayı unutturmuştu.

"Öğretmen Bey, benim çocuğumu da okutacak mısınız?" diyordu gülerek, ama neşesi de, umudu da gergindi, yenikti; karısı bize kötümserlikle bakıyordu.

Ağustosböcekleri ötmeye başlayınca gidiyordum; so-

kağa çıkma yasağı yukarıda uygulanmıyordu, ama uzun zamandır bu patikalar ürkütüyordu beni. Torino'nun yollarında, geceleri saldırgan silah sesleri işitiliyordu, kim olduğu belirsiz serseriler, düzeni sağlayan haydutlar ortalıktaydı, artık oyunlar ve şakalar bile kan kokuyordu. Çoktan beri o adamların ellerine düşmüş olan Tono' yu, ondan söz ederken utangaçça gülümseyen Fonso'yu düşünüyordum. Fonso bir anda Fontane'de beliriverdi, bazen gün ortası çıkageliyordu; ona atölyede çalışma saatlerini özellikle mi değiştirdiler, diye sordum. Bana göz kırptı ve cebinden bir kâğıt çıkarttı. İki dilde yazılmış bu pusulada postacı ve gece bekçisi olduğu yazılıydı. Bu son ayda öfkesi burnunda olmayan bir o kalmıştı, alaycılığı daha keskinleşmiş, daha da eğlenceli bir tip olmuştu. O ilk zamanlardaki huzursuz çıkışları, yararsız saldırgan konuşmaları, şimdi keskin bir gülüşe dönmüştü. Bir işi olduğu, ciddiye aldığı bir görevi olduğu belliydi, ama bundan söz etmiyordu. Zamanı olduğunda konuşkandı. Ama meşgul bir adamdı.

Fonso'nun olmadığı bir akşam, savaşı, gazete haritaları ve Dino'ya göstermek için getirdiğim atlas üzerinde tartıştık. Onu artık başka hiçbir konu ilgilendirmez olmuştu; uzun zamandır bütün kaprisleri Fonso'nun ve öteki delikanlıların bulunduğu kente, Almanlara ve savaşa yönelikti. Fonso'nun ona verdiği sırlar, Nando'nun Balkanlar'daki çarpışmalarla ilgili öyküleri, onu benden ve kadınlardan uzaklaştırıyordu. Nando bize Sırp dağlarındaki gaddar tuzaklar ve misillemeler konusunda feci şeyler anlatıyordu: "Her tarafta, Almanların varmasıyla böyle şeyler yaşanıyor, insanlar birbirlerini boğazlamaya başlıyor."

"Bu pek Almanların suçu değil," dedim. "Oraları barış zamanında da pazara bile silahla gidilen yerlerdi."

Yaşlı kadın, Cate'nin ninesi, lavabo başından bize çevirdi başını.

"Yani Almanlar yapmıyor mu?" diye homurdandı Fonso'nun kız kardeşi.

Yaşlı kadın da: "Almanların suçu değil mi bu?"

"Almanların suçu değil," dedim. "Almanlar yalnızca zincirleri kırdılar, eski efendilerin güçlerini ellerinden aldılar. Bu savaş göründüğünden daha büyük. Şimdi insanlar, eskiden yöneten insanların kaçışını gördü, yaşadı ve artık halkı kimse tutamaz. Ama dikkat edin, insanların zoru yalnızca Almanlarla değil, ya da yalnızca Almanlarla değil: eski efendileriyle zorları. Bu bir asker savaşı değil, öyle olsa yarın bile biterdi; bu yoksulların savaşı, umutsuz insanların açlıkla, sefaletle, hapisle, iğrençlikle savaşı."

Yeniden herkes, Dino bile beni dinliyordu.

"Bizimkileri ele alın," dedim sonra. "Neden kendilerini savunmadılar? Neden kendilerini yakalatıp Almanya'ya gönderttiler? Çünkü subaylara, hükümete, önceki efendilerine inandılar. Şimdi yeniden faşistler başa geçti ya, yeniden kımıldanıyorlar ve dağlara kaçacaklar, tutukevini boylayacaklar. Savaş, asıl savaş, umutsuzların savaşı şimdi başlıyor. Ve bu anlaşılır tabii. Almanlara teşekkür etmek gerekiyor."

"Ama beyinlerini patlatmak da gerekiyor," dedi Nando.

Dino sürekli bana bakıyordu, beni dinleyen herkesin gömüldüğü sessizlikten etkilenmişti.

"Eğer ötekiler ellerini çabuk tutmazlarsa," diye mırıldandım, "biz de Montenegro'dakiler gibi olacağız."

Yaşlı kadın bize öfkeli gözlerle bakıyor, bir yandan da yıkanacak tabaklar ile boğuşuyordu.

"O gün de gelecek," dedim kalkarken, "burada tepede ölülerimizi çukurlara atacağız."

Cate bana bakıyordu, ciddiydi. "Çok şey biliyorsun Corrado," dedi yavaşça, "ama bize yardım etmek için hiçbir şey yapmıyorsun."

"Yarın Dino'yu benim evime gönder," dedim gülerek, "ona bunları öğreteceğim."

XIII

Artık hiç kuşku yoktu. Yıllardır bütün Avrupa'da yaşananlar şimdi bizde yaşanıyordu. Göğün altında, ordularca ve korkunç seslerce işgal edilen kentler ve köyler acıyla kıvranıyorlardı. O günlerde ölen yalnızca sonbahar değildi. Torino'da bir yıkıntı yığını üzerinde kocaman bir fare görmüştüm, güneşin altında sakin, huzurluydu. O kadar sakindi ki ben yaklaşınca bile ne kımıldadı, ne kaçtı. Bacaklarının üzerinde dimdik duruyor, bana bakıyordu. Artık insanlardan korkmuyordu.

Kış geliyordu ve *ben* korkuyordum. Soğuğa -fareler gibi, herkes gibi- alışmıştım, bodruma inip ellerime üflemeye alışmıştım. Rahatsızlıklar, felaketler, hatta gökten yağan ölüm tehdidi bile yoktu sanki; ama en sonunda kavranacak olan sır, tatlı tepelerin, sisler altında bir kentin, mutlu yarınların yanında her an, fısıldanan vahşi şeylerin de bulunmasıydı.

Kent, benim ormanlarımdan daha vahşi bir yer olmuştu. Sığıntı gibi yaşadığım, varlığını kabul ettiğime inandığım, huzursuz bir barış imzaladığım o savaş beni yaralıyor, en derinlerden ısırıyor, sinirlerime ulaşıyor, beynime giriyordu. Artık korkak bir tavşan gibi çevreme yürek çırpıntısı ile bakar olmuştum. Gece sıçrayarak uyanıyordum. Tono'yu, Fonso'nun alaycı gülüşlerini, ayaklanmaları, işkenceleri, yeni ölümleri düşünüyordum. Beş yıldan fazladır bu koşullarda yaşayan ülkeleri düşünüyordum.

Gazeteler de -hâlâ vardı gazeteler- dağlarda, şurada

burada direniş olduğunu ve bunun sürdüğünü kabul ediyorlardı. Ceza, af veya işkence vaat ediyorlardı. "Şuraya buraya dağılmış askerler," diyorlardı, "vatan sizi anlıyor ve sizi çağırıyor. Şimdiye dek yanıldık," diyorlardı, "size daha iyi koşullar vaat ediyoruz. Tanrı aşkına gelin kendinizi kurtarın, gelin bizi kurtarın. Siz halksınız, siz çocuklarımızsınız, siz alçak, hain, korkaksınız." Bir zamanların bu boş sözlerinin artık beni güldürmediğini fark ettim. Zincirler, ölüm, ortak umut artık günlük ama korkunç bir anlam kazanmıştı. Eskiden havada kalan sözler şimdi ta yüreğimizin derinlerine işliyordu. Sözlerde edepsizce bir şeyler vardı. Bazı anlarda utanmak isterdim.

Oysa susuyordum. Bir fare gibi gözden kaybolmak isterdim. 'Hayvanlar,' diye düşünüyordum, 'olanları bilmiyorlar.' Hayvanları kıskanıyordum. Benim evdeki kadınların savaş hakkında hiçbir şey öğrenmemek, bilmemek gibi bir mutlulukları vardı. Elvira bu ayrıcalığının çabuk farkına vardı. Şimdi soğuk yüzünden eve kapanıyordum, Torino'dan, meyve bahçesinden, yapraksız, sarı tepelerde yaptığım boş yürüyüşlerden döndüğümde, evin o sıcak havasında ezeli tekdüze endişe ve korkumu unutuyordum, hatta kendimi mutlu bile hissediyordum. Bundan da utanabilmek isterdim.

O kasım sabahlarında Dino geliyordu, onun kitaplarından çalışıyorduk, bildiklerini anlatıyordum ona. Bir anda dersi kesiyordu ve son söylentileri anlatmaya koyuluyordu, bir yolcunun Almanlar hakkında, vatanseverler hakkındaki gözlemlerini öğreniyordum. Gerçek olmayan tüm atışlar, vuruşlar, casusluk yaparken yakalanıp öldürülenler hakkındaki en yeni haberleri biliyordu; Elvira içeri girer girmez susuyordu. Her yeni haberle, o günlerde yaratılmakta olan o dehşetli efsaneyi ve en ufak tefek şeye bile şaşıran bir çocuğun, bu olayları hiç şaşmadan yaşamasını düşünüyordum. Benim Dino gibi bir çocuk olmamam yalnızca bir rastlantıydı; yirmi yıl önce çocuk olmuştum ve benim o zamanki hayretlerimi

onunkilerle karşılaştırınca ne kadar boş geliyordu. 'İşte,' diyordum, 'ben bu savaşta ölürsem, benden geriye yalnızca bir çocuk kalır.'

"Artık o beyaz bahriyeli giysini giymiyor musun?" diye sordum.

"Onu okulda giyiyorum. Okullar yeniden ne zaman açılacaklar?"

Elvira da ders bittikten sonra onu büfenin yanına çağırıyor, ona tatlılar veriyor, ne zaman okula başlayacağını, kız kardeşi olup olmadığını, babasını hatırlayıp hatırlamadığını soruyordu. Dino ona biraz alayla, biraz sıkıntıyla yanıtlar yetiştiriyordu.

"Bana benziyor," diyordum Elvira'ya. "Ben de çocukken biri beni öptü mü, gömleğin koluyla yüzümü silerdim."

"Çocuklar," diyordu o, "bugünün çocukları. Annesi çalışıyor, o da kendi kendine büyüyor."

"Annesi çalışmayan çiftçi çocuğu yok ki," diyordum. "Hep böyle olmuştur."

"Peki bununki hemşirelik mi yapıyor?" diye soruyordu. "Meyhanede mi yaşıyorlar?"

"Bir meyhaneleri var, ama bu yaşananlarla..." O günkü gözyaşlarından sonra, Elvira bir daha ihanet etmedi. Bu olan bitenle, benim için öfkelenmek, bağırmak çok kolaydı; bu ölüler, yangınlar, savaş esirleri, kış ve açlık, bir küçük kaprisle umutsuzluğa kapılmaya itiyordu insanı. Aşktan, onun o anlamsız aşkından bir daha konuşmamıştık. Meyve bahçesindeki o kıpkırmızı çiçekleri ölmüştü, bütün meyve bahçesi solgun ve kuruydu. Büyük bir rüzgâr esti ve kuru yaprakları silip süpürdü. Ben Elvira'ya, bir evi, yanan ateşi, sıcak yatağı ve çorbası olduğu için şükretmesini söylüyordum. Şükretmeliydi. Daha beter durumda olanlar vardı.

"Hep görmüşümdür," diyordu inatla, "felaketler arayanları bulur."

"Sözgelimi İtalya'nın savaşa girmesi değil mi?"

"Bunu söylemiyorum. Görevini yapsın yeter. İnanmalı..."

"Boyun eğmek ve dövüşmek," dedim, "yarın bir kama ve kesik bir başla dönerim."

O bana gözlerini kısarak korkuyla bakıyordu.

Hava hayret verici bir şekilde bozulmamıştı. Her sabah biraz buhar, biraz sisten sonra altın gibi bir güneş görünüyordu. Kasım ayındaydık ve o Valdarnolu kaçağı düşünüyordum. Acaba yerine varmış mıydı? Bütün ötekileri, umutsuzları, evsizleri düşünüyordum. Neyse ki hava yardım ediyordu. Tepe güzeldi, artık sert, çıplak, yoksul toprak ortaya çıkmıştı. Ormanlar çıtırdayan ölü yapraklardan döşeklerle örtülmüştü. Gerekirse sık sık oraya sığınabileceğimi düşünüyordum. On sekiz-yirmi yaşındaki delikanlıları kıskanıyordum. Pino'da askeri ilanlar boy göstermeye başlamıştı. Cumhuriyet yeni bir ordu kuruyordu. Savaş sıkıştırıyordu.

Sonra okullar yeniden açıldılar. Bir meslektaşım olan Fransızca öğretmeniyle, o şişman ve kederli adamla uzun zamandır konuşmuyordum, ama o gelip beni bulmuştu. Eve geldiğimde salonda Elvira'yla karşılıklı koltuklarda oturmuş beklediklerini gördüm.

"Oh, Castelli."

Castelli çevresine bakındı ve buranın gerçek bir ev olduğunu söyledi. O, kentte kiralık bir odada yaşıyordu, ev sahipleri köye gitmişler, onu yalnız bırakmışlardı.

"Burada hiç olmazsa sobanız var," dedi gülümsemeden.

Sonra Elvira bize kahve yapmaya gitti. Ben okula ait bir şeyler söyledim, şakalar yaptım. Castelli dinliyordu, sanki aklında bir şeyler vardı. Şişmanlığı, sıkılganlığı beni bu kez de üzüyordu.

Kahve geldiğinde, daha asıl konuya gelememiştik. Elvira'ya şöyle dedi: "Az koyun lütfen. Bunu hak etmiyorum." Kahvesini yudumlarken düşünüyordum: 'Zavallıcık. Bir ailesi de varken neden yalnız yaşar ki?'

Tam kapıdan çıkarken sordum: "Söyle Castelli, ne oldu?"

Ancak dışarıda, o soğukta açıldı. Ben de pardösümü giydim, çakılların üzerinde gezindik. Bana savaş çabuk biter mi diye sordu. Bunu salonda da sormuştu. "Seni askere almazlar merak etme," dedim. "Benden de büyüksün."

Ama Castelli'nin düşündüğü bu değildi: "Sersemler," diye homurdandı yarı gücenik. Bu siyasi bir yargı değildi. Castelli siyasetle ilgilenmezdi. Yalnız yaşardı. Ama ona, okulda öğretmen olmanın, cumhuriyeti, yeni hükümeti tanımak, kabul etmektir anlamına gelmesi gerektiğini bildirmişlerdi.

"Bunlara güvenilir mi?" dedi bir anda. "Hiç olmazsa kimlerin elinde olduğumuzu bilsek."

"Öncekilerin," dedim ona, "hepsi masal, yalnızca şimdi daha bir canlandılar."

"Peki bu iş nasıl bitecek?" diye ısrarla soruyordu.

"Kim soktu senin aklına bu kuruntuları?"

Anlamıştım, jimnastik hocasının işiydi bu, eski faşist ve dernek başkanıydı. Kendini ele vermemek için beklentilerini açıklamıyordu ve bütün herkesi fırsatçılıkla ve faşist savaş konusunda utanılacak bir hafiflikle suçluyordu. "Karar vermek gerekli," diye açıklamıştı ona, "vatan kişisel duygulardan önce gelir."

"Lucini bu işlere ne diyor?" diye sordum Castelli'ye. "Demek ki o ya casus ya da savaş gerçekten bitti."

Sonra da bunu söylediğime pişman oldum. Castelli uyuşuk uyuşuk gitti ve anladım ki kuşkular, korkular, binlerce kararsızlık yüreğimi sıkıştırıyordu. İki büklüm yürüyerek uzaklaştı ve gene Tono'yu düşündüm.

Konu, okulda bir daha açılmadı. Öğretmen arkadaşları, Lucini'yi yeniden gördüm, dersler başladı: Üst sınıflardan bazı çocuklar eksikti. Çıkışta hademeleri görmek, çocukların sesini işitmek, ödevleri vermek tuhaf geliyordu. Zil sesi eski günlerdeki gibiydi, her sefer beni yerimden sıçratıyordu. Sınıflar soğuk olduğundan paltomuzu

çıkartamıyorduk, göçebe bir halimiz, geçici bir yaşantımız vardı sanki. Yeniden aynı lokantada yemeye başladım, doğrusunu söylemek gerekirse, burada Cate ile karşılaşıyordum.

Akşamları, onunla ve Dino ile tepeye çıkıyordum.

"Para sahibi olmak," dedim Cate'ye, "ve kimseye bağımlı olmamak isterdim. Bir köy evine tıkılmak ve bir daha kımıldamamak."

"Sanırım her şey sahipsin," dedi Cate. "Senden iyisi var mı?"

Kızardığımı hissettim. "Bunlar istekler yalnızca, protesto değil," dedim aceleyle. "Şaka yapıyordum."

"Ve bu savaşı düşünmemek istemez miydin?" dedi Cate. "Ama bu olanaksız."

Sessizce yürüdük bir süre. Dino yolda, yanı başımda sıçrıyordu.

"Yalnızca bitmesini isterdim, o kadar."

Cate canlı bir edayla başını kaldırdı. Tek söz bile etmedi. "Evet, biliyorum," diye homurdandım. "Bunun tek yolu düşünmek ve çalışmak. Fonso gibi, ötekiler gibi. Soğuğu işitmemek için suya atlamak gerekli. Ama ya yüzmeyi sevmiyorsan? Ya böyle bir şeyi göze alamıyorsan? Ninenin dediği gibi: Tıkırı yerinde olanın umurunda mı olur?"

Cate susuyordu.

"Sen de düşünceni söyle, hanımefendi."

Cate bana gizlice ve belli belirsiz göz kırptı. "Ne istediğimi çoktan söyledim sana."

Gözlerini Dino'ya çevirdi. Bir anlık kuşku, bir işaret, anlık bir ima idi sanki bu. Belki de istemsiz bir refleks, bir vaatti.

'Sen kendini yalnız sanma,' diyebilirdi. 'Dino da var...' Bir süredir düşünüyordum bunu. Ama bu tip şeyler söze dökülemiyor. Zaten o ufacık kuşku bile beni rahatsız ediyordu. 'Her şey bir yana,' diye düşündüm. 'Kim inanır ki? Bana ne Dino'dan!'

"Bu tip şeyleri yapmak ya da yapmamak," dedim yüksek sesle, "her zaman bir rastlantıdır. Kimse ilk adımı atmaz. Vatanseverler ve kaçakların hepsi dağınık, kaytarıcı ve tehlike altında insanlar. Çoktan suya düşüp boğulmuş insanlar onlar."

Cate bunun üzerine şöyle dedi: "Her gün, yeni biri evinde sakin sakin oturabilecekken bu sulara gömülüyor. Tono'yu al ele..."

"Ama burada yaşlı kadın haklı," diye haykırdım, "bir sınıf kaderi var. Sizi oraya sürdürdüğünüz yaşantı sürüklüyor. Gelecek, fabrikalardadır denmiyor, boşuna! Bu yüzden hoşuma gidiyorsunuz işte."

Cate bir şey söylemedi, gülümsüyordu.

XIV

Cate öğleden sonra bir saatini evde geçiriyordu, ama artık oraya gitmekten vazgeçmiştim. Vazgeçmiştim, çünkü Fonso ve Nando hep dışarıdaydılar –daha doğrusu kent dışındaydılar– ve dediğim gibi bu işlere ya bulaşılır, ya da bundan sonra başlamanın bir anlamı yoktur. Oyun olsun diye başlamak çok aptalca olur. Ama artık tehlike dört bir yandaydı. –Ne kadar ödlek olursa olsun– hiç kimsenin yarın yatağında uyanacağının garantisi yoktu. Hani o hava akımlarında olduğu gibi. Benim ihtiyar haklı. Rahipler haklı. Hepimiz suçluyuz; hepimiz bunun bedelini ödemek zorundayız.

En önce ödeyen, en suçsuz olandı: Castelli. Çocukların huzursuzluğuna, müdürün sahtekâr konuşmalarına karşın, bizi fareler gibi bodruma tıkan yeni, vahşi bir hava akımına karşın, sınıfların açıldığı geniş koridorlar, çıplak avlu, alışılmış sessizlik, okulu hâlâ bir sığınak ve eski bir manastır gibi rahatlatıcı bir yer kılıyordu. Bazılarının huzuru ve iyiliği başka yerlerde bulacaklarını sanmaları tuhaf geliyordu bana.

Ama o adi Lucini karşısında şeytan kesilen ve bu arada bir iki özel ders de veren Castelli, Lucini'ye, nasıl olup da hâlâ bir yerlere katılmadığını sormadı. Birlikte avluda geziniyorlardı; Lucini kaşlarını çatıyor, o bodur ve saldırgan adam, dişlerini göstererek bir şeyleri onaylıyor gibiydi. Castelli, müdürle kısa bir toplantı yaptı ve günlerden bir gün dilekçesini sundu.

Bunu bana kuşkulu bir edayla söyleyen sekreter ol-

du. Şöyle yorumluyordu: "Ne mutlu şeker hastası olanlara!" Ama işler pek kolay yürümedi. Ben de müdürlüğe çağrıldım. Müdürün ses tonundan bir şeyler döndüğünü hissettim. Yanlış anlaşılmasın, bu bir soruşturma değildi. Buna gerek olduğunu sanmıyordu. Yalnızca, bir meslektaşımın kararı hakkında bir şeyler biliyor muyum diye öğrenmek istiyordu, acaba bir şeyler konuşulmuş muydu, acaba bazı dış etkenler var mıydı?.. Sonra gücenmiş bir tavırla ekledi: "Hepimiz yuvamızda kalmak isteriz. Bugünlerde herkesin işine gelir bu. Ne iyi bir düşünce! Ama hepimiz için olası değil bu. Biz müdürler en göz önünde olanlarız. Sizin ve bizim her sözcüğümüzün hesabını vermek zorundayız..." Bir olayı hatırladım: Geçen yıl, kurulda bize müdüriyet ve öğretmenler arasında bu zor günlerde olması gereken güven ortamından dem vurmuştu. O zamanlar Lucini hâlâ faşistti.

Ben de kendimi tutamadım ve onun adını verdim. Sonra da dilimi ısırdım. Müdürün yüzü önce şöyle bir kararadı, sonra gülmeye başladı. "Lucini Lucini'dir," dedi bana. "Lucini'nin kim olduğunu hepimiz biliyoruz."

"Ama ondan söz edilmiyor muydu?" dedim kızgınlıkla.

Şaşkınlıkla birbirimize baktık. O zaman müdür, sanki çok aptal bir öğrencinin karşısındaymış gibi derin bir nefes aldı.

"Castelli," dedi bana, "Castelli. Haydi bakalım..."

Dudaklarımı büzdüm ve ona baktım:

"Castelli mi?" dedim. "Castelli bir melektir."

Karşımdaki adam ayağa kalktı, kapıya gitti, dokundu ama yavaşça geri döndü. Bir adım atıp durdu, alnını kaşıdı. Sabırsızca soluk aldı. "Castelli, bana tedbirsizce bir konuşma yaptı," dedi. "Burada bir felaket var, eminim. Tehlike çocuklar. Siz biliyor musunuz, çocuklarla konuştu mu?"

"Bunu size yalnızca Lucini söyleyebilir. Hep kol kola geziyorlar."

"Tamam yeter," diye atıldı. "Lucini'yi bu işe karıştırmayalım."

"Nedenmiş o?" dedim alaycı bir tonla. O zaman müdür suskun ve düşünceli baktı. Dönüp masasının arkasındaki yerine oturdu, ellerini kavuşturdu ve göbeğine koydu. Sanki teslim olmuş gibiydi.

"Sizinle açık konuşacağım," dedi yavaşça. "Bu sıralarda hepimizin sinirleri gergin. Bir öğretmenin bir meslektaşına söyledikleri, bir odada baş başa konuştuklarımız, buradan çıkmaz. Hepimizin bir aile olduğuna inanmaya cesaret ediyorum. Ama bir görevimiz, tamamlanmak isteyen bir misyonumuz var. Çocuklara, ailelere, ve hatta bu zavallı ülkenin ulusuna karşı bir örnek oluşturmalıyız, anlatabiliyor muyum? Atakça davranışlarda bulunmak, durumumuzu tehlikeye sokacak adımlar atmak... vicdan konusunda sonradan konuşuruz isterseniz... etkili olabilir... dikkat çekebilir, ortalığı karıştırabilir. Pek çok kişinin gözleri, yalnızca çocukların değil, bizim üzerimizde... Anlatabiliyor muyum?"

Vicdandan söz etmedik. İkimizin de işine geliyordu. Ona Castelli'yi dilekçesini geri almaya razı edeceğim konusunda söz verdim. Oysa Lucini'ye gittim ve ciddi ciddi, sağlığı nasıl, diye sordum. Lucini ne dediğimi anladı ve alındı. Bana terlikle gezilecek zamanın olmadığını, karaciğeri hasta olanın kendini tehlikeye sokabileceğini söyledi.

"Nasıl bir tehlikeye girmek?"

"Bu savaş," dedi bana, "anlaşılamadı. Çürük bir rejimle yola çıktık. Herkes ihanet ediyordu, hâlâ da ediyor. Ateş sınavında herkesin rengi belli oldu. Bir devrim yaşamaktayız. Geç kalmış bu cumhuriyet..."

Pek önemli şeyler söylemedi, ama konuştu, bitirdi. Anafikir, zamanın az kaldığı, savaşta bir taraf tutmak gerektiği, devrimi yapıp barışı getirecek o karşı tarafın yanında yer almak gerektiği şeklindeydi.

"Peki kim kazanacak?" diye homurdandım. Bana şaşkınlıkla baktı ve omuzlarını üşürmüş gibi öne büzdü.

Castelli'ye evine kadar eşlik ettim, ona müdürün korkularından söz ettim. Beni dikkatle dinliyordu. Ona Lucini'yle birlikte dilekçe verip vermediklerini de sordum. "Bari," dedim, "günün birinde okula gelmekten vazgeçseydin, daha iyiydi. Bunlardan bıkıp usandığını herkese ilan etmenin ne gereği vardı ki?" Dilekçesinin nedeni şu üç kuruşluk maaşa gereksinmesi olmasıydı. "Lucini," dedi bana, "işten uzaklaştırılmasını isteyemez, çünkü o çekilirse başka ne dersi verebilir ki?"

Bu öykü gittikçe saçmalaşıyordu. Ona anlatmaya çalıştım ki, hiç kimse bizi bu hükümete hizmet etmekle suçlayamaz, bunu yüzümüze vuramazdı. "O zaman herkes işi bırakırdı," dedim. "Tramvaycılar, yargıçlar, postacılar çalışmasa iyi mi olur? Yaşam dururdu."

O gene aynı inatla gerekenin de bu olduğunu savundu. "O zaman maaşını da alma. O da hükümetin parası," dedim sonunda.

Başını sallayarak yürüdü gitti. Sarsılmış ve mutsuz bir şekilde döndüm eve. Kadınların, Cate'nin yüzünde sanki ben de böyle bir davranışta bulunmuşum gibi bir ifade vardı. Belki de böylesi hoşlarına giderdi. Elvira da sevinirdi bu hükümete çalışmama kararıma, ama başka bir nedenle. İşte bütün akşam bunları düşündüm. Gerçekten riske giren, gerçekten bir tepki gösteren böyledir, sonrasını düşünmez diyordum kendime. Hastalanıp da bir türlü ölmeyen bir çocuk gibi. Hem kendinden utanıyor, hem paracıklara hayır diyemiyor. Kendi çıkarını herkes gibi, bir başkası gibi kolladığını sanıyordu.

O günlerde evimden bir Noel mektubu aldım. Kız kardeşim yazmıştı. Bana toprakların hesabını veriyordu, bu yıl da kentte kaldığım için yakınıyordu. Tabii yolculuklar zordu, trenler rahatsızdı, korku doluydu. Yaşam her anda, her yanda çirkin diyordu, orada da yeni bir haber yoktu. Mektup meyve ve et dolu bir sepetin içinden çıkmıştı. Noel tatlısı bile vardı.

Sepetin yarısını, Cate ile birbirimize söz verdiğimiz

yıl sonu yemeği için Fontane'ye götürdüm. Herkes gelecekti. Nine ve kızlar bütün gün mutfakta yemek yaptılar. Dino benle dağlarda dolaştı, kestane ve devedikeni topladık. Soğuk ama güneşli bir gündü; bu yıl daha kar yağmamıştı. Dino bana kentte üç vatanseverin kaldırımda öldürüldüğünü anlattı; hâlâ yerde kan izi varmış; eğer bir gün önce gitse Dino da cesetleri görebilecekmiş. Gelip geçenler o noktada yerleri görünce adımlarını sıklaştırıyormuş. Ona bu konuyu unutup bayramımızı düşünmesini söyledim. O bana hâlâ duvarda kurşun izleri görüldüğünü anlatıyordu.

Fontane'de onu bekleyen bir paket kitap ve bir cep feneri vardı, dönüşte bulacaktı armağanlarını. Cate bana çoktan teşekkür etmişti. Dino'nun hoşuna gidecek miydi, pek bilmiyordum. Daha önce hiçbir çocuğa armağan vermemiştim. Ama bir tabanca alacak değildim ya!

Soğuktan uyuşmuş ama mutlu bir şekilde döndük eve. Mutfakta tatlı bir sıcaklık vardı. İhtiyarlar oradaydı, Giulia, Nando hepsi gelmişlerdi. "Burası güvenli bir yer," diyorlardı. "Torino'daki hayhuy yok burada."

"Düşünün," diyorlardı, "bodrumda hepimize yetecek kadar yer var. Size bile nine..."

Kızlar gülüşerek sofra kuruyorlardı. "Şimdi Noel zamanıdır, kesin bu konuşmaları," dedi birileri.

Tono'dan söz ettik. Almanya'da toplama kampındaydı. Benim tanımadığım başka arkadaşlarından, kaçışlardan söz ettiler.

"Şu anda evlerinde olanlardan çok dağlarda insan var," dedi Nando'nun karısı. "Kimbilir Noel'i nasıl geçiriyorlar?"

"Sakin ol," diye homurdandı Fonso, "ona şarap bile gönderdik."

Ben yaşlı Gregorio'ya bakıyordum, koca göbeği, düşük omuzlarıyla huzurlu huzurlu lokmasını çiğniyordu.

Konuşmuyordu, sanki dinler gibiydi, doğduğundan beri bu konuları, konuşmaları dinlermiş gibi kayıtsızdı.

Bizim neşemizdeki tedirginlik onda yoktu. Bana köyümü anımsatıyordu. İçimizde bütün ömrünce tepede yaşamış olan bir tek oydu.

"Havalar düzelince," diyordu Fonso, "dağdan ineceğiz."

"Sizi hemen yakalarlar," dedim. "Dağda kalsanız daha iyi edersiniz."

Cate de bana hak veriyordu. "Gelecek yaz," dedi Fonso, "çıkıp bizi dağlarda arayacaklar. Onlara zaman bırakmamalıyız."

"İngilizler bize yardım etmedikleri sürece," dedi Nando gülerek, "iyi silahlarımız olamayacak. Almanlar ve faşistler cephanelik gibiler. Bize silah gelmezse, inip onlarınkini almamız gerekecek."

"Ne savaş, ne savaş," diye bağırdı kızın biri, "önce kaçabilen kazanıyor."

Gülüp söylüyorduk. Dino da şarap içtiğinden çılgınlaştı, masanın çevresinde koşmaya başladı, el fenerini bir silah gibi doğrultup üzerimize ışık sıkıyordu.

Ben onlara Almanların dört yılda gerilla savaşında uzmanlaştıklarını ve boşuna hayal kurmamaları gerektiğini söyledim.

"Ah, onları burada bir görsek," dedi Nando.

Hiç kimse sondan söz açmadı. Artık hiç kimse zamanlı tasarılar yapmıyordu. İhtiyar kadın bile. 'Başka bir yıl' ya da 'gelecek yaz' derken sanki hiçbir şey olmamış gibi davranıyorlardı, sanki artık kaçışlar, kan ve tuzakta bekleyen ölüm olağan yaşantıydı.

Meyve ve tatlı sofraya geldiğinde benim köyümden ve oradaki çetelerden konuşuldu. Cate bana anne-babamı sordu. Torino'da ve dağlarda etkinlikler düzenleyen Fonso, tepelerdeki gizli çalışmalar hakkında bir şeyler söyledi. Fazla bir bilgisi yoktu, çünkü o başka bir grubun işiydi, ama pek çok asker kaçağının artık savaşmaktansa tarlalarda çalışmayı yeğlediklerini anlattı.

"Demek bizimki gibi tepeler. Onlar da..." dedim, "peki, kışın da tepede saklanılabiliyor mu?"

"Bu her yerde mümkündür," dedi bana, "saldıran güçleri bölmek için şart bu. Her evin, her köyün, her tepenin aranması gerekirse, söylesene kara gömlekliler nasıl başa çıkarlar bununla?"

"Pusuya düşürdüğümüz her Alman," dedi Nando, "Cassino'da savaşanlardan bir kişinin azalması demektir."

Bu tepeleri ve bağları düşünerek olanlara zar zor akıl erdirebiliyordum. Buralarda da çatışma olabileceğine, kaçakların sığınabileceğine, evlerin yanıp insanların öleceğine hiç inanamıyordum, bana olanaksız gibi geliyordu.

"Sonra söylersiniz bana," diye araya karıştı Nando' nun karısı, "bakalım İngilizler size teşekkür edecekler mi?"

"Hadi canım," dedi Fonso. "Biz İngilizler için dövüşmüyoruz ki!"

Oda şarap ve sigara dumanı kokuyordu. Cate de bir sigara yaktı. Radyoyu açtılar. Gürültü arttı, bu sıcak odada sobaya dayanmış, sesleri dinlerken mutluyduk. Bir dakika önce Dino ile avluya çıkmıştım, o karanlıkta saklanırken, bir an yıldızların ve boşluğun içinde kendimi yitirmiştim. Bunlar çocukluğumun yıldızlarıydılar, kentlerin ve cephelerin, ölülerin ve dirilerin üzerinde hep aynı yıldızlar ışıldıyordu. Bu tepelerde bir türkücük olsun söyleyen yok muydu, huzurlu bir avlu, hiç olmazsa bu gece yıldızları korkmadan seyredebilenler yok muydu? Kapıdan içerdekilerin sesleri sızıyordu, ben ölümün ayaklarımızın hemen dibinde olduğunu seziyordum. Sonra Dino seslendi, eve girdik, sıcaklık sarmaladı bizi de. Kızlar şarkı söylemeye başladılar.

Ertesi gün Torino'ya indim. Okula uğradım, beresi gözlerine kadar inen Fellini'yi gördüm. Bayramımızdan söz etti, sonra da, "Noel'i berbat geçenler de var elbet," dedi.

Devamını bekledim bu sözün ve bu gecikmedi:

"Castelli'ye olanları bilmiyor musunuz? İşten alındı ve içeri atıldı."

XV

Yıl karsız sona erdi, dersler başladı, öğretmen arkadaşlar hep Castelli'den söz ediyorlardı. "Neyse ki hava soğuk değil," diyorlardı. "Gerçekten şeker hastasıysa erir gider orada." "Onun için ne yapabiliriz?" "Hiçbir şey," diye mırıldanıyorduk. "Hiçbir şey." "Leke yayılabilir." Lucini konuşmuyordu, kederli ama kötü bir adamdı. Okulun kapısına her gelişte, bir otomobil, Almanlar, milisler göreceğimi sanıyordum. "Hepimiz gözlem altında olacağız; çocuklar, evler..." diyordu bir başkası. "Ne hikâye! Hepimizi rehin alacaklar."

Yaşlı Domenico şöyle dedi: "Öyle bir noktaya geldik ki, hasta bile olsak, yatamayacağız."

"Hocam kendinize iyi bakın!" diye bağırıyordu, çocukların en uyanıkları.

O günlerde, müdüre bile acır olmuştum. Her telefon çalışta içini çekiyor, korkuyordu. Anlaşılıyordu ki Castelli, ipin ilmeğini boynuna kendi geçirmişti konuşa konuşa. Onun o ağlamaklı suratına kimse acımıyordu. Bunu o istemişti. Kaldı ki biraz düşününce, eskiden yalnız başına ve o inatçı tavrıyla evine de bir hücre gibi kapanmamış mıydı?

Gerçi hepimiz böyle, duvarların arkasında, korku ve bekleyiş içersindeydik; her adım, her ses, her beklenmedik hareket yüreğimizi ağzımıza getiriyordu. "Silvio Pellico,[1] hiç olmazsa," diye gülümsedi müdür, "hiçbir iş arkadaşının başını yakmadan girdi içeriye..."

[1] Bir şair. (Ç.N.)

"Peki ama hiç akrabası yok mu?"

"Tanrı aşkına, bunu kendi düşünsün."

Sonra Castelli'yi de unuttuk. Daha doğrusu artık ondan söz etmez olduk. Ama Tono gibi, Gallo gibi, Valdarnolu asker, Egle'nin ağabeyi gibi, Castelli de bir huzursuzlukla, bir alarmla, kırağılı, soğuk bir sabahta haberlerin kaygısıyla geliveriyordu aklıma. Özellikle gece karanlıkta yatarken, ya da sabah Torino'ya inerken, güneşin altın ışıkları bir yapının dördüncü kat pencerelerini kan gibi ala boyarken onu hatırlıyordum. Kış, kışın parıltısı, sabahların yaldızlı pusu, beni her zaman dünya ile barıştırmıştır. Bir umut ürpertisi vermiştir. Savaşın ilk yıllarında bu gibi hazların hâlâ sürüyor olması düşüncesi, bana bir beklenti duygusu veriyordu. Şimdi bu da erimiş gitmişti, artık başımı kaldırıp bakamıyordum bile.

Egle, ağabeyinden söz ederken pek sık yön değiştirir olmuştu. Onu kurtulmuş addediyordu ve sakin görünüyordu. Hayır, Almanların tarafına geçmemişti, buna değmezdi. Ama dünkü düşmanlarımızın safında da değildi, o son derece dürüsttü, Milano'daydı, bir sanayi kuruluşunda mühendis olarak çalışıyordu, bazı arkadaşlarıyla yarı yarıya gizleniyor sayılabilirdi. Artık sivil giysilerini giyiyordu.

Kaçmam gerekirse, diye düşünüyordum o günlerde, saklanmam gerekirse, nereye giderdim, gece nerede uyur, nerede bir lokma yiyebilirdim? Bu ev gibi sıcak ve huzurlu bir başka yer bulabilir miydim? Kendimi fırsatçı ve suçlu hissediyordum, bu huzurlu günlerimden utanç duyuyordum. Ama aklım sürekli söylentilerde, anlatılanlarda, manastırlara, kulelere gizlenen insanlardaydı. O soğuk duvarların arkasında, renkli camların, tahta sıraların arasında yaşam nasıldı? Çocukluğa, günlük tütsüsü kokusuna, dualara ve masumluğa bir dönüş gibi miydi? Gene de o günlerin en berbat durumu bu sayılmazdı. Kendimde bu hayata zorunlu olduğuma ait bir uydurma inanç hatta manyaklık hissediyordum. Eskiden bir kili-

senin önünden geçerken yalnızca evde kalmış kadınların, ihtiyar kel adamların diz çöküşlerini, oradaki sıkıcı vaazları hatırlardım. Şimdiyse kiliseler, manastırlar yüzlerini ellerine gömüp, korkuyla atan yüreklerinin dinmesini bekleyen insanların sığınağı olmuştu. Ama bunun için sunak masalarına, aziz heykellerine gereksinme yok, diye düşünüyordum. Barış yeterdi, bu akan kanın durması yeterdi. Anımsıyorum, bir gün bir alandan geçerken bu düşünce beni durdurdu. Heyecanla sıçradım. Bu beklenmedik bir neşe, bir mutluluktu. Dua etmek, bir kiliseye girmek, diye düşündüm, bir anlık bir huzuru yaşamaktır, kansız bir dünyaya yeniden doğmaktır.

Ama bu kararlılığım uçucu idi. Az sonra bir kilise buldum ve girdim. Kapının yanında soğuk duvara dayanıp kaldım. Dipte sunak masasının altında minik, kırmızı bir ışık vardı, sıralar bomboştu. Gözlerimi yere diktim, o düşünceyi gene aklıma getirmeye çalıştım. O ani huzurun kesinliğini ve mutluluğunu yaşamaya çalıştım. Başaramadım. *Acaba Dino'yu ayine gönderiyorlar mı*, diye sordum kendi kendime. Bundan hiç söz etmemiştik. Pazar sabahları ne yaptığını hiç anımsamıyordum. Tabii, yaşlı nine gidiyordu ayine. Sıkıldım ve dışarı çıktım. Temiz havayı çektim içime.

Hiç kimseye, o ânı, bir anlık sevincimi anlatmadım. Hele Cate'ye asla. Acaba kiliseye gidenler, benim evdeki kadınlar, Santa Margherita cemaati, bu duyguyu yaşıyorlar mıydı? Acaba hapiste, bombaların altında, doğrulmuş tüfeklerin karşısında böyle bir huzur hisseden var mıydı? Belki de bu durumda ölüm daha kabullenilebilir bir şeydi. Ama bundan söz etmek olanaksızdı. Bu sanki kiliseye girmek, bir ayin izlemek gibi yararsız bir davranıştı. Tapınmanın, mihrapların, boş kubbelerin en güzel yanı, dışarıya çıkıp göğün altında temiz havayı solumaktı, kapı kapandığında da hâlâ özgür ve canlı olmaktı. Yalnızca bundan söz edilebilirdi işte.

Oturma odasının sıcak ortamında, tavandan yayılan

ışık huzmesinin altında, Elvira dikiş diker, ihtiyar uyuklarken, kırağıyı, cesetleri, ormana kaçanları düşünüyordum. Neredeyse iki ay sonra bahar gelecekti. Tepeler yemyeşil olacak, yeni narin bir şeyler bu göğün altında yeniden doğacaktı. Savaş da ne yapacağına karar verecekti. Şimdiden akınlardan ve yeni çıkarmalardan konuşulur olmuştu. Bu, kaçmakta olan uçakların son atışları altında sığınaktan çıkmak gibi bir şey olacaktı.

Cate'ye kendi eğilimimden söz etmedim, ama o inançlı mıydı diye öğrenmek istedim. Şöyle bir yüzünü buruşturdu ve eskiden Tanrı'ya inandığını söyledi. Patikanın başında durakladı, –karanlık basmıştı bile, Torino' dan dönüyorduk– bana, arada bir içinden dua etmek geldiğini, ama bunu önleyebildiğini söyledi. "Sinirleri sağlam olmayanlar," diye gözlemlemişti, "hastanede bir işe yaramıyorlar."

"Ama dua ettikçe sinirler sakinleşir," dedim. "Baksana rahipler, rahibeler hep sakinler."

"Dua etmekten değil," dedi Cate, "onların mesleği yüzünden bu. Nelerle karşılaşıyor onlar."

Hepimizin sanki bir hastane içinde yaşadığımızı düşündüm. Barış, yararsız bir ara verme, şimdi bana saçma geliyordu. Gerçekten de bundan konuşulamazdı bile.

"Olanaksız," dedi Cate, "inanmadan dua edilmez ki. Hiçbir şeye yaramaz."

Sanki sorularıma yanıt vermeye zorunluymuş gibi kuru kuru konuşuyordu.

"Oysa inanmak gerekli," dedim. "Bir şeye inanmazsan yaşayamazsın."

Cate kolumdan tuttu. "Sen inanıyor musun bunlara?"

"Hepimiz hastayız," dedim. "İyileşmek istiyoruz. Bu içimizde bir yara. Onun var olmadığına, sağlıklı olduğumuza inanmalıyız. Dua eden biri, dua ederken sağlıklı gibidir."

Cate şaşkınlıkla baktı bana. Bir gülümseme bekle-

dim ondan, ama gülümsemedi. Ve şöyle dedi: "Gerçek hastaları tedavi edip iyileştirmek gerekir. Dua bir şeye yaramaz. Her şeyde böyledir. Fonso da böyle söylüyor: 'Önemli olan yapılandır, söylenen değil.'"

Sonra Dino'dan söz ettik. Bu daha kolaydı. Cate, onu daha cesur yetiştirmek, olayları kendi başına anlamasını sağlamak, karar verme süresi tanımak gerektiğini, ama bunu başaramadığını söyledi. Nine onu bazen ayine götürüyordu, kilisedeki derslere gönderiyordu. Ben de ona çocukların hiçbir şeyden haberi olmadığına göre, nasıl bir yol izleyeceğine karar vermek gerektiğini söyledim. Din dersine gönderip göndermemek onun seçimiydi. Öğrenmek için onlar bir istekte bulunmuyorlardı nasıl olsa.

"Hiçbir şeye inanmamak da dindir," dedim. "Bu tip şeylerden kaçış yoktur."

Ama Cate, bir çocuğa her iki düşünce yolunu da gösterip, seçmesini beklemek daha doğru olur diyordu. Bu güldürdü beni, o da gülümsedi, ben ona, "İyi bir Hıristiyan yetiştirmenin yolu, ona inançsızlığı öğretmektir ya da tam tersi," dedim. "Doğru," diye bağırdı, "gerçekten doğru." Benim bahçe kapımda durduk, köpek üstüme atlamıştı çoktan, bu konuda bir daha da konuşmadık. Ertesi akşam onu otobüs durağında göremedim.

Tam da o gün Dora'dan öte gidip ötekileri görmeyi koymuştum aklıma. Sonra soğuk ve yolun uzunluğu nedeniyle vazgeçmiştim. Çıplak ağaçların altından yürürken Castelli'yi ve konuşmalarımızı düşündüm. Elvira, bir delikanlının beni Fontane'ye çağırdığını haber verdi. Kim olduğunu bilmiyordu. Karanlık basmadan, hemen çıktım. Elvira'nın bu şekilde haber almasına canım sıkılmıştı. Arkamdan seslenerek akşam yemeğine döner miyim diye sordu.

Fonso ve Giulia dışında herkes oradaydı. Kapıda karşılarken Nando tedirgin bir baş hareketi yaptı. Masaların üzerinde, bahçede, bavullar ve çıkınlar gördüm. Herkes mutfakta döneniyor, Dino bir elma kemiriyordu.

Cate beni görünce, "Ah, neyse geldin," dedi. Beni Dora'dan öte gitmemem için uyarmak istemişlerdi. "Alçaktan uçuyorlar," dedi Nando. "Başlanıyor artık."

"Hayır, Fonso dağda," dediler. "Giulia'yı bugün Almanlar yakaladı."

Korkmadım. Yüreğimin bin parça olduğunu hissetmedim. Aylardır bu ânı, bu darbeyi bekliyordum. Ya da belki bir şey gerçekten başlayınca daha az korkuluyor, çünkü artık o belirsizlik ortadan kalkıyor. Onların heyecanı bile korkutmadı beni.

"Kadınlar," dedim, "genellikle daha kolay kurtulurlar."

Beni yanıtlamadılar. Asıl sorun başkaydı. Acaba onu öylemesine mi tutuklamışlardı, yoksa ev bir süredir gözleniyor muydu? Fabrikada pek çok kişi tutuklanmış ve pek çok malzemeye el konmuştu. Giulia da bazı arkadaşlarıyla avluya çağrılmış, sonra bir kamyona bindirilmişti. Birileri hemen koşup haberi yetiştirmişti. Belki de o ara evini karıştırıp kurcalıyorlardı. Nando'nun karısı evden kaçmakla aptallık yaptıklarını söyleyerek bağırıyordu. Şimdi gelip Fontane'de arayacaklardı onları.

Cate sıkıntıyla kimsenin konuşmayacağını söyledi ona.

"Giulia konuşmazsa elbette," dedi en küçük kız kardeş.

Giulia'nın cesaretinden söz ettik. Zihnimi kurcalayan bir soru vardı, sormaya cesaret edemiyordum.

"Bir şeyler biliyor olsalardı," dedi ihtiyar kadın, "sizi çoktan paketleyip götürmüş olurlardı."

"Zavallı Giulia," dedi Cate, "ona üst baş götürmek gerekir."

O anda fark ettim ki, okulda hiç kimse Castelli için bunu düşünmemişti. "Hapishaneye paket götürülebilir mi?" diye sordum.

Derken bir otomobil sesi duyuldu, hepimiz sustuk. Motorun sesi giderek yaklaştı, nefeslerimizi de tuttuk.

Sonra geçip gitti, birbirimize bakarak derin bir soluk aldık.

"Paketleri onlara veriyorlar mı?" dedim.

"Bazen."

"Ama önce onlar kullanıyorlar."

"Önemli olan giysi değil, düşünce," dedi Nando. Benim aklımdakini hiç kimse söylemedi. Yalnızca Dino biraz sonra atıldı: "Haydi bodruma gizlenelim," dedi.

"Sen karışma," diye azarladı annesi onu. Konu dönüp dolaşıp Giulia'ya geliyordu. "Asıl tehlike," diyordu Nando, "kafası kızıp da onlara küstahlık etmeye kalkması. O insanlardan çok nefret ediyordu çünkü. Onu kızdırırlarsa..."

Gece olunca oradan ayrıldım. Cate ile Torino'da buluşmak üzere sözleştik. İçimde bir rahatlamayla karanlığa çıktım, Belbo beni bekliyordu. Bir an için beni korkuttu, 'Köpekle tavşan masalına döndük,' diye düşündüm.

Derken karnaval zamanı geldi ve söylemesi tuhaf ama, okula gitmek için her gün geçtiğim alan, çadır sahnelerle, yorgun ve isteksiz insanlarla, panayır ve satış tezgâhlarıyla doldu. Üşüyen cambazlar ve kocaman arabaları da oradaydı, o gürültülü ortam insanın hüznünü dağıtıyordu. Hâlâ yolculuk etmeye, yüzünü una bulamaya, bu kılıklarla gezmeye hevesli insanların olması mucize gibi geliyordu. Alanın yarısı bombalarla yıkılmıştı, işsiz birkaç Alman ortalıkta merakla dolaşıyorlardı. Tatlı şubat göğü, yüreğini açmıştı bize. Tepede, ıslak yaprakların altından ilk çiçekler açmak üzereydi. Kendi kendime onları arayıp bulmaya söz verdim.

Şimdi yollarda yürürken acaba peşime takılan var mı diye bakınıyordum çevreme. Cate tramvaydan inip bir süre yürüdükten sonra, yarı yolda ona katılıyordum. Henüz akşam alacası inmemiş oluyordu. Bana Giulia'dan, ötekilerden haberler veriyordu. Giulia hakkında tek bilinen yaşadığıydı. Alman saldırıları ve misillemelerden

söz ediliyordu. —Yarın öbür gün bir kadını da esir alıp duvara dayayabilirlerdi.

Fonso Torino'ya bir daha gelmedi: Dağda bahar için hazırlık yapıyorlardı. Fontane'deki eşyalarını –Cate konuşmuştu– adamları gelip alacaktı. "Neyse," dedim onlara, "elinizi çabuk tutun. Çılgınlık bütün bunlar." Cate bana gülümsedi ve "Biliyorum," dedi.

XVI

Bir sonraki ılık gecenin yağmurları ilkbaharı özgürlüğüne kavuşturdu. Ertesi sabah o durgun serinlikte mis gibi toprak kokuyordu. Sabahın yarısını ormanda, Pino' nun patikasındaki dere yatağında eğreltiotlarını ve yaşlı ağaç gövdelerini gözleyerek geçirdim. Dino ile buralara gelişim sanki daha dün gibiydi, acaba daha ne kadar buralarda dolaşabileceğimi merak ettim; göğe bakarken bir kilise vitrayına benzediğini düşündüm. Belbo yanımda koşuyordu.

Dönüşte tırmandığım tepeden Fontane'nin yamacı görünüyordu. Pek çok kez Dino ile eve buradan bir yol bulmaya çalışmıştık. O gün çıplak ağaç gövdeleri arasından hemen avluyu seçtim. İki otomobil duruyordu Fontane'nin önünde. Yeşil-mavi renkteydiler ve çevrelerinde aynı renk giysili adamlar vardı. Midem bulandı, buz gibi donduğumu hissettim, kendi kendime onların Fonso' nun adamları olduğunu telkin etmeye çalıştım. Sanki güneş bile kararmıştı. Daha dikkatli bakınca, kuşkuma yer kalmadı, askerlerin elinde tüfekler vardı.

Bir-iki dakika kımıldayamadım; dere yatağına, pırıl pırıl gökyüzüne, aşağıdaki insanlara baktım. Kendimi düşünmüyordum, korkmuyordum hiç. Beni altüst eden, olayların böyle beklenmedik ortaya çıkışlarıydı; o evi pek çok kez tepeden seyretmiştim, her türlü tehlike aklıma gelmişti, ama böyle bir sahneyi –sabah erken ta tepeden bakışımı– hiç mi hiç tahmin etmemiştim.

Zaman azalıyordu. Ne yapmalıydım? Beklemekten

başka ne gelirdi elimden? Her şeyin bitmiş olmasını, düne, boş avlu, var olmayan otomobillere geri dönebilmeyi dilerdim. Cate'yi düşündüm, Torino'ya inmiş miydi, acaba onu da Torino'da tutuklamışlar mıydı? Biraz daha yaklaşıp konuşulanları duymak istedim. Gene o mide bulantısını hissettim. Hemen Torino'ya koşmalı, tehlikeyi göze almalı ve Cate'yi uyarmalıydım. Onun hâlâ serbest olduğunu umut ediyordum.

Avluda hareketler görülüyordu. Etekler, sivil giysiler belli oluyordu, ama yüzler seçilmiyordu. Otomobile biniyorlardı. Evden askerler çıktı, onlar da bindiler. İhtiyar kadını tanıyabildim. Evi yakarlar mıydı acaba? Sonra uzaklaşan otomobillerin motor seslerini işittim.

Biraz daha zaman geçti. Kımıldamadım. Yeniden her şey dingin ve sakindi. 'Eğer ihtiyarı bile götürdülerse, herkesi aldılar demektir.' Belbo'yu fark ettim, ayaklarımın dibine çökmüş, hızlı hızlı soluyordu. Ona, "Aşağıya," dedim ve ayağımla iteledim. Havlayarak kalktı. Korkumdan bir ağacın ardına gizlendim. Ama Belbo bir tavşan gibi koşup gitmişti bile.

Yolda koşarak uzaklaştığını gördüm. Avluya girdi. Fontane'de şarkıların söylendiği o yaz gecesini anımsadım, daha neler vardı yaşanacak. Yüreğim ağzımda kulaklarımı diktim ve birileri kaldı mı diye bakındım. Belbo avluda dikilmiş, kapıya doğru havlayıp duruyordu. Derken uzaktan telaşlı bir horozun sesi işitildi; Pino yolundan giden arabaların sesi geliyordu.

Avlu bomboştu. Sonra Belbo'nun havlamayı kesip, hoplayıp zıpladığını fark ettim; birisinin, bir çocuğun çevresinde zıplıyordu, Dino çalıların arasından çıkmıştı. Yola inip eve dönerken pek çok kez birlikte yürüdüğümüz o patikada yürüyordu. Evet, bu kesinlikle Dino'ydu. Paltosunun üzerine taktığı kırmızı kaşkolunu, o yürüyüşünü tanıdım.

Ben de kırık dallar ve çürük yapraklar arasında koşmaya başladım, tökezliyor, ıslak dallara çarpıyordum, de-

liler gibi koşuyordum, korku, heyecan, öfke içinde nefes nefese kalmıştım. Ağaçların seyreldiği yerden gene Fontane göründü, avlu boştu. Kimseler yoktu.

Dino'yu yarı yolda yakaladım. Elleri cebinde tırmanıyordu yolu. Durdu, soluk soluğaydı, yüzü kıpkırmızıydı. Bana pek korkmuş gibi gelmedi. "Almanlar," dedi bana, " bu sabah otomobillerle geldiler. Nando'yu dövdüler. Onu öldürmek istiyorlardı."

"Annen nerede?"

Cate'yi de götürmüşlerdi. İhtiyar Gregorio'yu da. Hepsini. Dino ve annesi Torino'ya gitmek üzere çıkarken onların geldiğini görmüşlerdi. Geri dönemeden Almanlar avluya dalmışlardı. Kısa tüfeklerini doğrultarak, bağırmışlardı. Annesi titriyordu. Nando onlar geldiğinde kahvaltı ediyordu, ama bitirememişti bile. Tava hâlâ masanın üzerindeydi.

"Bodruma indiler mi?" diye sordum.

Alman'ın biri bir sepet şarap şişesi almıştı. Evet, Nando'yu mahzende dövmüşlerdi, sesi dışarı kadar gelmişti. Sandıkları ve tüfekleri bulmuşlardı. Almanca bağırıyorlardı. Onlara kumanda eden ufak tefek adam sivil giyinmişti ve İtalyanca konuşuyordu. Nando'nun karısı yere düşmüştü. Annesi Dino'ya, saklanmasını, sonra da bana gelip her şeyi anlatmasını söylemişti. Ama o ötekilerle gitmek, otomobile binmek istemişti; öne çıkmış ama Almanlar onu bindirmemişlerdi. Bunun üzerine annesi kaş göz işaretleri yapmış, o da tarlalara koşmuştu, ninesi bağırıp çağırıyordu.

"Bana söylemeni istediği bir şey var mı?"

Dino, "Hayır," dedi ve yeni baştan yaşadıklarını anlatmaya koyuldu. Sivil adam yukarıki odaları kimlere verdiklerini sormuştu. Akşamları kimler geliyordu meyhaneye? Kaç kişi oluyordu? Sonra da ötekilerle Almanca konuşuyordu.

Birlikte bizim eve vardık. Dino karnını doyurduğunu, ceplerini de elma doldurduğunu söyledi. Yol boyunca

çevredeki villaları düşündüm, ama hiçbiri gizlenmek için emin değildi.

Elvira bizi kapıda bekliyordu. Paltosunu giymiş bekliyordu. Üzgün ve sinirliydi. Hemen bana doğru koştu, ateşten daha kırmızı bir yüzle kekeleyerek,

"Almanlar geldi," dedi.

"Biliyorum," diyecektim ama, onun beni kolumdan tutup Dino'yu fark etmeden bir kenara çekmesi beni korkuttu. Yüzü korkudan kızarmamıştı, gözlerinden okunan kederdi.

"İki Alman geldi," dedi soluk soluğa, "senin adını söylediler... İçeri girdiler... Odayı gördüler."

Midem gene bulandı, bacaklarım çözüldü. Bir şeyler söyledim, sesim bile çıkmadı.

"Bir saat önce," dedi Elvira, alçak ve çatlak bir sesle, "nerede olduğunu bilmiyordum... Bir kâğıda okulun adını ve sokağını yazdım. Gittiler... Ama dönecekler... dönerler..."

Bugün hâlâ sorarım kendime, o Almanlar bir kişiyi Torino'ya beni aramaya yollayıp da neden beklemediler villada acaba? Şimdi hâlâ bu tepedeysem bunu o olaya borçluyum. Neden kurtuluş benim hakkımdı da, Gallo'nun, Tono'nun Cate'nin değildi, bilmem. Belki de başkalarının acısını yaşamam gerekiyordu. Belki de en işe yaramaz bendim, hiçbir şey hak etmiyordum, hatta bir cezayı bile! O sefer neden girmiştim o kiliseye? Tehlikenin deneyimlenmesi, insanı her gün daha da korkak kılıyor. Beni aptal kılıyor ve şimdi öyle bir noktaya vardım ki, rastlantı sonucu hayatta kalmak, benden nice iyi insanlar ölmüşken hele, beni tatmin etmiyor ve bana yetmiyor. Ve kendi kendime soruyorum, ben gerçekten kurtuldum mu?

O sabah durup düşünemedim. Bir ölüm tadı doldurmuştu ağzımın içini. Ağaççıkların arkasındaki patikaya atladım, Elvira'ya, çalıların arasından para ve banka cüzdanımı çocuğa vermesini, onu eğreltiotlarının arasında,

dere yatağında bekleyeceğimi söyledim. Dino'ya da izlenmemesi konusunda dikkatli olmasını tembihledim. Onlara demir bahçe kapısına gidip beklemelerini söyledim.

Elvira'ya da Almanlar gelirse, bazen haftalarca Torino'da kaldığımı, nerede bulunabileceğimi bilmediğini söylesin diye öğütledim.

Dino bağırdı: "Bir adam var." Islak zemine yatıverdim. Biraz sonra Elvira gelip fısıldadı: "Yok bir şey, bir at arabasıydı." Bunun üzerine, "Anlaştık," dedim ve kendimi kurtardım.

Dere yatağına vardığımda terden sırılsıklamdım. Oturmadım. Bir ileri bir geri yürüyüp duruyordum. Çıplak ağaçların arasından kocaman gökyüzü açılıyordu, hiç bu kadar duru görmemiştim. Tutuklular için gökyüzünün anlamını o anda kavradım. Ağzımı dolduran o kan tadı düşünmemi engelliyordu. Saatime baktım. Bekleyeceğime söz verdiğime pişman oldum. Bu bekleyiş çok korkunçtu. Köpek sesi var mı diye kulak kabartıyordum. Alman polislerinin köpek kullandıklarını biliyordum. 'Belbo gelip beni aramadığı sürece,' diyordum, 'beni izleyemezler.'

Derken kuşkular ve sorular üşüştü zihnime. Almanlar Elvira ve annesini tutuklarlarsa, annesi kesin burada olduğumu söylerdi. Geri dönüp ona yalvarmak isterdim. Elvira'yı ne çok üzdüğümü düşündüm. Acaba Dino ona şimdiden tutuklananları ve tüfekleri anlatmış mıydı? Bende tüfek aramamış olduklarını düşünmek biraz da olsa içime su serpti.

Ağaç gövdelerine dayanarak, kendi kendime konuşarak, gezinerek, ışığı izleyerek zaman öldürüyordum. Karnım acıktı, saatime baktım. On biri on geçiyordu. Beklemeye başlayalı yalnızca yarım saat olmuştu. Cate' yi, Nando'yu ve bütün ötekileri düşünmeye bile cesaret edemiyordum, böylece kendi masumiyetimi kanıtlıyordum sanki. Ama bir anda yıkıldığımı fark ettim ve kendi

kendimden iğrendim. Üçüncü kez bir ağaç gövdesine doğru tuvaletimi yaptım.

Dino iki saat sonra geldi. Yüzünü, ayine gidermiş gibi kara bir tülle örtmüş olan Elvira da yanındaydı.

"Kimseler görünmedi," dediler bana. Ellerinde biri büyük öteki küçük iki paket vardı. "Bunlarda yiyecek ve öteberi var," dedi Elvira. Öteberi dediği çoraplar, mendiller ve usturaydı. "Siz delisiniz," diye çıkıştım. Ama Elvira iyice düşünüp bana güvenli bir sığınak bulduğunu anlattı. Pino'dan öte, ovada, Chieri Okulu vardı, burası, yatakhanesi ve yemekhanesi de olan sakin bir yerdi. "Bir bahçesi var, dersler veriyorlar orada. Rahat edersin, eminim. Burada cemaatimizin papazından bir mektup var. 'Burası bir rahip okuludur. Rahipler aralarında yardımlaşıyorlar.'"

Sakin sakin konuşuyordu, korkusunu yenmişti. Yüzündeki o kırmızılık da geçmişti. Her şey doğal ve alışıldık geliyordu demek. Ona 'iyi geceler' dilediğim geceler geldi aklıma.

"Ya Dino?" dedim.

Şimdilik onlarla kalacaktı. "Biz anlaştık," dedi, oğlana şöyle bir bakarak, Dino da onu onayladı.

Yorgunluk ve o kan tadı yeni baştan sarmaya başlamıştı beni. Gözlerim doldu. Bir iyilik, korku ve huzur denizinde yüzüyordum. Rahipler ve Hıristiyan affediciliği de çıkmıştı karşıma, gülümsemeye çalıştım, ama yüzüm bunu beceremedi. Bir şeyler mırıldandım, hemen eve dönmelerini ve beni asla aramaya kalkışmamalarını söylemeye çalıştım. Paketleri alıp yola çıktım.

Ormanlarda doyurdum karnımı. Akşam olmadan okula varırdım, kestirme bir yol biliyordum. Kimse görmemişti beni. Eğer başarabilirsem diye yemin ettim, manastırdan bir daha çıkmayacağım.

XVII

O avlunun çevresindeki revak, koridorlardan çatıların altına gidilen o tuğla merdivencikler ve yarı karanlık büyük şapel, daha bile kapalı, daha bile ıssız ve karanlık olmasını dileyebileceğim bir dünyaya aittiler. Rahipler beni çok iyi karşıladılar, anladığıma göre bu duruma da alışmışlardı: Dışarıdaki dünyadan, yaşamdan, savaştan söz ederlerken hoşuma giden mesafeli bir tutumları vardı. Zararsız ama gürültülü çocukları şöyle bir gördüm ve sonra zihnimden sildim. Biraz daha zaman geçirebilecek, yalnız kalabilecek ve ömrümü uzatacak boş bir sınıfı, bir merdiveni hep bulabiliyordum. İlk günlerde her alışılmadık davranışla, sesle irkiliyordum. Gözlerim sütunlarda, geçitlerde, kapılardaydı; her an bir yere saklanıp, yok olmaya hazırdım. Günler, geceler boyu o kan tadı gitmedi ağzımdan, sakinleşmeyi başarabildiğim ender anlarda, kaçabildiğim günü düşünüyordum ve atlattığım tehlikeyi, duru gökyüzünü, yolları ve karşılaşmaları aklıma getirip titriyordum. Bu okulun, eşiğinin, o soğuk yüzlü masif kapının, bir mezar gibi derin, bir kale kadar sağlam olmasını dilerdim.

Sütunlar arasındaki bu yapıda günler geçti. Şapel, yatakhane, dersler, yemekhane, şapel... Böylesine tekdüze bir zaman dilimi içerisinde, düşüncelerim akıp gidiyordu. Şapele ötekilerle birlikte giriyordum, konuşmaları dinliyordum, başımı eğiyor, kaldırıyor, duaları tekrarlıyordum. Elvira'yı düşünüyordum, acaba okula kabul edildiğimi öğrenmiş miydi? Ama barışı, kiliseyi yeniden

keşfettiğim o günü düşünüyor, gözlerimi yumarak o büyük ıstırabımı saklamaya çalışıyordum. Şapelin vitrayları pek koyu ve yoksul görünümlüydü, ayrıca hava da bozulmuş, kararmıştı, gece, gündüz yağmur yağıyordu, ben bu soğukta korkumu ve umutsuzluğumu çevreme bir koza gibi örüp içine saklanıyordum. Yemekhanede çocukların gürültüsü içine karıştığım zaman bir dilim ekmekçik ve sıcak bir tabak elimi ısıtırken, nasıl utanıyordum. Kendimi bir dilenci gibi hissediyordum. Bazı çocukların dualardan, servisten, yemekten yakınıp homurdanmaları beni rahatsız ediyordu, batıl bir inançla onlara kinleniyordum, sonradan bu nedenle kendimi suçluyordum. Ama ne kadar susarsam susayım, başımı eğeyim, düşüncelerimi yoğunlaştırayım, o gün kilisede bulduğum huzuru bulamıyordum. Birkaç kez şapele tek başıma girdim. Karanlık ve soğuktu, kendime yoğunlaşıp dua etmeye çalıştım; günlük ağacı tütsüsünün ve taşların o eski kokusu, bana Tanrı'nın yaşamı değil de ölümü önemsediğini hatırlattı. Tanrı'yı biraz duygulandırmak için sanki inançlı biriymişim gibi mantık yürütüyordum – yaşamaktan vazgeçmiş olmak, kan dökmeye hazır bulunmak gerekiyordu. Kilisedeki din derslerinde öğrenilen o din şehitlerini düşünüyordum. Onların aradığı huzur, öte dünyanın huzuruydu, hepsi kan dökmüştü. Benim istediğim bu değildi.

Gerçekte arzuladığım kış uykusuna dalmak, anesteziyle uyuşturulmak, iyice gizlenmiş olma kesinliği idi. Ben dünyevi bir huzurun peşinde de değildim, kendi huzurumu istiyordum. Kurtulabilmek için iyi olmak istiyordum. Bunu o kadar iyi anladım ki günün birinde tasalanmaktan vazgeçtim. Doğal olarak, bu kilisede olmadı, bahçede çocukların yanındaydım. Bağırış çağırış, futbol oynuyorlardı. Pırıl pırıl gökyüzünde –o sabah yağmur kesilmişti– rüzgârla salınan pembe bulutlar görmüştüm. Soğuk, gürültü ve gökyüzünün ansızın açılması, yüreğimi ferahlattı ve anladım ki umuda yeniden kavuşabil-

mek için biraz enerji yüklemesi, güzel bir anı yeterliydi. Anladım ki geçen her gün, kurtuluşa doğru atılmış bir adımdı. Güzel havalar geri geliyordu, ne çok mevsim gelip geçmişti, ben hâlâ özgür, hâlâ sağ idim. Bu kez de düşüncelerimdeki kesinlik bir an sürdü yalnızca, ama buzlar erimişti, bir şükran duygusu yeşermişti. Soluk alabilirdim, çevreme bakınabilirdim, yarını düşünebilirdim. O akşam dua etmeye başladım yeniden –ara vermeye cesaret edemiyordum– ama dua edince Fontane'yi daha az kaygılı düşünüyordum ve kendi kendime her şeyin bir rastlantı, bir oyun olduğunu söylüyordum, ama işte gene bu nedenle hâlâ kurtulabilme umudum vardı.

Sabah gün ağarırken, uyanma çanını tavan arasındaki yatağımda beklediğim o saat en zoruydu. Karanlıkta kulak kesilir, bir çınlama, gürleme, emretme sesi duyar mıyım diye bekliyordum. Baskınlar, hep bu saatte gerçekleştiriliyor, kaçaklar sığınaklarında ele geçiriliyordu. Yatağımın sıcaklığı içerisinde, hücreleri, pek çok tanıdık yüzü ve pek çok ölüyü düşünüyordum. Sessizlikte geçmişim gözlerimin önüne geliyordu, bazı konuşmaları yeniden yapıyordum, gözlerimi yumup ötekilerle acı çektiğimi hayal ediyordum. Bu kadarcık cesaret bile beni altüst ediyordu. Sonra uzaktan sesler, ıslıklar, eşyaların düşmesine benzer gürültüler geliyordu. Sis altında, karanlıkta geniş ovayı, sert ormanları, yamaçları, kızları düşünüyordum. Nöbet köşelerini ve nöbetçileri görüyordum. Gün ışığı kepenklerin arasından sızmaya başladığında ben bir süredir uyanmış oluyordum, huzursuzluk sarıyordu içimi.

Yavaş yavaş okulun düzenine katıldım, on beş gün sonra çocukların çalışma saatlerinde onların başında duruyordum. Bana on iki yaş grubundan öğrenciler düştü, şanslıydım. Çünkü büyüklerden, 'gönüllü avangard' üniforması giyenler vardı ve bana sorular sorabilirlerdi.

Benim gibi bazı asistanlara yemekhane ve avluda rastlıyordum; gizli subaylar deniyordu onlara, ailelerin-

den ayrılmış güneyli gençlerdi. Onları görmezden geliyordum. Çalışma saatlerinde sıralarında uslu uslu oturan, en çok bir kalem için kavga eden çocukların başında oturuyor, onların kitaplarına göz gezdiriyordum. En hoş saat sabahtı, çocuklar derslere girince, yapı boş ve sessiz oluveriyordu. O zaman asistan gençler de kirişi kırıyorlar, ara sokaklardan Chieri'ye kahvehanelere, kızlara koşuyorlardı. Bu onların gözünde harika bir fırsattı. Başka bir şey düşündükleri yoktu. "Erkeğiz," diyorlardı. Onların bu cesareti beni ürpertiyordu. Ama sabahın sessizliğinde, avluda ya da boş bir sınıfta ya kitap okur ya da bulutları seyrederken, güneşin kemerler altından kayışını gözlerken soluk alıyor, sakinleşiyordum. Bir ziyaretçi, uğrayan bir kişi oldu mu bir köşenin arkasında yok oluyor, çatıya tırmanan merdivene sıçrayıveriyordum. Pek çok kez boşu boşuna telaşlanmıştım. Kutsal eşyaların saklandığı odaya açılan şapel çok işime yarayabilirdi. Çünkü buradan da alana açılan bir kiliseye geçilebiliyordu. Sabahları okul tamamen de boşalmıyordu, revakların altında bazı rahipler ortaya çıkıyor, sonra yok oluyorlardı, çoğunlukla onlarla konuşuyordum.

İçlerinden biri, Peder Felice, radyoyu dinliyordu, bana haberleri anlatıyor, çocuksu bir tarzda şakalar yapıyordu. Benimle birlikte gazete okuyordu. Onun gözünde savaş 'o şahısların' bir dalaveresiydi, uzak ve gürültülü bir kargaşa, Chieri'de pek önemsenmeyen bir olaydı. "Ne aptallık," diyordu, "bu tarlaların bombaya değil gübreye gereksinmesi var." Bir gün gökten iki ya da üç grup düşman uçağı gümüş gibi parlayarak geçti, motorların sesinden toprak titriyordu, gürültü bizim seslerimizi bastırıyordu. Peder Felice hemen koşup baktı, alarm çanını çaldı, başka rahipler de dışarı koştular, sığınağa inmek istiyorlardı. "Chieri'ye geliyor olsalardı çoktan ölmüştük," dedi çanın halatını çekerlerken. Sonra uzaktan patlamalar işitildi. Pedel Felice dikkatle dinlerken yüzünü nefretle buruşturuyor, dudaklarını kımıldatıyordu. Dua mı

ediyordu, yoksa patlamaları mı sayıyordu bilmem. Onu kıskanıyordum, çünkü fark etmiştim ki ölümcül tehlike ile bir deprem ya da başka bir felaket arasında onun için bir fark yoktu. Benimle konuşurken asla neden gizlendiğimi sormazdı, beni ilk günden kabullenmişti; yalnızca şöyle diyordu: "Sizin gibi bir erkek için kapalı kalmak zor olmalı." Bir keresinde ona rahatımın yerinde olduğunu söyledim. O kabul ederek başını eğdi, "Elbette, sakin bir hayat var. Ama biraz hava almak iyi gelirdi." Genç bir rahipti; otuz yaşında var yoktu, bir çiftçi ailesinden geliyordu. Oradaki çocukların da neredeyse hepsi kalın kafalı, minik çiftçiler olduğundan, onları yola getirmeyi, uslandırmayı, çevresine toplamayı iyi biliyordu. "Bunlar minik danalar gibiler," diyordu. "Neden okula gönderirler bilmem." Acaba Dino da çocukların arasında mıdır diye merak ediyordum; acaba eski okuluna gidiyor muydu? Elvira onunla konuşuyor muydu? Villada ne olduğunu merak ediyordum, acaba beni Torino'da aramışlar mıydı? Bütün bu olaylar bana o kadar uzak görünüyordu ki, sanki öte dünyada kalmışlardı; en küçük bir haber almak bile beni korkutuyordu. Böyle karanlıkta olmak en iyisiydi.

Oysa haberler en beklenmedik anda geliverdiler. Beni konuşma odasına çağırdılar. "Sizi bir kadın arıyor," dediler. Gelen Elvira idi, yüzüne tülünü takmıştı. Elinde bir çanta vardı. Yerinde duramayan, al al olmuş yüzüyle Dino da yanındaydı.

"Bir daha kimse gelip gitmedi," dedi.

"Onların düşünecek başka işleri var."

"Köye de mi gelmediler?" diye bağırdım.

"Hayır."

"O zaman ailemin yanında aramışlardır beni," dedim.

"Kız kardeşinden bir mektup var."

Bana verdi mektubu. Yüreğim ağzımda açtım zarfı. Hâlâ geçmişte kalan o köy vardı demek. Birkaç gün önce

gönderilmişti, her zamanki kış haberlerini veriyordu. "Hiç kimse –bu besbelliydi– beni oralarda aramamıştı."

Sonra yerde bir bavul gördüm. Elvira hemen atıldı. "Dino'nun eşyaları, at arabasıyla geldik..."

Dino pencereden kemerlere ve yüksek duvarlara bakıyordu.

"...Birkaç gün önce Fontane'ye gittik. Kapı hâlâ açıktı, ama her şey yerli yerindeydi. Demek insanlar hâlâ namuslular..."

Saldırgan bir konuşma havasındaydı, boş yere alçak sesle konuşuyordu. Sonra aniden Dino'ya döndü ve "Burayı sevdin mi?" diye sordu.

Bir çocuk geldi ve Dino'ya başrahibin çağırdığını söyledi. Şaşkınlıkla Elvira'ya baktım. O, çocuğa, gidip güzel yanıtlar vermesini öğütledi, sonra bana dönerek gülümsemeye çalıştı. "Cemaatimizin papazı ile birlikte geldik," dedi. "Papaz, çocuğun böyle yapayalnız büyüyemeyeceğini söyledi. Okula, eğitime gereksinmesi var. Torino'ya da inemez, kim getirir götürür onu? Papaz, onun bu okula kabul edileceğini umuyor. Herhalde alırlar, yetim sayılır."

Bu düşünce beni heyecanlandırdı, aklımda hep aynı tehlike vardı. Dino bana ihanet edebilirdi, dünyada yapayalnız kalmış olabileceğini hiç düşünemiyordum, inanamıyordum.

"Burada iyi eğitim verirler," diye ısrar etti Elvira. "Bizimki gibi durumlar için birebirdir. Hem neredeyse bedava gibi bir şey. Büyük sevap olur."

Böylece Dino okulda kaldı, Elvira kaygıyla vedalaştı, bana başka giyecek getireceğine söz verdi. Nasılsa Dino'ya gelir gibi yapabilecekti. Annesinin ve Egle'nin selamlarını söyledi. Sofraya her akşam bana da tabak koyduklarını ekledi. Bir gece hem o, hem annesi rüyalarında beni merdivenlerden inerken görmüşlerdi, hep gerçekleşirdi böyle rüyalar.

XVIII

Dino benim bir göz işaretimle her şeyi anlayıverdi: Daha önceden tanışmıyorduk. Akşam şapele girerken sordum: Bu okula ilk kez mi geliyordun? O da bana daha önce annesiyle yaşadığını söyledi. Beni yanıtlarken gözlerini yerden bile kaldırmıyordu. Bu komediyi o benden iyi sürdürüyordu. Zaten aklı bir karış havada olduğundan, fazla numara yapmasına da gerek kalmıyordu. Çevremizden çocuklar gelip geçiyordu, bazısı bize kulak veriyordu. O zaman ben de ona böyle yatılı okulda kalmak için geçmiş yaşantısını unutması, hatta hiç söz etmemesi gerektiğini söylüyordum. "Gevezelik," diyordum, "kadın işidir, erkeklere yakışmaz."

Ertesi gün öteki çocuklarla koşup oynamaya başlamıştı bile. Buna sevindim. Surat asıp bir köşeye büzülmüyordu hiç olmazsa: Acaba ben onun yerinde olsam böyle cesur olabilir miydim? Hatta bir tür inatçı gurur bile duydum ve 'Tamam o bir çocuk, ama ne olsa ikimiz de aynı hamurdan yoğrulmuşuz,' diye düşündüm. 'Acaba Fonso,' dedim kendi kendime 'böyle bir okula kapansa, benim gibi yaşayabilir miydi?' Elbette düşünmek bile saçmaydı bunu. Fonso dağlarda koşup canını tehlikeye atıyordu. Bunu nasıl başarıyordu? Her günü ölümle yüz yüzeydi, ben bir tek o sabah yaşamıştım bunu. Ben, daha çok eski yıllarda, çocukken bile Fonso gibi cesur olmamıştım. Dino'dan farklıydım. Ve şimdi Dino'nun benden başka hiç kimsesi yoktu.

Onun koşmasını, şapelde arkadaşlarıyla itişmesini

seyrediyordum. Vitraylara göz dikip dua edişini gözlüyordum. Ceketinin altına bir kazak giyiyordu, elleri küçük ve kırmızıydı, bakışlarında inatçılık okunuyordu. Oyunumuzu bozmadan götürmeye uğraşıyor, bana karşı kayıtsız davranmaya, kurnazca selamlar vermeye çalışıyordu. Yazı hatırlıyordum, Gordon'u, yabanıl insanlar, sarı derililer oyunlarını geçiriyordum aklımdan. Demek ki her şey emindi, sonunda gerçekleşiyordu, bir çocuğun yararsız, boş istekleri bile.

Artık ilkbahar kendini iyice hissettiriyordu. Pazar günleri çocuklar sıra olup Chieri'ye ya da kırlara gidiyorlardı. Ben o serin havayı soluyup boş avluda güneşin tadını çıkartıyordum. Acaba savaş nisana, mayısa kadar bu bahar göklerinin altında biter mi, diye merak ediyordum. Haberler, radyo yeniden heyecanlandırmaya başlamıştı beni. Her yandan kararlı saldırılar, çıkarmalar, umut haberleri yağıyordu. Bir tek kez burnumu kapıdan çıkarttım. Beni kimselerin arayıp sormadığını öğrenince, o dar sokakta bir minik alana çıktım –inanılmaz derecede gösterişli bir kilise ve çan kulesi vardı– damların arkasından tepeyi, uzaktan Pino Tepesi'ni, onun o mor rengini gördüm. Ama savaş yarın bitecekse, kendimi riske sokmaya değer miydi? Avluda rahatım yerindeydi. Çıkıp gezenleri kıskanmıyordum. Geri döndüklerinde konuştuklarına kulak kabartıyordum.

Milislerin kışlası ve o kara gömlekli hayvanların, tarlaları basıp geceleri pencerelere ateş ettikleri biliniyordu. Benimle birlikte buraya sığınan Güneyli delikanlılar, onların burunlarının dibinden geçiyorlar, kahvedeki kızları ellerinden alıyorlardı. Sonra kıkırdayarak bana marifetlerini anlatıyorlardı, park sıralarında, kırlarda nasıl da şakalaşıyorlardı. Kara gömlekliler alanda bir vatansever öldürdüklerinde bile korkmadılar. "Sersem," dediler, "silahla dolaşırsa böyle olur." Bir gün başrahip hepimizi toplayıp bir konuşma yaptı. Artık kadınlara gitmekten vazgeçmeliydik. Adımızı kirletmemeliydik. Zor zaman-

larda yaşıyorduk, ama hiçbir şey bu kargaşayı affettirmezdi. Sağlığın temel taşı onurlu bir yaşam sürmekti. Başka bir tehlikeden söz etmedi.

Başka bir gün Dino'yu, bir çocuk grubu içinde gerillalar konusunda tartışırken buldum. Uzun boylu, kemikli bir çocuğa, cumhuriyeti savunuyor diye saldırıyorlardı. Ona alay ederek, okula neden üniforma ile gelmediğini soruyorlardı. Kimisi iteliyordu oğlanı. Dino bu ateşliler arasındaydı, o minik boyuna bakmadan bağırıyordu: "Peki ya sosyalizm nerede kaldı? Nerede sosyalizm?" Ama o sırada Peder Felice grubun ortasına girdi ve onları susturdu. "Bunun günah olduğunu bilmiyor musunuz?" dedi ciddi bir yüzle büyüklere. Sonra onları güldürdü ve birkaçının ensesine vurdu. Dino'nun yüz ifadesi hoşuma gitmedi.

Daha sonra yanına gittim. Bir sütun ayağında oturuyordu. Benim geldiğimi gördü, başını kaldırıp bakmadı. Ona, sırları böyle mi tuttuğunu, neden ortalığı kızıştırdığını sordum. "Sen Fonso ile olsaydın" dedim, "çoktan öldürülmüştün. Giulia gibisin sen de, çeneni tutmayı bilmiyorsun."

Bana kuşkuyla ama kaygıyla bakıyordu. "Fonso'nun yanına gitmek istiyorum," dedi. "Artık ihtiyarın evine dönmek istemiyorum." Bunu bekliyordum zaten, bıraktım içini döksün. Torino'da bir bahçede Fonso'nun eşyalarını sakladıkları bir yer biliyordu. Kapıcılar onu tanıyordu. Kadınlardan bıkmıştı artık. Dağa gitmek, ötekilerin yanında olmak istiyordu.

"Bu çok zor," dedim. "Seni isteselerdi çağırırlardı. Şimdi kimbilir nerededirler. Almanlar her yeri tarıyorlar."

Sonra da annesinin sözünü dinleyip benimle kalması gerektiğini söyledim. "Çeneni tutmayı öğren. Bir daha yakalarsam, seni ihtiyarın yanına gönderiririm."

O günlerde gazetelerde, dağlardaki çatışmaların, Alman toplama kamplarını, vatanseverleri topluca katlet-

meye yönelik hareketleri okuyordum. Bir afiş peydah olmuştu, demir bir el haydutları paramparça ediyordu, altında da, 'İhanet eden böyle ölür,' yazıyordu.

Faşistler de vahşileşmişlerdi. Torino'dan, bütün Piemonte'den sürekli tutuklamalardan, görülmemiş zulümlerden konuşuluyordu. "Eğer Nando hâlâ yaşıyorsa," diyordum, "bu bir mucize."

Akşamları çocuklar uyumadan yarım saat yataklarında konuşuyorlarken Peder Felice ile büyük koridorlarda yürürdüm. Asistanlardan bazıları bir köşede karşımıza çıkar, bir şeyler söylerdi. Şakalarından biri de şuydu, aniden soruverirlerdi: "Peder Felice bize söyleyebilirsiniz. Bunların hangisi sizin oğlunuz?"

"Sen olmalısın," derdi o da. "Seni çoktan ekmek, su cezasına yatırmalıydım."

Dino ötekilerin ortasında bağırıp dururdu, bazen de onları alt edip sustururdu. "O çocuk," derdi Peder Felice, "gerçek bir zavallı, yapayalnız ana-babası hapishanede. O da sokakta kalmış. Bunda ne günahı var onun?"

"Hepimiz suçluyuz," dedim, "hepimiz olanlara alkış tuttuk."

Peder Felice dua kitabını kolunun altında sımsıkı tutuyordu. Omuzlarını silkerek toparlandı. "Ne olduysa oldu," dedi, "çare bulmak bize düşer, o bu şekilde kalan tek çocuk değil."

Sonra çocukları gözleyerek dua kitabını açardı. Bir sabah bu kitaptan söz ettik. Şöyle bir karıştırdım. Pek bir şey anlamadım. – Latince dualar, ilahiler, şükran duaları, kısa dualar, meditasyon duaları vardı. Bayramlar, ermişler yazılıydı; her gün bir ermiş adı yazılıydı, birkaç korkunç şehit ve çile öyküsü çözebildim.

Bir gölün donmuş yüzeyine çırılçıplak atılan kırk Hıristiyan'ın öyküsü vardı: Zalim bir adam, onlar ölmeden bacaklarını kırmıştı döve döve, canlı canlı kırbaçlanan kadınlar, kesilen diller, kopartılan bağırsaklar anlatılıyordu. O eski Latince sözlerin doldurduğu sapsarı sayfalar-

da bu kadar ıstıraplı hayatların, bu kadar kanın, böylesine güncel sözlerin olması şaşırtıcı idi. Peder Felice bana okunması şart olan duaları gösterdi. O ermiş öykülerine gelince, buraya nasıl alındıkları bile belli değildi, yalnızca efsaneydi bunlar ve bir süredir yetkili kişilerin bunu gözden geçirip elemesi bekleniyordu. Her gün derinlemesine okumak için bol zaman gerekliydi.

"Ama önemli olan," dedim, "bir şehitliğin gerçekten yaşanıp yaşanmaması değil. Amaçlanan, okuyanların inancın nelere mal olduğunu bilmeleridir."

Peder Felice başını eğerek sözlerimi kabul etti.

"Asıl merak ettiğim," dedim, "hep aynı sözleri okumak bir şeye yarıyor mu?"

"Dualar söz konusu olunca," dedi Peder Felice "yeni olup olmaması önemli değil. Bu, günün saatlerini değiştirmek gibi bir şey olur. Bir yıl boyunca hayat nasıl değişir, bilirsiniz. Kırlar tekdüzedir, mevsimler değişir. Katolik litürjisi[1] bir yıl sürer, tarlaların işlenmesi incelenir."

Bu konuşmalar beni rahatlatıyor, içime huzur veriyordu. Bu benim okulu kabullenme, gizli bir yaşam sürdürme, saklanma ve kendimi mazur gösterme biçimimdi. Chieri'ye çıktığım tek tük seferlerde, anayola kadar uzanmıştım, ama sakin alancıklar, alçak kemerler ve kiliseler, gotik gül pencereler, kapılardan başka bir şey görmemiştim. Bu ve benzeri köyleri görünce, büyük kentlerde kan döküldüğüne, tutuklamaların kol gezdiğine, artık yasaların yok sayıldığına inanmak zordu. Bu din ve semboller üzerine kurulu eski dünyada bağlar ve buğday en önemli konuydu; kadıncıklar Latince dua ederler, ama aralarında yerel lehçeyle konuşurlardı. İşte bütün bunlar benim günlerime, tekdüze yaşantıma bir anlam katıyordu. Değişik hiçbir şey yoktu: Yalnızca ormanlardan manastıra geçmiştim.

Ama bu kez de uzun sürmedi yalnızlığım. Yemekha-

[1] Dinsel törenlerde usul ve sıra. (Ç.N.)

nede konuşulanları işittim. Avangardist geçinen o sırık delikanlı okulu ihbar etmek istemekle, kara gömlekli arkadaşları olmakla, gizlenenlerin adını vermeye hazır olmakla övünüyordu. O gece göz kırpmadım. Dino'ya dikkatli olmasını söyledim. Kışlaya düşersem, ölümüm kesindi. Kaçış korkum, şafak saati korkularım gene başladı. Peder Felice ile konuştum. Hiçbir şey yapılamazdı. Serseriyi cezalandırmak daha kötüydü. Sonra bir gün başrahip, kukuletası gözlerine kadar inik içeri girdi, bana onu izlememi istercesine işaret etti, merdiven altına gittik. "Kimse görmesin bizi," dedi durmadan. "Buradan gitseniz iyi olacak, tehlike var, sandığımızdan da çok."

Böylece kimseye bir şey söylemeden düştüm yola. Dino sınıftaydı, görmedim onu. Geldiğim gibi çıkınımla çıktım. Chieri'den yürek çırpıntıları ile ama mutlu ayrıldım. Gün batar, güneş gözlerime dolarken, çıplak ama bahar seriliğindeki tepenin doruğunda gözlerimi çevremde gezdiriyordum, bu duyguyu unutmuştum.

Dikkatlice villaya geldim, kimseler görmedi beni. Beni ilk selamlayan, havlayarak çakılların üzerinde zıplayan Belbo oldu.

O akşam her zamankinden daha geç yemek yedik, radyo dinledik ve savaştan, Dino'dan, beni ihbar etmek isteyen o suçludan konuştuk. Elvira, konuya egemen bir tavırla, bu tip insanların villalarda olduğunu söyledi. Almanlar seni bir daha aramadılarsa, bu, komşuların senin uzaklaştığını anlamış olmalarındandır dedi. Annesi de beni kimselerin görmemesi gerektiğini ekledi.

Birkaç gün saklandım, Egle'ye bile görünmedim.

Aralık penceremden meyve bahçesini seyrediyordum. Alıştığım ortamımda bulunmanın tadını çıkartırken yüreğimde bin bir düşünce ve umut besliyordum. Cate ve ötekiler hakkında bir şeyler bilebilmek için neler vermezdim. Elvira bana Fontane'nin kapısının anahtarla kilitlendiğini, ama bunu kimin yaptığını bilmediğini anlattı. Akşamları Belbo ile meyve bahçesine çıkıyor, ka-

ranlıkta, kimbilir neler yaşanan Torino'ya doğru bakıyordum. Yapraksız ağaçların arasından yıldızlar, sanki dallardaki tomurcuklar gibi duruyordu; yapacak hiçbir şey yoktu, her an Dino'yu, Cate'nin söylediklerini düşünüyordum; üzülerek kabul ediyordum ki eğer Cate sağ olarak kurtulamazsa, Dino'nun oğlum olup olmadığını asla öğrenemeyecektim. 'Belki de,' diyordum, 'şimdi bana bunu söylemek istiyordur, belki de açıklamadığı için ağlıyordur. Belki de Peder Felice haklıydı, bunun çaresini bulmak, bana ya da kime kalıyorsa ona düşüyordu.'

Bir gün Elvira şöyle dedi: "Torino'dakiler seni sordular, Egle'yi tanıyan sekreter hanım selam göndermiş."

Bu saçmalıklar bile hoşuma gidiyordu, ensesi okşanan bir köpek gibi canlandırıyordu beni.

Bir hafta böyle geçti, ama evde oturmak çok zor geliyordu. Chieri'ye dönmeye henüz cesaret edemiyordum. Elvira'ya bundan söz ettiğimde, "Acaba çocuk nasıl? Ona hiç olmazsa biraz elma götüreyim," dedi.

Böylece ertesi gün gezintiye çıktı. Bütün günü okuyarak geçirdim. Alı al, moru mor, nefes nefese döndü Elvira. Dino altı gündür okulda değildi.

Papazlara ve kapıcıya verip veriştirmesine ses etmedim. Acaba araştırma yapmışlar mı, izi belli miymiş diye bile sormadım. Nereye gittiğini biliyordum. Bir süredir biliyordum bunu. Hiçbir şey söylemedim. Onun Torino'ya doğru yürüyüşünü, ağzını sıkı tutuşunu, çukurlara saklanarak oraya varışını görür gibiydim.

Okulda başka bir değişiklik yoktu. Bizimki boşuna bir telaş olmuştu. Başrahip istersem dönebileceğimi söylüyordu.

İki gün daha geçti. Elvira'ya, Dora'dan, ötedeki o evden söz ettim, belki oradakiler Dino veya ailesi hakkında bir şeyler biliyorlardı. Ben oraya kadar gitmeyi göze alamazdım. Sık sık düşünüyordum: 'Ya Cate döner de bana oğlunu sorarsa?'

Sonra Chieri'ye dönmeye karar verdim. Elvira'ya ba-

na her haberi getirmesini tembihledim. "Eğer Dino kimseyi bulamazsa," dedim ona, "yolu biliyor, döner geri." Bütün yol boyunca bir delikten karşıma çıkıvereceğini, elinden tutacağımı, onunla yürüyeceğimi düşündüm. Oysa Chieri girişinde milis birlikleri ile karşılaştım. Aniden karşıma çıktılar. Biri genç bir çocuktu, öteki üçü kara ve kötü suratlıydılar. Silahlarını yere doğrultmuşlardı. Yanımdan geçtiler, hiçbir şey demediler.

XIX

Mayıs geldi, okulda da günler daha canlı ve gürültülü oldu. Akşamları karanlık avluda ve sabahın aydınlık, mis kokulu, serin havasında sürekli bir ses, bir koşuşturma, haber alışverişi vardı. Okullar yakında kapanıyordu, müttefikler ilerliyorlardı. Önümüzde güzel, sıcak aylar vardı. Gizlenen meslektaşlarımdan, o güneyli çocuklardan bazıları saflara katılıp kurtuluşa kavuşmak için ayrılmışlardı.

Yatakhane, yemekhane boşaldı: Öğrenciler evlerine dönüyorlardı. Birkaç gün içinde kırlarda gözden kayboldular ve bu arada geçen bir rahibin ya da daha ayrılmamış bir çocuğun ayak seslerine kulak kabartıyordum. Biz asistanlar eskisi gibi yemek yiyip uyuyabilirdik, ama ben bu sessizlik içersinde Dino'dan başka bir şey düşünemiyordum. Neredeyse bir aydır yoktu ve ben bir haber alabilsem hemen yollara düşüp onu arayacaktım; o kadar acı çekiyordum. Şimdi gelen savaş haberlerinde dağlardan ve isyan edenlerden söz edilmiyordu. Belki de artık tehlike kalmamıştı. Ama Elvira'nın gezisi gene keyfimi kaçırdı.

Bana bu haberi vermek üzere, özel olarak okula geldi. Torino'ya inmiş, Dora'dan öte gitmiş, hapishaneleri dolaşmış birkaç papazı sorguya çekmişti. Oğlandan hiç haber yoktu; eğer gerçekten dağa gittiyse de son haftalarda kimbilir nerelerde idi. Söylentilere göre bazı çeteler sınırdan Fransa'ya geçiyorlardı. Elbette ki buralar çocuklara göre yerler değildi. Bütün ötekiler, kadınlar, an-

nesi, akrabalar, bir ay önce sürgüne gönderilmişlerdi. Fontane'de olup bitenleri bilen ve hepsinin öldürüldüğünü sanan bir rahip söylemişti bunu da. "Ama ne fark eder ki," demişti, "oradan da kimse geri dönmüyor."

Boş kemerlerin altında sabah akşam o eski korkuyu yaşamaktan başka ne gelirdi elimden. Evet, gezmeye çıkabilirdim. Kırları, alanları geçip gidebilirdim, ama günleri bu yararsız beklentiyle geçirmek her geçen an daha anlamsız geliyordu. Şimdi, geçmiş yalnızca küçük bir bulut gibi uzaklaşmışken, bir acı, bir pişmanlıkken, bu manastırda yaşamak, hapishane gibi sıkıcı olmaya başlamıştı.

Villaya geri dönemezdim. Yalnızca geçmişe geri gidebilir, yitirdiklerimi tek tek aklımdan geçirebilir, söylentilere kulak verebilir, bana onlardan bir şeyler kaldığını hayal edebilirdim. Geçen yıla, yalnız başıma ormanlarda dolaştığım, okulumun beni Torino'da beklediği ve savaşın bitmesini sabırsızlıkla beklediğim o günlere oranla çok değiştiğimi hissediyordum. Dino şu avluda yanımdaydı, annesi göndermişti onu bana. Dino kabullendiğim, istediğim bir anı tortusuydu, beni yalnızca o kurtarabilirdi ve ben ona yeterli gelmemiştim. Acaba şimdi karşılaşsak beni fark eder miydi? Ben de ailesiyle birlikte ortadan kaybolsaydım beni anımsamaya bile gerek duymazdı. Gerçekten de, savaş her anıyı ve umudu yok etmeden bitmemeliydi. Bunu ta o zaman bile anlamıştım. Bu yüzden, şu büyük kapıdan çıkmam, anıları geride bırakmam, yeni bir yaşantı kurmam gerektiğini de biliyordum. Giden herkesin hayali –asistanlar, Dino, Elvira– beni huysuz ediyordu. Artık korku duymadan okulda kalabilmek olanak dışıydı. Dino'yu anlıyordum. Peder Felice'yi anlıyordum. Ben rahip olmalıydım.

Elvira ailemden bir mektup daha getirmişti, her zamanki gibi, tatilde yanlarına gitmemi istiyorlardı. Beni oralarda kimseler aramazdı, orası elbette en güvenli sığınaktı. Bunu kendi kendime bile itiraf etmeden oraya git-

meye karar verdim. Gece gündüz düşünüyor, korku içinde, 'Daha zaman var,' diye tekrarlıyordum, ama biliyordum ki seçimimi yapmıştım bile. Oraya en son savaştan bir yıl önce gitmiştim ve ta o zaman şöyle demiştim: "Hiç olmazsa orada ölürüm," çünkü önceden düşününce savaş bir huzur, bir rahatlık gibiydi.

Elvira bu konuyu duymak bile istemiyordu. Ailemin yanında tehlikede olacağımı söylemiyordu; çok iyi biliyordu ki beni orada kimse aramazdı; ama yolculuktan, beklenmedik karşılaşmalardan, silahla taranan yerlerden, çökmüş köprülerden söz etti. Onun gözlerinden okuduklarımsa başkaydı; *gidersem bir daha döner miydim acaba?* Bunun üzerine ona parasız kaldığımı, artık başkalarının sırtından geçinemeyeceğimi, er ya da geç buna isyan edilebileceğini anlattım. "Ama bu savaş bitecek," diye alınganca savundu kendini. "Bitmeli. Ve o zaman yanımıza dönerek borcunu ödeyebilirsin."

Ondan birkaç gerekli eşyayla, bir sırt çantası istedim. Hiç kimseye, annesine bile bu gezimden söz etmemesini tembihledim. "Kaldı ki," diye bir gözlem yaptım, "oraya varacağım da kesin değil." Bir adres istiyordu benden. "Gerek yok," dedim. "Yaşantı değiştirmiyorum. Mağaramı değiştiriyorum. İzleri saklamak daha iyi olur."

Beni sırt çantamla yalnız bırakınca derin bir soluk aldım. İlk birkaç günü sakin geçirdim, çünkü şimdi karar vermek elimdeydi. Zavallı Elvira, beni çoktan gitti sanıyordu. Aslında ben gitmekle kendimi ondan koparacaktım, bunu o günlerde fark etmiştim. Onun aklından geçenleri biliyordum.

Ama bir sabah uyanmamla okulun Alman kaynadığını gördüm. O günlerde ne başrahip, ne de Peder Felice vardı. Torino'ya gitmişlerdi. Ben de trenlerde tehlike olup olmadığını öğrenmek için onların dönmesini bekliyordum. Almanlar hiçbir şey demeden okula yerleştiler. Oldukça kalabalıktılar ve eşyalarını kamyonlardan indiriyorlardı. Kapıcı gelip beni buldu ve kendimi hangi ad-

la tanıtacağımı sordu: Alman kumandan bütün görevlilerin listesini istemişti. Bunun üzerine çantamı sırtladım ve oradan ayrıldım.

Torino'ya dönmeden trene binebilmek için gene tepelere tırmanmam gerekiyor; güneş altında, bilmediğim yolları arşınlayacaktım. Yüreğim ağzımda ovaya yöneldim, akşam olduğunda tepelerde olabilirsem iyiydi. Ama daha çabuk vardım oraya. Yoldan giderken uzak noktalarda bir yerleşim birimi olup olmadığını anlamaya gayret ediyordum. Ufukta direkler ve alçak bulutlar arasında hafif bir mavilik seçtim. Villanova'ya iki adım kalana kadar hiç durmadım, kapalı yol oradaydı. Küçük bir duvarın üzerine oturdum. Bisikletli kızlar geçiyorlardı, görünürde ne asker, ne Alman vardı; ekmeğimi yedim, bitkileri seyrettim, ağaçlı tepeleri, açık gökyüzüne bakarken aylardan beri kırlarda koşan Dino'yu kıskandığımı hissettim. Yürümeye başlayalı iki saat bile olmamıştı.

Uzun süre istasyonda bir bankta tünedim, tepelerin yamaçlarını gözledim. Yavaş yavaş, insanlar çoğaldıkça cesaretim artıyordu; bir süredir dünyanın yüzler ve seslerle dolu olduğunu unutmuştum ve herkes açlıktan, kaçmalardan, savaştan söz ediyor, selamlaşıp gülüşüyordu. Treni de unutmuşum, ağaçların arasından çıkıverince, yavaşlayarak durunca bir çocuk gibi heyecana kapıldım.

Trene bindikten ve ulu ağaçların arasında o bildik ses ve tempoyla ilerlemeye başlayınca, Tanaro üzerindeki köprünün yıkılmış olduğunu öğrendim. Orada inmek gerekiyordu. Ayrıca askeri birliklerin treni arayıp özel izni olmayanları durdurduklarını da duydum çevremdekilerden.

XX

Ama Asti'de alçak bulutlar gökyüzüne üşüşmüşler, rüzgâr çıkmış ve hemen alacakaranlık çöküvermişti. Trenden indiğimizde, kimse bize dikkat etmedi. Tren rayları boyunca yürüdüm, o yağmuru müjdeleyen donuk ışık altında istasyonun kulübelerinin ve yük vagonlarının silahla tarandığını, kocaman deliklerin açıldığını, direklerin devrildiğini gördüm. Köprünün bir kemeri de düşmüştü. Yönümü hemen belirledim ve yağmur boşanınca kendimi üzeri kapalı bir avluya atıverdim.

Burada insanlar ve arabaları vardı, hayvan alınıp satılan bir yerdi anlaşılan; birileri çıkınların üzerine oturmuş gülüşüyordu. Girip çıkanların kargaşası ve gök gürültüsü arasında benimle aynı lehçeyi konuştuklarını fark ettim. Bu bana iyice cesaret verdi. 'Ne yazgı, hep kendi toprağımdan olanları bulurum,' diye düşündüm.

Kocaman bir tabak dolusu çorba ve ekmek yedim, yağ ve is içindeki mutfağa girip almıştım bunları. Ötekiler büyük bir odada oturmuşlar, salata yiyip bir şeyler içiyorlardı.

Ortalıkta kadınlar, yolcular, arabalar vardı. Kemerin altında yağmurdan, yollardan, ulaşımdan, Tanaro Vadisi'nde yaşanan önemli bir olaydan konuşuyorlardı. Ben de onlara şu köye gittiğimi söyledim; yalnızca vadiyi geçmenin kolay olup olmadığını sordum. Kendi lehçemle konuştum. Arabacının biri tepeden tırnağa inceledi beni. "Geçmeye geçiliyor," dedi, "zor olanı orada kalmak." Birkaç gündür Almanlar orada toplanmışlardı ve yalnızca

kadınlar evlerde uyuyabiliyorlardı. "Neler oluyor, gördünüz," dedi bir başkası, yeşil-gri bir kuşak sarınmıştı. "Almanlar geçip giderse buğdaylar biçilecek," dedi.

Düşündüm ki benim geçmem gereken vadi o değildi, öteki tepelere tırmanmam gerekecekti. Birileri benim bu mırıldandıklarımı işitti ve arkadaşlarına sordu: "Langa tarafları nasıl?"

Langa'da da hâlâ süren bir çarpışma vardı. Köyüne göre değişiyordu. Bazı bölgeler bütünüyle bizimkilerin elindeydi. Elbette tutabildikleri sürece. Yollarda gerçek anlamıyla bir tehlike yoktu, ama köprüler ve köyler için aynı şey söylenemezdi.

Çocukken adımlarımı vura vura geçtiğim o demir köprü geldi gözümün önüne. Yakınlardan bir köyün adını verdim. O köprüden gidilirdi oraya da... "Orada cumhuriyet var," dediler.

Kargaşa ve fırtına neredeyse bütün gece sürdü. Sokağa çıkma yasağı yüzünden kımıldayamıyorduk, şafakla yola çıkacaklar oda bile istemediler. Ben de kendimi çuvalların üzerine attım, bir arabacı da bir örtü verdi üzerime. Haziran için soğuk bir geceydi. Birileri bir şarap tepsisi devirmişti, karanlık gece boyunca kokusu rüzgârla dağıldı, burnumdan gitmedi. Kısık, uykulu sesler, yemeklerden, geçmişten konuştular hiç durmadan.

Günün ilk ışıkları ile arabacı kalktı. O da benimle aynı yöne gidiyordu, ama vadinin yarı yoluna kadar. Şişman, suskun, kırgın bakışlı bir adamdı. Soğuk ve duru gökyüzüne bakarak, "Gidelim," dedi.

Bütün sabah boyunca arabanın yanından ayaklarımızı sarkıtarak oturduk ve yol aldık. Pek konuşmadık; ona Torino'da çalıştığımı, ailemin yanına döndüğümü söyledim. Gözlerini kaldırarak bana, "Siz Alessandria'dan trenle gitmeliydiniz," dedi.

Ona istasyonlardan korktuğumu anlatabilir miydim ki! Onun arabasının bu gıcırtısını yeğlediğimi nasıl söyleyebilirdim? O sürdüğü yaşantısından sonra benimkine

gülüp geçebilirdi, zaten gözlerinin içi gülüyordu. Ne kederli, ne kibirliydi, yalnızca yalnızdı. Bulutlu gökyüzünün altından tepelere baktım; bir minik kilisecik, kara bir çam seçtim. Her zamanki gibi o minik kilisenin saklanmak için iyi bir yer olduğunu düşündüm. Yamaçlarda bağlar, buğday tarlaları yağmurla yıkanmış göz alıyorlardı, hiç böyle canlı ve sevimli tepeler hatırlamıyordum.

Arabanın yavaşlığı beni sabırsız etmişti. Havadan söz açtım, şişmana geceleri ya da yağmurda yolların daha güvenli olup olmadığını sordum. O da bana gün ışığını yeğlediğini, yarı karanlıkta hep kim vurduya gidilebileceğini söyledi. Gündüz gözüyle hiç olmazsa vatanseverler veya Almanlar insanın suratını görebiliyorlardı. Bir yakınlık duymadan konuşuyordu, inatçıydı.

Yarı yolda durmuş bir otomobile ve Almanlara rastladık. Yeşil üniformaları ıslak yolun rengine benziyordu. Arabacı yola atladı, ben tepedeki bir ormana dikmiştim gözlerimi.

Az sonra kocaman gürültülü bir kamyon yanımızdan geldi geçti; içi arazi üniformaları, bereli delikanlılar, tüfek dolu idi. "Cumhuriyeti bunlar yönetiyor," diye homurdandı arabacı. "Bu akşam domuz yeriz."

İlk vardığımız köyde onların alanda durduklarını gördük. Motosikletli Almanlar ayaklarını yere değdiriyor, gene hareket ediyorlardı. Kapı eşiklerinden kadınlar gözlüyordu onları. Bir yerlerden silah sesi geldi, kimse önemsemedi.

Arabamız taşların üzerinde sarsılmaya başlayınca inmek zorunda kaldım. Tüfeğini doğrultmuş bir denizci çıkıverdi ortaya. Durduk, benim arkadaşım sandıkta bir şey ararken, o sarışın çilli genç arabayı örten örtüyü açtı, sapanları gördü, geçmemizi söyledi.

Tekrar açık yola çıkınca, konuşma olsun diye, "Bunlar ve ötekiler arasında bir sınır var mı?" diye sordum.

Hiçbir şey söylemedi ve yere tükürdü. "Siz hiç gördünüz mü? Onlar da kendi köylerindeler mi?"

"Belki," dedi, "tepededirler. Gece gündüz gözlüyorlardır buraları."

Şimdi yandım, diye düşünüyordum. Beni durdurursa işim bitik. Chieri'de kalamazdım. Villada hiç kalamazdım. Kışın manastırda duyduğum korkular aklıma geldikçe kendimi ödlek, bilgisiz bir çocuk gibi görüyordum. Biliyordum ki bütün Langa'da benim adımı bilen bir tek Alman bile yoktur, ama artık herkesi saran korku beni de sarmalamıştı: Her korku kendimi affettirmek için işe yarıyordu.

Tekrar bindik arabaya. Konuşmayı kestim, çünkü gördüm ki dönüp dolaşıp o konuya geliyordum.

"Molini'ye geldik," deyiverdi yol arkadaşım. "Siz ayakkabılarınızı çıkartıp suyu geçin. Ben şurada kalıyorum."

Araba gıcırtılarıyla yola devam ederken vedalaştık, ben ona seslenerek o adı, demir köprünün adını söyledim. Bana Tanaro'dan öte bir tepeyi işaret etti, yürüyüşüme baktı ve yola tükürdü.

Dereyi ve geniş yatağını geçtikten sonra hızlı adımlarla tepeye tırmandım. Yürürken kendi kendime, acaba Dino nerede uyumuş, nerede yemiştir diye soruyordum. Acaba arabacılar Torino tepelerinde de kumar oynuyorlar mıydı? Paltosu ve kaşkolu ile ayrılmıştı. Fonso'yu bulamazsa, geri dönmüştür diye düşünüyordum. Bir çocuk bu kadar tehlikeye giremezdi.

Benim yolum tarlalar ve bağlar arasında ilerliyordu. Buralar Torino tepelerine benzemiyordu. Her yan ekilmişti, hiç orman yoktu. İlerledikçe de orman görmedim, öküzlerin, horozların sesleri işitiliyordu; hava bile daha yumuşaktı, ev havasıydı işte bu. Çevreme bakınarak, dinleyerek, sanki Pino'da Belbo ile gezintiye çıkmış gibi kulağımı toprağın vereceği sırlara, köklere ve o sürekli korkuya dikmiş, atik bir şekilde yürüyordum. Şimdi gerçekten kaçmaktaydım, bir tavşanın kaçtığı gibi.

Akşam olmadan iki ya da üç köy geçtim, yol dikleş-

mişti; uzakta tepelerde kiliseler, terk edilmiş kulübeler seçiliyordu. Tanaro'yu geçeli beri ne otomobil ne motosiklet çıkmıştı karşıma. Yalnızca birkaç öküzün çektiği arabaya ve bir köyün alanında yalınayak aylaklara rastladım. Neşeli bir kadından satın aldığım domates ekmekle karnımı doyurdum, kadın yolumu kaybettiğimi sandı. "Eve gidiyorum," dedim. "Ah iyi yapıyorsunuz, iyi yapıyorsunuz," diye bağırdı bana. "Bu da yaşam mı sanki!"

Sonradan fark ettim ki beni partizan sanmıştı. Bu düşünce heyecanlandırdı beni. Nerede olduklarını da sorup öğrenemezdim. Casus sanırlardı beni. Sürekli yürümeliydim, ilerlemeli, geriye bakmamalıydım. O akşam boş tarlaların arasından, alçak bulutların altından yürüdüm. Ağustosböcekleri işitiliyordu. Adım adım derken iyice tırmanmış, zirveye varmıştım.

Bir çukura oturmuş sigara içen yalınayak bir delikanlı bana uyuyacak yer gösterdi. İyice eskimiş, parçalanmış bir gömleği ve pantolonundan, başında da yün bir bereden başka bir şeyi yoktu. Durup sordum: "Vadiye daha çok yol var mı?" "İstasyona mı gideceksiniz?" dedi hiç duraksamadan ve benimle aynı lehçeyi konuşarak. "Yaramaz size orası, Almanların elinde."

"Almanlardan korkum yok, eve dönüyorum."

"Daha da öte partizanlar var," dedi, gene istifini bozmadan.

"Benim kimseden korkum yok, eve dönüyorum."

Başını salladı, sigarasını silkti. "Bir yol var, patikalardan geçerek. Ama şimdi geç oldu. Yarını beklemek daha iyi."

Bana o kırı ve ormanı geçirtti. Bir kiraz ağacının arkasında, kara yüzlü bir ahır vardı. İçi saman doluydu. Tepeden bakınca tarlaların arasında başka evler de seçiliyordu. Hiç bu kadar iyi gizlenmiş evler görmemiştim. Yoldan yalnızca başaklar ve uzak dağlar görünüyordu.

Otino –o benim adımı sormadı– beni kirazların altına götürdü, susadın mı diye sordu. Bir dalı eğdik, kirazları

topladık. O çekirdekleri, dudaklarını büzerek yere atarken, bana Agliano yönüne gidip gitmediğimi sordu.

"Bu sabah duman tütüyordu orada."

Ama Chieri'den geldiğimi, Belbo Vadisi'ndeki Rocchetta'ya gittiğimi anlattım. Otino, uzun kolları, bacakları ile ağaca tırmandı. Toplayıp toplayıp meyveleri atıyordu.

"Rocchetta nerede?" diye sordu.

"Burada köyleri mi yakıyorlar?"

Beni yanıtlamadı, ıslık çalıyordu. Dikkat sinyalini çalıyordu. "Siz askerdiniz," dedim. Bunun üzerine, "Öyle olmalıydım," diye yanıtladı beni.

Geceyi ağustosböceklerinin gürültüsünü dinleyerek samanlıkta geçirdim. Hava soğuktu, tarlaları sis ya da bulutlar örtmüştü. Kendimi samanların içine gömdüm. Karanlıkta gökyüzü kemerini daha az kara görüyordum ve ilk alarmda samanın içine dalmayı planlıyordum. Herkesin saman yatağı bile yok, diyordum kendime.

Otino beni uyandırdı. Gözleri kör eden bir ışık, sis ve güneş vardı. "Bugün oraya varamazsınız," dedi. Ondan ekmek istedim. Vadideki evlere gittik. Bir kadına seslendi, o da bize iki somun getirdi. "Yüzümü yıkamama izin verir misiniz?" diye sordum.

Kuyudan kovayı çektik. Sisin parlak ışığında Otino'nun güneşten esmerleşmiş yüzünü, erkeksi çizgilerini daha iyi gördüm. "Yol şurada," dedi. "İnen patikadan ayrılmayın, demiryolunu görürsünüz. Tinella'ya gelince salkımsöğütlerin arasından geçin..." Dino ile oynadığım günler gelmişti aklıma.

XXI

Tam öğle saatlerinde özgür tepelerin üzerinde yürüyordum; Almanları, cumhuriyetçileri vadide, kimbilir nerelerde bırakmıştım. Ama yolu yitirmiştim; bir tarlada hasat kaldıran kadınlara seslenip, benimkine yakın olan köyün yolunu sordum. Bana vadiye geri dönmemi işaret ettiler. Buna, 'Hayır, olmaz,' dedim. Ben tepelerden gitmek istiyordum. Bana yabaları ile o yoldan ilerle, diye işaret ettiler.

Hiç köy görünmüyordu, yalnızca ağaçlı ve kireçten beyazlaşmış tepelerde mandıralar göze çarpıyordu. Onlardan birine uğramak için dik bir patikaya tırmanmak ve alçak bulutların boğucu havasını solumak gerekliydi. Zirveleri, daracık sarp yolları, ağaçları, boş ovaları dikkatle inceliyordum. Renkler, biçimler alçak bulutların o boğucu havası bana aşinaydı. Bu topraklarda ilk kez yürüyordum, ama sanki bir anılar denizinde yürüyordum. Bazı bükülmüş incir ağaçları bana evimde, kuyunun arkasındaki inciri anımsatıyorlardı. Gece olmadan, diyordum, Belbo'ya varırım.

Yolun üzerindeki kararmış, temelleri çökmüş ev beni olduğum yerde durdurdu, kalbim çarpmaya başladı. Kentteki felaketi yaşamış bir duvara benziyordu. Kimseleri göremedim. Ama yeni bir yıkıntıydı: Duvarda, eskiden bir asma olan yerde bakır çalığı bir leke görünüyordu. Kurşun sesleri. Dökülen kanlar sanki karşımda canlanmışlardı. Ne çok kan bu topraklara, bu bağlara döküldü diye düşündüm. Bu da şu havayı soluyarak büyüyen

benim gibi adamların, delikanlıların kanıydı; bu güneşle ısınan, benim lehçemle konuşan, benimkiler gibi inatçı gözlü gençlerin kanıydı dökülen. Benim kanımda ve anılarımda yaşayan o insanların da savaşı, bu rüzgârı, bu dünyanın dehşetini görmüş olmalarına inanamıyorum. Benim için çok tuhaftı, kabul edemiyordum; ateş, siyaset, ölüm benim geçmişimi de altüst etmişti.

Her şeyi eskiden olduğu gibi, kapalı bir odayı açarcasına bulmak istiyordum. İşte yalnızca bunun için, yoksa anlamsız bir temkin nedeniyle değil. İki gündür kendi köyümün adını söylemeye korkuyordum; ya birisi, 'Orası yandı. Savaş geçti oradan,' derse ben ne yapardım?

Yol yokuş aşağı inmeye başladı, sonra bir tepe daha tırmandım. Bu tepede, eğer Tanrı isterse bir mahalle ve bir çan kulesi olmalıydı. Evlerden biraz önce durdum, bir taş yığını üzerine oturdum; ekmeğimi çıkarttım çantamdan. 'Şimdi ya birkaç kadın ya da bir at arabası geçer,' diyordum.

Köyden, öğle zamanı sesleri geliyordu: ahır gürültüleri, çocuk bağırışları, kova şangırtıları. Bir baca tütüyordu. Güneş sisi dağıtmış, her yer ışıl ışıl olmuştu. Uzak yamaçlardan taze gübre gibi buhar yükseliyordu. Havada bir ahır, katran ve sıcak kokusu vardı. Ekmeğimin daha yarısındaydım ki yolda birileri belirdi. Esmer, derileri güneşten sertleşmiş iki delikanlı, kısa pantolonları ve kısa tüfekleriyle çıktılar karşıma. Daha ayağa bile kalkamamıştım.

"Nereye gidiyorsunuz?" dedi biri.

"Belbo Vadisi'ne."

"Ne yapmaya?"

Yuvarlak bir bereleri ve üç renkli rozetleri vardı. Ben konuşurken ayakkabılarıma bakıyorlardı. Sırtımdaki çantayı elledikleri hissedip geriledim.

"Eller yukarı," dedi birincisi. Zorlukla gülümsedim. "Chieri'den geliyorum," diye kekeledim, "eve gidiyorum."

"Belgelerinizi gösterin." Elimi cebime sokmaya dav-

randım. İlk konuşan beni tüfeğinin ucuyla durdurdu. Sakince güldü, "Kımıldama," dedi.

O elini cebime soktu, kâğıtları çıkarttı. Öteki de, "Burada ne yapıyorsunuz?" dedi.

Kâğıtları karıştırırlarken ben gözlerimi köye dikmiştim. Bir grup kırlangıç çatıların üzerinden uçtu. Beresinin arkasından gökyüzü, yamaçlar, ormanlar görünüyordu. O ormanları aşınca evimde olacaktım.

İlk konuşan pasomu inceliyordu.

"Ne gün doğdun?"

Söyledim.

"Hangi köyde?"

Ötekine döndü ve "Bak," dedi.

Bunun üzerine, "Köyüm şu aşağıdadır," dedim.

"Chieri'den geldiğin doğru değil," diyerek susturdu. "Burada Torino yazıyor."

Bana şöyle bir baktılar: "Seni tanıyan var mı?"

"Evimdekiler tanır."

Birbirlerine baktılar. Arkadaki, kemikli yüzlü, başını eğdi. Tüfeklerini indiriyorlardı.

"Dinleyin," dedim sabırsızca, "sizler karşılaştığım ilk kişilersiniz. Torino'dan kaçtım, çünkü Almanlar beni arıyorlardı."

Yeniden o soğuk gülümseme. İnanmaya kalksan hepinizi Almanlar arıyor.

"Gidelim," dediler bana.

Köyde bir grup kadın kilisenin önünde toplaşmıştı. İkisinin arasında yürüyordum, ne pencerelere, ne samanlıklara gözlerimi kaldırıp da bakmadım. Bu çıkmaz sokakta bir kamyonet durmuştu. Askeri tulum giymiş iki delikanlı bekçilik yapıyordu. Tavuğun teki yolumuzu kesti.

Bir kapının önünde, uzun boylu, uzun çizmeli, deri ceketli, tabancası kemerinde olan bir adam, kucağında bebeğini taşıyan genç bir kızla konuşuyordu. Gülerek bebeği seviyordu.

Biz geçerken dönüp baktı. Boynuna bir mendil bağ-

lamıştı, saçı ve kısa sakalı kıvırcıktı. Bu, Egle'nin ağabeyi Giorgi idi. Gülümsemeyi kestiği an tanıdım onu.

Bir adım attı ve selam verir gibi yaptı. Bağırdım: "Giorgi."

"Onu tanıyorum," dedim yanımdakilere.

Yanına vardığımda gülüyordum: "Merhaba," dedi. "Bizim karşılaşmalarımız hep tarihi anlardır," dedim sonradan bir kenara çekilip bir duvara oturunca.

Bana bir sigara verdi. "Ne yapıyorsun, hâlâ bu sivil giysilerle, yollara düşmüşsün?" Gene o şakacı ve sıkkın ses tonuyla konuşuyordu.

"Sen benim köyümde ne arıyorsun?" dedim gülerek.

Birbirimize başımıza gelenleri anlattık. Ona kaçak olduğumu söylemedim. Ailemin yanına gittiğimi, kız kardeşini gördüğümü, evdekilerin onu Milano'da sandıklarını anlattım. Sigarasını içerek gülüyordu. "Bugünlerde kimsenin nerede olduğu tam olarak belli değil," dedi. "Bunun da iyi bir yanı var."

Gri bir otomobil avludan çıktı ve köyün çıkışında durdu. Silahlı bir genç tarafından kullanılıyordu.

"Burada kalabalık mısınız?" diye sordum Giorgi'ye.

"Bölgeyi tanımıyor musun?"

"Senin iki adamın," dedim ona, "etiyle kemiğiyle gördüğüm ilk partizanlar." Dudaklarını büzerek baktı bana. "Sana inanmalı mıyım? Bana pek inanılası gelmiyor," dedi ve gülümsedi.

Bana iaşe görevlisi olduğunu anlattı. Sonra, "Nerede senin köyün?" dedi ve ormanların ötesini işaret etti: "Sanırım oradadır. Biz ise şu tepelerdeyiz." Güneşin battığı yönü gösteriyordu. "Bütün yaşantımız burası: çevre gözleme, arama, kışla işleri. Hiç sıkılacak zaman yok. Bunun da güzel yanı var."

Dudaklarını büzüp sigara dumanını üfledi. Ona son görüştüğümüzde, onun savaştan, ama faşist savaştan söz ettiğini hatırlattım. Belli bir üniforma giymişti, bazı insanlarla uğraşmıştı. Şimdi şans gülmüş müydü ona?

"Şanssızlık," dedi, "ne yazık ki bir yemin etmiştim."

"Ama faşist savaş bambaşka bir şeydi. Şimdi düşmanların kim?" dedim.

"Herkes," dedi. "Artık düşman safında olmayan tek bir İtalyan bile yok." Kabaca güldü. "Herhalde o aptal arkadaşların için dövüşmüyoruz."

"Hangi aptallar?"

"O 'devrim' marşı söyleyenler." Çikletini iğrenmiş gibi tükürdü. "Kara gömleklilerle işleri bitince," diye kestirmeden bağladı sözü, "kızıllara takarlar."

"Sizin anlaştığınızı sanırdım," dedim.

İkimiz de susarak vadiye baktık.

"Umarım yarın evimde olurum," duvardan kalktım. "Eğer iyi anladıysam, yolumu bir daha kesmezler, değil mi?"

Başını salladı, ciddiydi. "Sizin üzerinizde pek çok izin kâğıdı olmalı," dedi. "Yoksa buralarda gezinmek kolay değildir."

Güneşin battığı yöne doğru yola çıkmalarını izledim. Çocukluğumda güneşin battığı o yerden, ormanların ötesindeki evimden akşam oluşunu seyrettiğimi anımsadım. Partizanlar araçlarına bindiler. Oradan bir kamyonet daha çıkıverdi. Giorgi ile beraber on kadar delikanlıydılar; aralarında yüzü unlu bir fırıncı da vardı. Beni durduran iki tanesine baktım, hiç kımıldamadılar bile. Gürültüyle yola çıktılar, tepeye tırmanıp gözden yittiler. Aniden bir şarkı işittim.

Yalnız kalınca –öğleden sonranın ilerleyen saatlerindeydik– köylülerden bilgi aldım. Boşu boşuna yürümüştüm bunca yolu: Kavşaklardan Tanaro yoluna sapmıştım, kilometrelerce yolu geri gidip vadiye inmeliydim, sonra hep çan kulesini ormanların ortasında tutarak tırmanmalıydım. Anayolu bulup asıl benim olan tepelere ulaşabilirdim. Ancak gece varırdım oraya, ama bir kadın tapınakta uyuyabileceğimi söyledi.

Tehlike olup olmadığını sordum. Birileri güldü: "Siz

buralısınız. Herkesin evinin başına yıkılma tehlikesi var." Ama o ufak tefek kadın, hayır dedi, tapınakta hiçbir şey olmazdı. Ertesi gün öğleüzeri vadinin dibine inmiştim. Şimdi çan kulesinin tepede olduğunu bildiğimden yolumu yitirmekten korkmuyordum. Yavaş, biraz topallayarak, ayağımı sürüyerek yürüyordum. Böyle daha zararsız bir halim vardı. Sabahın ters yönüne gidiyordum, patikalardan, uçurumlardan, adak için dikilmiş tahta bir haçın yanından geçmiştim. Öylesine yüksek görünen gökyüzü açıktı. O tepenin yarı yolunda beni bir dizi temiz yüzlü ev bekliyordu. İki öküzüyle giden bir köylünün yanından geçtim. Biraz sonra bir motor gürültüsü geldi kulağıma, arkamı dönüp baktığımda tozu dumana katarak ve adeta uçarcasına bir hızla gelen iki kamyon gördüm. Gri-yeşil bereli, göğüslerinde çarpraz kurşun kemerleri ile donanmış esmer delikanlılar doluşmuştu. Kamyona kalkan tozdan korunmak için başımı çevirdim. Silahla tarasalar da işte bu kadar gürültü ve sarsıntı yaratabilirlerdi.

Dönüp bana bakmadılar bile, gözden yitip gittiler. Aklımdan faşistlerin gidişini izlerken, 'Acaba tapınağa mı gidiyorlar, acaba yukarki köylerde bir şeyler oluyor mu?' diye düşünürken hâlâ bıraktıkları o patlamanın, bomba sesinin etkisi altındaydım.

Ama yolun başında çok yakında bir patlama oldu. Bir tarama sesi ve bir patlama. Sonra çığlıklar ve başka silah sesleri. Motorlar durmuştu. Havada hâlâ kurşun sesleri titreşiyordu sanki. "Teslim olun," diye bağırdı bir ses. Bir sessizlik oldu, derin bir sessizlik, sonra gene gümbürtüler, patlamalar ve o korkunç kurşun sesleri bütün çevreyi sardı.

Bir ağacın arkasına atmıştım kendimi, her patlamayla biraz daha geriliyor, büzülüyor, otların içine gömülüyordum; arada suskunluk olunca gene yola çıkıyordum. Hâlâ sürüyordu ölümcül darbe sesleri. Yolun dibinde o çiftçiyi gördüm, öküzleriyle öylece duruyordu.

Adamın yanına gittiğimde silah sesleri sıklaşmıştı. O boğuk sesler el bombalarına aitti ve birbiri ardına patlıyorlardı. Kurşun sesleriyse sanki insan çığlığı idi.

Çiftçi öküzlerini bir sazlığa soktu. Benim geldiğimi gördü. Bir sonraki ölümcül sessizlikte daha iyi gizlenmek için şöyle bir yer değiştirdi; yaşlıydı ve sazlara tutunup kalmıştı. O sırada öküzü bağırmaya başladı.

"Yavaş," dedim ona, "gelin gizlenin." Sazlığa atladım ve adamı tuttum.

Ama çarpışma bitmişti. Her şey bir anda susuverdi. Kamyonlar gene çalışacak mı diye dinledim, bağırıp çağıran var mıydı diye kulak kabarttım.

Çiftçi öküzlerinin ortasında duruyordu. Onları sazlığın sık yerine iterek daha iyi gizlemek istedi, sazlar çıtırdadı; ona ses etmemesi için çıkıştım sessizce.

Bunun üzerine ihtiyar adam oturdu, öküzlerini bağladığı ipi tutuyordu elinde.

XXII

Uzun süre öylece kaldık. Biraz önce kamyonların motorunun çalışıp sonra da ağaçların arasından uzaklaştığını duymuştuk.

Köşeden bir kadın belirdi. Koşarak iniyordu. Onu yol ortasında bekleyip neler olduğunu sordum. Bana korkuyla bakıyordu. Şalını başına örtmüştü. Öküzlerin sahibi ihtiyar da başını sazların arasından çıkarttı. Yaşlı kadın bir şeyler bağırdı, elleriyle kulaklarını kapattı. Ben, "Yukarıda kimse var mı?" diye sordum. Başıyla evet işareti yaptı, konuşamadı.

Sonra köşede bisikletli bir delikanlı göründü. Hızla iniyordu, "Geçilebiliyor mu?" diye seslendim. Çıplak ayaklarının birini toprağa dayadı, mucizevi bir biçimde durdu ve bana bağırdı: "Çok ölü var, çok ölü var."

Ben de temkinli bir şekilde o köşeye vardığımda büyük kamyonu gördüm. Duruyordu, boştu, yolu yanlamasına kapamıştı. Benzin akmış her yere yayılmıştı, ama bu yalnızca benzin değildi. Kamyonun önünde insan bedenleri yatıyordu ve ben oraya yaklaştıkça benzin kırmızılaşıyordu. Ayakta olan birileri, kadınlar ve bir papaz şaşkın şaşkın dolanıyorlardı ortalıkta. Bedenlerin üzeri kanlıydı.

Bir tanesinin –yeşil-gri çizgili– yüzü dağılmıştı, ama ayakları hâlâ kamyondaydı. Yanağının altından beyni ve kan akıyordu. Daha ufak tefek biri ellerini karnına kapamış, sarı bir yüzle yukarı bakıyordu. Ve başka kıvrılmış, yaralanmış, yüzüstü kapaklanmış, morarmış cesetler

vardı. Yatanlar ufak tefek bir paçavra çıkını gibi görünüyorlardı. Kenarda otların üzerinde bir tanesi vardı, hem ateş edip hem de korunmak için yolun kenarına atlamış olmalıydı. Dizleri kabuk bağlamış, sanki canlıydı, ağzından ve gözlerinden kan boşanmıştı, sanki diken bir taç takılmış çocuk mumyası gibiydi.

Papaza, ölülerin hepsi kamyonla gelenlere mi aitti, diye sordum. Hareketli ve terli bir adam olan papaz, bana aklı karışmış bir ifadeyle baktı ve yalnızca onlar olmadığını, ilerideki evlerin yaralı dolu olduğunu söyledi.

"Önce kim saldırmıştı?"

Bana yukarıdaki partizanların günlerdir bunları beklediklerini ve saldırdıklarını anlattı. "Onlar dört tanesini öldürdü," diye bağırdı ağlayarak tespih çeken bir yaşlı kadın.

"İşte bu da onun sonucu," dedi papaz. "Şimdi vahşice misillemeler yapılacak. Buradan Belbo Vadisi'ne kadar her yan meşale gibi yanacak."

Tuzak iki büyük kayanın arkasına kurulmuştu. Kara gömleklilerden kurtulan olmamıştı. Öteki kamyonla partizanlar tutukluları götürmüşlerdi, ama önce onları bir duvara dayamışlar ve tehdit etmişlerdi: "Sizin yaptığınız gibi biz de sizi öldürebilirdik. Ama utanmanız için sağ kalmanızı istiyoruz."

İnsanlar çıkınlarını hazırlıyor, hayvanlarını serbest bırakıyorlardı. Artık kimse Due Rocce'de uyumaya cesaret edemezdi. Kimileri tapınağa tırmanıyordu, yerin kutsallığının onları koruyacağını düşünüyorlardı; ötekiler de salt gitmek olsun diye bir yerlere gidiyorlardı. Gecenin ilerleyen saatlerine kadar zaman vardı, çünkü bana seslenen bisikletli çocuk, yaralıları haber vermek için telefona koşuyordu. Kurtarabileceklerini kurtarmaya çalışacaklardı. Ertesi gün o yollar, sokaklar ölülerle örülü bir ağ olacaktı.

Papaz eve koşmuştu; bir yaralı ölmek üzereydi. Ben ölülerin arasında kalakalmıştım, üzerlerinden atlamaya

cesaret edemiyordum. Yukarıdaki çan kulesine bakıyor ve biliyordum ki yarından önce eve varmama olanak kalmamıştı. Beni geride tutan içgüdüsel bir davranış içerisindeydim, hemen sokağa koşabilir, gidebilirdim. Şu aşağıda Otino vardı, beni hiç olmazsa o saklayabilirdi. Eğer gece olmadan Alman istasyonlarını geçebilirsem, onunla birlikte bu öfkenin dinmesini bekleyebilirdim.

Bir daha yere bakmadan yola çıktım, sazların ortasında öküzleri ile bekleyen köylünün önünden geçip, dümdüz yürüdüm ve bir saat sonra son tepeyi tırmanıyordum. Şu pırıl pırıl gökyüzü altında, tepeyi inince Tinella Vadisi'ni görecektim. Sabahki zirvelerin bir parçasını gene gördüm. Çan kuleleri, kulübeler hep bir anlam yüklüydüler. Acaba evde de hep benzeri korkularla mı yaşayacağım diye soruyordum kendime. Bu arada yolları aşıyor, her köşede geriliyor, asla temkinsiz davranamıyordum. Bir el silahın ve onun vınlamasının ne olduğunu biliyordum.

Gün batarken Tinella'ya ve demiryoluna varmıştım. Kızılağaçların altında, çamurlara basarak beklerken trenin ritmik sesini duydum.

Yavaşça, oflaya puflaya geçen yerel bir yük treniydi bu. Basamakta duran bazı şişko Alman askerlerini fark ettim. Onların böyle yolculuk etmeleri içime su serpti, demek ki bölge hâlâ sakindi.

Rayların üzerinden geçtim ve Otino'nun tepesini aradım. Mimoza ağaçları arasında yönümü bulmam zordu, ama zirveler kendilerini belli ediyorlardı. Bana doğru gibi görünen bir patikadan tırmandım, bir yandan da kulaklarımı dikmiş bir adım ya da yaprak hışırtısı duyar mıyım diye dinliyordum. Ağustosböcekleri türkülerini tutturmuşlardı gene. Bu arada yıldızlar da ışımaya başlamışlardı.

Otino'yu bulamadım, ama tepe aynıydı. Yorgundum, açtım, ayakkabılarımı toprakta zorlukla sürüklüyordum. Bir bağın içindeki bekçi kulübesini gördüm. Taştan örül-

müştü, kapısı yoktu, karanlıkta girdim, korkumu yenerek yere oturdum; torbama yaslandım.

Uyandığımda gecenin bir yarısıydı, sırtım ve ensem ağrımış, uyuşmuştu. Çok uzak olmayan bir yerden köpek havlaması işitiliyordu, onun da gece başıboş gezen ve acıkan bir köpek olduğunu tahmin ettim. O karanlıkta köpeğin sesi bütün toprağın sesiydi. Yarı uyur, yarı uyanık titriyordum.

Çıktığım görülmesin diye şafaktan önce ayrıldım. Ay hâlâ gökyüzündeydi. Arkama dönünce o kulübenin terk edilmiş basit bir şapel olduğunu fark ettim; hâlâ kırık döküK, gül biçimli bir penceresi vardı. 'Aramakla bulunmaz,' diye düşündüm. Sessiz sessiz eski bir sözü dillendirdim.

Ayın ardından güneş doğdu ve ben üşüyordum, acıkmıştım, korkuyordum. Bir buğday tarlasına büzüldüm, bir yandan düşen şebneme lanet ederken bir yandan o ölüleri, o kanı düşünüyordum. 'Düşünmek onlara dua yerine geçer,' diyordum.

Gün iyice ışıyınca alçak evleri buldum. O kadına haberleri verdim. Otino kırlara gitmişti. Bir samanlıkta beklemek için izin istedim. Bana ekmek ve çorba verdiler, bir yandan yerken bir yandan da felaketin eşiğindeki kadınları sakinleştiriyordum.

'Yalnızca Timella'dan öteyi biçecekler,' diyordum. 'Zaten başka türlü geçemezdim.'

Sonra rüzgârlı günler başladı, yamaçlar silinip süpürüldü ve bir sonraki doruklar görülmeye, küçük ağaçlar, evler, ta uzak ormanlara kadar her şey seçilmeye başlandı. Otino, bana tapınağın çan kulesini ve felaketin olduğu noktayı gösterdi. O dereyi tepeyi geziyor, insanlar görüyor, konuşuyor, konuşturuyordu. Bir sabah ormanlar arasından yükselen bir duman gördük. Aynı akşam köyde konuşulanlardan, Tanaro'ya doğru başka bir yerde bir çatışma daha olduğunu öğrendik. Almanlar ve faşistlerden oluşan bir çete yamaçlarda yakıyor, öldürüyor, çalıyordu.

Geceleri samanlıkta uyuyordum; bana bir de battaniye vermişlerdi. Akşama doğru rüzgâr diniyordu ve biz silah sesi, patlama var mı diye kulak kabartıyorduk. Otino ile kırlarda, hiç böyle canlı görmediğim yıldızların altında kalıyor, ağustosböceklerinin sazı arasında karanlığa gözlerimizi dikip yangın, ateş var mı diye aranıyorduk.

Tepelerin sonsuz karanlığında ateşler görür gibi oluyorduk.

"Dikkat edin," diyordu Otino, "oradan geçeceksiniz. Yaktıkları yerde gözcü bırakmazlar."

Ona yediğim birkaç lokmanın ücretini ödemek istiyordum. Annesi buna hayır diyor, yalnızca içini çekerek, neden savaş bitmiyor diye soruyordu. "Bir yüzyıl da sürse," diye yanıtlıyordum onu, "kimin rahatı sizden iyi?" Kapının eşiğinde hâlâ boğazlanmış bir tavşanın kanı duruyordu. "Gördünüz işte," dedi Otino, "hepimizin sonu bu olacak."

Onu o gece girdiğim bağa götürdüm ve buranın iyi bir sığınağa benzediğini söyledim. "Güvende olmak için kilisede olmak yetseydi," dedi Otino, "kiliseler dolar taşardı." "Burası artık bir kilise sayılmaz," diye yanıtladım, "içinde ceviz kırmışlar, yerde ateş yakmışlar."

"Çocukken buraya gelir oynardık. Köyde olan biteni konuşarak içeri girdik."

Herkes korku içinde yaşıyordu, demiryolu boyunca bir Alman'a ateş edilecek, bir kamyonu durduracaklar diye heyecan çekiyorlardı. "Hiç kilise yaktılar mı?" diye ansızın soruverdim. "Yaktıkları yalnızca o kadar olsa, hiçbir şey sayılırdı," dedi Otino.

Bir akşam bulabildiğimiz bütün dalları topladık, atılmış mısır kabukları ile ateş yaktık, ama pencerenin altındaki o girintiye gizlendik. Sonra da alevlerin önüne oturup genç delikanlılar gibi sigara içtik. Şakayla, "Biz de ateş yakmayı becerebiliyoruz," dedik. Başta pek sakin değildim, çıkıp dışarıdan pencereye doğru baktım, ama pek yansımıyordu. Pencerenin kemeri örtüyordu. "Gö-

rünmez, hayır," dedi Otino. Yeni baştan köydeki tiplerden ve bizden daha çok korku duyanlardan konuştuk. "Onlar da artık yaşıyor sayılmazlar. Buna yaşamak denmez. Sıralarının geleceğini biliyorlar."

"Hepimiz siperlerdeyiz."

Otino gülüyordu. Uzaktan bir silah sesi geldi.

"Başlıyorlar," dedim.

Kulaklarımızı diktik. Rüzgâr dinmişti, köpekler havlıyordu. "Eve gidelim," dedim. O geceyi yattığım yerde dönerek, düşüncelerle titreyerek geçirdim. Samanların çıtırtısı sanki bütün geceye yayılıyor gibi geliyordu.

Ertesi sabah yeni baştan beni bekleyen tepeleri inceledim. Beyazdılar, rüzgâr ve mevsim yüzünden kurumuşlardı, göğün altında iyice net görünüyorlardı. Yeni baştan kendi kendime, terör ormana tepelere kadar tırmanmış mıdır, diye sordum. Köyden ekmek almak için o dar yoldan tırmandım. İnsanlar kapı eşiklerinde bana kuşku ve merakla bakıyorlardı. Bazılarına selam veriyordum. Alandan yukarı bakınca öteki tepeler pembe bulutların sıraları gibi görünüyorlardı. Güneşin altında, kilisenin önünde durdum. Bütün bu olanlara inanamıyordum. Yaşam şu anda olduğu gibi güvenli, sakin bir gün olmalıydı. Çok uzun zamandan beri unutmuştum bunu. Kan ve savaş sonsuza kadar süremezdi. Bir süre böyle kiliseye sırtımı dayanıp durdum.

İçeriden bir kız çıktı. Çevresine bakındı ve yoldan indi. Bir an için o da umuda kapıldı. Biçimsiz taşların üzerinde, rüzgârla, tedbirli bir şekilde yürüyordu. Benden yana dönmedi.

Köyün alanında in cin top oynuyordu; birbiri üzerine yaslanan esmer çatılar, bana düne kadar güvenli birer sığınak gibi gelirken, şimdi ateş yakarak hayvanların tuzağa düşürüldükleri mağaralar gibi görünüyorlardı. Bütün sorun ateşin söneceği o güne kadar dayanabilmekti. Barışa ulaşabilmek için dayanmayı bilmek gerekiyordu.

Akşam kulağımıza gelen söylentilere göre yandaki

vadide, yalnızca yaşlıların ve kadınların olduğu bir köye baskın düzenlenmişti. Anlatanlar yemin ediyordu. Gerçekte hiç silah sesi duyulmamıştı. Ahırlar kundaklanmış, samanlıklar yakılmıştı. Halk, alevler içinde kaçarken danalarının bağırmalarını işitip geri dönememişti. Sabahın ilerleyen saatlerinde olmuştu bunlar, tam ben kiliseden bakarken.

Otino tarlalarda ekin biçerken haberi duydu ve biçmeyi sürdürdü.

"Bence," diye bağırdım, "gidip bakmaya değer."

Şöyle bir durdu, elleriyle alnındaki teri sildi, "Gece git, daha az sıcak olur," dedi.

O gece gene oturup konuştuk ve ben tepelerden değil de Tinello'dan gitmenin daha akıllıca olacağı sonucuna vardım. Ertesi gün yola çıktım ve akşam evimde, ailemin yanında, Belbo'dan ve ormanlardan öte yandaydım.

XXIII

Hiçbir şey olmadı. Altı aydır evdeyim ve savaş sürüyor. Üstelik şimdi havalar bozuluyor, büyük cephelerde ordular yeniden siperlere dönüyorlar ve bir kış daha geçecek, yeniden karı göreceğiz, radyo dinleyerek ateşin çevresinde toplanacağız. Burada yollarda ve bağlarda kasım çamurları çeteleri yıldırıyor; bu kış diyor herkes, kimsenin içinden savaşmak gelmeyecek. Zaten bu dünyada yaşamak bile güçken baharda ölmeyi bekleyeceğiz. Hem sonra dedikleri gibi kar bol olacak, geçen yılın karı da bu yıl yağacak. Pencereleri, kapıları örterse, hiç çözülmesin diye umut etmekten başka çaremiz kalmayacak.

Buradan da ölenler oldu. Bunu, alarmları, o rahatsız kaçmalarımızı (annem veya kız kardeşim koşup beni uyandırıyorlar, pantolon ve papuçları kapıp, bağlara koşuyoruz ve orada o sevimsiz bekleme başlıyor) ve bunların utanç ve sıkıntısını saymazsak olan biten bir şey yok. Eylül boyunca tepelerden, demir köprüden silah sesi gelmediği gün olmadı — bir zamanlar av mevsiminde olduğu gibi tek tük atışlardı, ya da bir mitralyözün tespih çekmesi gibiydi. Şimdi giderek bu da seyreldi. Burada çocukların hayalini kurduğu türden bir orman yaşantısı sürdürüyoruz. Ve bazen düşünüyorum da, yalnızca çocuklara özgü o masum bilgisizlik, gerçek, numara olmayan, saf bilgisizlik bu olan bitenin nedenini kavrayabilir ve dövünmez. Zaten bu vadinin kahramanlarının hepsi çocuktu, çocuklara özgü o dimdik ve inatçı bakışlara sahipler. Ve eğer bizler –pek genç sayılmayan ve 'Savaş çık-

mak zorundaysa, gelsin buyursun,' diyen bizler– savaşı yüreğimizde beslemeseydik, savaş da, bu savaş da temiz bir şeye benzeyecekti. Gerisi bilinmez. Bu savaş evlerimizi yakıyor. Yollarımıza, alanlarımıza kurşunlanmış cesetler bırakıyor. Bizi tavşan gibi o sığınaktan bu sığınağa koşturuyor. Sonunda etkin bir onayımızı almak için bizi de savaşmaya zorunlu kılacak. Ve öyle bir gün gelecek ki hiç kimse savaşın dışında kalmayacak – ne ödlekler, ne kederliler, ne yalnızlar. Ailemin yanında yaşadığımdan beri bunu çok sık düşünür oldum. Hepimiz savaşmayı kabulleneceğiz. Ve belki o zaman huzura kavuşacağız.

Havalara karşın köylüler mısırlarını da topladılar, bağbozumu da yaptılar. Elbette eski yılların neşesi yoktu; pek çok kişi eksikti, bazıları da sonsuza kadar dönmeyeceklerdi. Köylülerimden beni, yalnızca yaşlılar ve orta yaşlılar tanıyorlar. O şenlik ateşleri, kaçamaklar, oyunlar yüzünden benim için bu tepe hâlâ bir çocukluk ülkesi sayılıyor. Eğer Dino burada yanımda olsaydı, elimi ona verirdim; ama o gitti ve bunu gerçekten yaptı. Bu, onun yaşındayken zor değil. Bunu yapan ve hâlâ yapmakta olan başkaları için daha zor oldu.

Şimdi kırlar pek renksiz, ben gene de dolaşmayı sürdürüyorum; tepeye tırmanıyorum, iniyorum ve yaşantımın bu öyküsünü harekete geçiren bu hayali düşünüyorum. Bu hayal beni daha nerelere sürükleyecek, bugünlerde sık sık bunu düşünüyorum: Başka düşünecek ne var ki? Burada her adım, günün her saati ve tabii beklenmedik her ânı, beni bir zamanlar olduğum benle –hâlâ olduğum ama bunu unuttuğum– benle karşı karşıya getiriyor. Eğer bu yıla ait karşılaşmalar ve rastlantıları takıntı yaparsam, kendime şöyle soruyorum bazen: 'Bombalardan, Almanlardan, vicdan azabından ve acılardan kaçan bu adamla benim aramda ortak ne var?' Yitirdiklerimi, o sokakları saran karabasanları düşününce yüreğim sıkışmıyor değil, hatta kendime, bu da yetmez, bu yaşananla-

rı bitirebilmek için dehşetin bizleri de, ayakta kalabilmeyi beceren bizleri de çiğnemesi, daha çok kan dökmesi gerekir diyorum. Ama sonunda o ben, o ben ki şu son zamanlara ait yüzleri ve huysuzlukları dikkatle araştıran beni görüyor ve gene de kendimi bir başkası, bunlarla ilgisiz birisi gibi hissedebiliyor, sanki bütün yaptıkları, söyledikleri ve çektikleri, gözlerinin önünde başkasının başına gelmiş gibi, anlatılmış bir öykü gibi davranabiliyor. İşte beni kandıran bu: Evde eski bir gerçeklik buluyorum, benim yıllarımdan, Elvira'dan, Cate'den, Dino' dan, okuldan çok geride kalmış bir yaşantı; benim adam olarak hep istediğim ve umduğum yaşantıdan çok gerilerde; gene buradan çıkabilmeyi becerebilecek miyim diye merak ediyorum. Şimdi fark ediyorum ki bütün bu yıl içinde ve hatta daha önce, o hafif çılgınlıklar, Anna Maria, Gallo, Cate dönemlerinde, daha bizler çok gençken ve savaş hâlâ uzak bir bulutken, ben yalnızca uzun bir yalnızlık, yararsız bir tatil yaşamışım: Hani saklambaç oynarken bir çalılığa girip de mutlu olan, yaprakların arasından göğe bakıp oradan çıkmayı unutan bir çocuk gibiymişim.

İşte savaş beni bu noktadan yakaladı ve her gün yakalamaya devam ediyor. Ormanlarda gezinirsem, bölgeyi temizleyenlere yakalanma korkusuyla çukurlara sığınırsam, bazen dolaşan partizanlarla konuşursam (Giorgi de burada ekibiyle başını dik tutarak bana, "Karlı gecelerde tekrar konuşacağız bunları," dedi.) savaşın bir oyun olmadığını görmüyor değilim; savaş buramıza kadar geldi, geçmişimizi de esir aldı artık. Cate, Fonso, Dino ve bütün ötekiler dönecekler mi, bilmiyorum. Bazen umuda kapılıyorum, bu da beni korkutuyor. Ama tanımadığım ölüler, cumhuriyetçi ölüler gördüm. Beni uyandıran onlar oldu. Eğer tanımadığım biri ölünce böyle bir hal alıyorsa, bu hali bile bizi üzerinden atlamaya korkutuyorsa, bu demektir ki yensek bile düşman bir insandır, kan döktükten sonra bunu örtmek, bu kana bir anlam vermek, döke-

ni mazur göstermek gerekir. Bazı ölülere bakmak bile utandırıyor. Artık onlar başkasının başına gelmiş bir şey sayılmıyor; oradan rastlantı sonucu geçtiğini hissedemiyorsun. O bedenleri toprağa düşüren yazgı, bizleri de onları görmeye tutsak ediyor, bizi ağlatıyor duygusuna kapılıyorsun. Bu korku değil, alçaklık hiç değil.

İnsan utanç duyuyor, çünkü birbirini çok iyi anlıyor – gözler birbirine değsin yeter. O ölünün yerinde bizler de olabilirdik: Hiçbir fark olmazdı ve eğer yaşıyorsak bunu o kana bulanmış cesede borçluyuz. Bu yüzden her savaş sivil bir savaştır: Her şehit olan ayakta kalana benzer ve ona bunun nedenini sorar.

Bu çıplak kırlarda gezerken kimi günler yüreğim ağzıma geliyor: Kuru bir kütük, bir ot düğümü, bir kaya sırtı bana uzanıp yatmış bedenler gibi görünüyor. Bu her zaman olası. Belbo'nun Torino'da kalmış olmasına üzülüyorum. Günün bir bölümünü mutfakta, o dövülmüş toprak tabanlı kocaman mutfakta geçiriyorum; burada annem, kız kardeşim, ev kadınları konserve yapıyorlar. Babam kilere girip çıkıyor, aynı ihtiyar Gregorio gibi yürüyor. Bazen düşünüyorum, ya bir misilleme, bir şımarıklık, yazgı evi yaksa, burayı dört kara duvara çevirse ne olurdu? Pek çok kişinin başına geldi bu. Babam ne derdi, kadınlar neler derdiler. Onların tarzı şimdilik, 'Biraz kesseler ya şunu,' şeklinde ve onlara göre gerilla savaşından başka bir şey olmayan bu çarpışmalar, bir zamanlar yortu günlerinde kargaşa çıkartan çocukların kavgasından başka bir şey değil. Partizanlar gelip un ya da hayvan isteyecek olsalar babam şöyle diyor: "Bu doğru değil. Buna hakları yok. Bari hediye isteseler di." "Kimin hakkı var ki?" diyorum ona. "Bak her şey bitsin, belli olur o zaman," diyor babam.

Ben bitebileceğine inanmıyorum. Şimdi savaşın ne olduğunu, sivil savaşın ne olduğunu gördükten sonra, biliyorum ki, savaş günün birinde biterse herkes şöyle soracak: "Peki, ya şehitleri ne yapacağız? Neden öldüler?"

Ben ne yanıt vereceğimi bilemezdim. En azından şimdi bilmiyorum. Başkalarının da bilebildiğini sanmıyorum. Belki de bunun yanıtını bir tek ölüler biliyorlardır ve savaş yalnızca onlar için gerçekten bitti.

Aile (1941 - 1942)
Cesare Pavese 'Öyküler'
Einaudi Yayınevi - 1953

Bir zamanlar yaz gelince sandallarla gezerdik. Köprüden biner, külotlarımızı giyer ve ormanlara kadar giderdik. Bütün öğlen sonramızı orada geçirirdik. O zamanlar genç olduğumuzdan sık sık arkadaş da götürürdük yanımızda –ve hep olur ya– fenalaşırdık. Bu işlerin açık havada yapılamayacağını anlayabilmemiz birkaç yılımızı aldı. Şimdi düşününce anlıyorum ki Corradino utanıyordu.

Otuz yaşımızı geçtiğimizde, Corradino birtakım deneyimler edinmişti ve eski hali ile aynı olduğunu sanıyordu, ama ırmağa geri döndüğü gün kürek çekme düşüncesinden tiksindi ve bir süre sandalları köprüden bakarak seyrettikten sonra bisikletine bindi ve evine döndü.

Ertesi gün aynı ormanlara, uzun ve tozlu bir yolu aşarak gene gitti ve tepeleri aşarak vardığı Sangone'de sakin ve temiz bir göl buldu. Burası ırmağımızın sandalla varamayacağımız bir noktasında oluşturduğu bir su birikintisiydi de diyebilirim. Çalılar ve dallar arasındaki bu yeri pek sevdi, soyundu, külotu ile girdi suya, güneşe uzandı, söğütler arasından göğü seyrederek sigara içti ve unutamayacağı bir saat geçirdi: Kısa bir süre sonra bisikletiyle gene gitti oraya –temmuz ayıydı– ve bunu bir alışkanlık haline getirdi. Buradaki tehlike uzun süre kalıp sıkılmak olabilirdi, ama bir süredir kendini tanımaya

başlayan Corradino önlemlerini aldı; ya öğlen olmadan ya da gün batmadan bir saat önce dönerdi. Böylece dönmek için acele etmek zorunda kalırdı.

Zaten dere yatağına varınca hep aynı şeyleri yapardı. Biraz güneşlenirdi, taşlı suyu yüzerek boydan boya geçer, üzerinden sular damlayarak çıkar, bir ağacın yere paralel dalına asılarak hem ısınır hem de kaslarını güçlendirirdi. Bütün bunlar, daha sonra içeceği sigaranın daha diri bir beden ve temiz bir solukla tadını çıkartabilmek içindi.

Gündelik yaşamda –bunu hepimiz bilirdik– Corradino yalnızlıktan dehşetli korkardı. Möbleli bir oda kiralamıştı, ama sürekli bizlere gelirdi, bir akşamı tek başına geçirmek kadar onu korkutan hiçbir şey yoktu. Son âna kadar hep bir telefon ya da beklenmedik bir ziyaretçi geleceğini umardı; ama bu tip şeyler temmuz ortasında, yarı boş bir kentte pek zor olduğundan o ay kimseler ortaya çıkmadı ve Corradino tek başına kaldı. Neden tatile hemen çıkıp, deniz kenarına gidip, sevdiklerinin yanında olmadığını bana söylemedi.

Sıkıntılı bir tedirginlik içerisinde, günlük işleri ve alışkanlıklarıyla oyalanarak yaşıyor; kararlarını hep erteliyor, tek günlük takıntısı olarak söğütlerin oraya kaçıyordu. Bedeni pek çabuk esmerleşti, bu da sanki o günlere bir anlam kazandırmıştı. Corradino gençliğinde hastalıklı bir tipti; sandal gezintilerinde güneşlenerek ve kürek çekerek iyileşmişti. Güneşlenemeden kışa giren bir bedenin hastalıklar karşısında silahsız olacağına inanırdı. Ama bu yılki kür –bana sık sık anlattığına göre– sağlıktan da öte nedenler taşıyordu: Bu kendi kendine dönme, eğilme, yakında yaşayacağını hissettiği bir olay için fiziksel bir hazırlıktı. Bu tür takıntıları vardı.

O yıl Corradino arada sırada bir kızı arardı –Ernesta'yı– ve akşamları onu odasına götürürdü. Kız koşarak gelirdi –her zaman serbestti– sonra onu yorgun, bitkin bırakır giderdi. Birbirlerini yirmi yıldır tanırlardı; uzun ara-

lıklarla görüşmüşlerdi, her karşılaşma devamı olmayan gecelemelerle sona ermişti. Ama Corradino yalnız yaşamaya alışalı beri Ernesta'yı daha sık arar olmuştu, hep hoşlandığı bu kız artık sabit bir arkadaş olmuştu. İlk zamanlar Corradino onu gezmeye, kahveye, tiyatroya da götürürdü: Şimdi onu ne zaman arasa doğrudan odasına çağırırdı. Bir tuhafiyecinin kızı olan Ernesta onunla elbette seve seve evlenirdi. Basit bir kadındı, iyi zaman geçirtmekten ve koca aramaktan acizdi. Corradino ona bunu öğütlüyordu işte. Ama o, Corradino'nun kendine duyduğu sürekli gereksinmeye güvenerek, ona yumuşak, tatlı gözlerle iri iri açarak bakıyordu. Corradino bundan tedirgin oluyor ve o karşılaşmaların bir ertesi gününü huysuzlukla geçiriyordu.

Temmuz başında onu artık görmemeye karar verdi. Söğütlerin altında geçirdiği yalnızlık onu bir tür gururlandırıyor, ergenlik yıllarından beri yaşamadığı o yalnızlık gereksinmesini gideriyordu. "Yaşlanacağıma yeniden çocuklaşıyorum," dedi bana. Ama şimdi hepimizin bir yana dağıldığı saatlerin uzunluğu, işin yavaşlaması, grevler ve mevsimin boğucu havası, onu, o hazzı yeniden aramaya, ne kadar tekdüze olursa olsun bir kez daha bulmaya itti.

Ernesta, onu anımsadığına sevinerek geldi gene. Teninin esmerleşmesini görmemesi olanaksızdı, Corradino ona yuvarlak bir açıklama yaptı. Ama daha sonra birlikte çıkıp dondurma aldıklarında –Ernesta bir çocuk gibi düşkündü dondurmaya– Corradino bundan da rahatsız oluyordu. Konu gene esmerleşmeye döndü ve her zamanki patavatsızlığı ile Ernesta şöyle dedi: "Hiç kimse beni havuza güneşlenmeye götürmüyor."

"Neden yalnız başına gitmiyorsun?"

Ernesta gülümsedi.

"Pek ciddi bir davranış sayılmazdı."

Corradino şöyle bir bakıp gülümser gibi yaptı. "Bunda çekinecek ne var?" dedi. "Gençken eğlenmene bak." "Artık pek genç sayılmam," diye yanıtladı onu Ernesta.

Corradino içinden haykırıyordu: 'Bu son kezdir,' ve parmaklarının ucuyla onun saçlarını okşadı. Ona bakmadan gülümsedi. Okşanan bir köpek gibi yanağını erkeğin eline sürttü. O akşam Corradino başka bir söz etmedi, hatta tramvay beklerken de konuşmadılar. Ernesta anlasın diye inatla sustu. "Yorgunsun," dedi kız tam ayrılırken. "Hoşçakal," dedi Corradino giderken.

Her günün bir yarını vardır ve Corradino söğütlerinin arasına döndü. Güneşte çıplak yatarken keyifsizce sigarasını içiyor, çevresine bakınıyordu – su kenarında aynı çamurlu taşlar, aynı sessizlik, aynı kımıldamayan yapraklar. Bu çalılıkta günden güne hiçbir şeyin değişmediğini, ağaçların gökyüzüne uzanmasının onda hep aynı duygu ve düşünceleri uyandırdığını düşündü. Büyük bir olasılıkla yıllar önce kürek çekerek ormana gittiği günlerde görüp hayal ettikleri de bunlardı. Su damlacıkları, salkımsöğütler, bir kuşun geçişi, teninde kımıldamadan duran güneş. 'İşte yeniden,' diye düşündü, 'arkadaşa gereksinmem yok ve yalnız başıma güneşleniyorum. Yazın açık havada keyifsizlik yalnızca gelip geçicidir ve parlak ışık altında erir gider.' Gene de Corradino –o akşam bize söylediğine göre– Ernesta'dan ayrılışının da geçmişte kalan pek çok ayrılışa benzediğini ve bu yalnız kalma isteğinin pek eskiden kalan bir duygu olduğunu ayrımsadı.

Olayların hep bu yöne kaymasındaki ısrarcılığı onu tedirgin ediyordu. Öğle güneşi altında boş yollardan bisikleti ile dönerken, kentin gerçekten boşaldığını sandı.

O yıl bazı geziler düzenliyordum, o uyuşuk adam Corradino bana eşlik etmeye yanaşmadı. "Dağda da yanarsın," dedim ona konuştuğumuz akşam, "ve eğer bu takıntının nedeni, tahmin ettiğim üzere bekârlığın ise sana bir oyalanma yolu da buluruz." Ama Corradino, bana her şeyi oluruna bırakmayı yeğlediğini söyleyerek karımla aramda duran işlemeye gözlerini dikti. Öyle çaresiz bir hali vardı ki, bu bizi güldürdü. Yanık yüzünde gözleri ve dişleri bembeyaz dikkati çekerken o alnını kırış-

tırmayı sürdürüyordu. Bana ve karıma sanki başka bir şeylere hazırlanan, sözgelimi evliliği enine boyuna düşünen bir adam izlenimi veriyordu.

Ernesta ile olan ilişkisini her zaman hakir görerek bize aktaran Corradino, o akşam bu konu üzerinde pek durmadı. Üstelik bambaşka –ve çok tuhaf– bir şey söyledi: "Eğer evlenmesi gerekirse, bunu yalnızca güneşte çok iyi esmerleşirse yapabilecekti." Karım ona bunun nedenini sordu. "Başka biri olmak için," diye homurdandı Corradino.

Biz oradan ayrıldığımızda henüz Cate ile tanışmamıştı. Sonradan da anlatmadı bana. Bana uzun uzun ilginç bir övgü tonuyla, benliğine yapışıp kalan huysuzluklarından 'sakinlik takıntısından' söz etti, başına bir şeyler gelmesini istiyordu, yaşantısı değişmeliydi. Ama o hiçbir alışkanlığından vazgeçmemeliydi. "Hiç fark etmeden bambaşka biri olmak istiyorum," diye açıklıyordu bana. Bu bana doğal göründü, ona da aynen bunu söyledim.

"Otuz yaşını geçmiş bir adamsın. Yıllar herkes için geçiyor." Corradino öylece susuyordu. Ve hemen sonra dozu artırarak, bana arzusunun bir düzen kurmak, terfi etmek, çalıştığı gazetede masa değiştirmek olmadığını söyledi. "Bu tip şeyleri yalnızca âşık olursam düşünebilirim. Şimdi umurumda bile değil. Gelecekten çok geçmişi düşünüyorum. Bir başkası olmak istiyorum."

Daha fazla açıklama yapamadı; o sırada kentte kalan ve onunla arkadaşlık edebilecek tek kişi olan Giusti'ye bile fazla bir şey anlatmadı. Evet Giusti, biraz alaycı bir tiptir, pek sır verilecek adam değildir, ama o ikisi anlaşırlardı ve olasılıkla Corradino ona da açılacaktı, ama Giusti de bizim yanımıza geldi. Gene de ağustostan önce görüştükleri birkaç akşam boyunca, Corradino'yu kaygılandıran bir şeyler olduğunu sezmişti.

Bunu onun konuşmalarından değil de bir kahvede otururken gözlerini kapıya dikmesinden ya da açık hava-

da karanlıkta ağaçlara bakmasından, o bakışlarındaki ateşten anlamıştı. "Sen pek yaz tipi değilsin," demişti bir akşam. "Sıcağın üzerimdeki etkisi olumlu sayılmaz. Ellerinin arasında bir kadın olduğu bu kadar belirgin olmasa, sana bir hava değişimi önerirdim," diye sürdürürken, öteki sessizliğini sürdürüyordu. "Bu sana iyi gelirdi."

Ama Corradino bir yanıt bulmuştu bile ve arkadaşının takılmasıyla şakalaşıyordu, kaygılı bir tavrı yoksa da sesindeki hüzün onu ele veriyordu.

"Tamam," diyordu Giusti, "ısrar etmek istemiyorum." Ve Corradino'nun dudaklarında kaçırılan fırsatın pişmanlığı okunuyordu. Çünkü Corradino elbette ki arkadaşlarının ve kadınlarının ona yalvarmalarını, ısrarla aranmasını sevenlerdendi.

"Bence bu çekingenlik," demişti Giusti, konu bir başka kez açıldığında, "insanın kendini sevecek ellere teslim etmesi hoş olmalı. Bunu herkes söyler. Ama yüzsüzlük olmadan da uzun süre sürmez. Bu doğal değil. Bu, kadına bıçağı sapından vermekle eşanlamlıdır."

"Güzel olmadığı doğru," dedi Corradino. "Böyle mutsuzluklar yaşandığıysa doğru."

"Güldürme beni," dedi Giusti, "bir kadın sana koşarsa, o çoktan hesaplarını yapmış demektir. Bu çekingenliktir, söylüyorum sana."

Burada Corradino bir an sustu, sonra bunun bir alışkanlık sorunu olduğunu, bunun iyi yanının, bir kadın direndiği zaman çekingen insanın kazançlı çıktığını, çünkü böylece hiçbir şey olmadığını söyledi.

"Demek direnen bir kadın, ha?" dedi Giusti gülerek.

"Hiçbir şey olmuyor," diye yanıtladı onu Corradino.

"Bu durum senin hoşuna gidiyor..."

"Evet."

Ağustosta Giusti de bizle dağa geldi, ona sorduğumuzda Corradino'yu yalnız ve arkadaşsız bıraktığını anlattı.

"Deli bu adam," diyordu. "Göreceksin bu yıl yazı To-

rino'da geçirecek. Hiç olmazsa denize gidebilseydi." Ama Corradino belki denize de gitmeyeceğini söylemişti, bu karımı şaşırttı, çünkü o Corradino'nun geçen yaz Riviera'da tanıştığı * * * 'yı da tanıyordu. "Siz erkekler ne aptalsınız," diyordu. "Marina gibi güzel, zengin ve seçkin bir kız varken, üstelik bu kız fethedilmeyi de beklemiyorken, siz kimbilir hangi olur olmaz kadının peşindesiniz."

"Belki de olmayan bir kadın," diye karşılık verdim. O günlerde Cate'den haberim yoktu, Ernesta'yı düşünüyordum ve uykuları kaçırmaya değecek biri olmadığını düşünüyordum. "Neyse, göreceğiz," diye kapadık konuyu. Olan tatiline oldu.

Hepimiz birlikte bir kartpostal yolladık ona, sonra bir mektup aldığımız zaman onu çoktan unutmuş, gezilerimizi düşünmeye koyulmuştuk. Burada Corradino, bunun ortak karta bir yanıt olmadığını, hatta benim onun tek sırdaşı olduğumu ve ona ihanet etmemem gerektiğini yazıyordu. — Ama kart ona bir arkadaşı olduğunu hatırlatmış, o da içini dökmek istemişti. "Zaten," diyordu, "hep Sangone'ye gidiyorum, bir köpek kadar yalnızım. Ama kendimi hazırladığım o olay, gerçekleşti. Bunun Tanrı'nın bir armağanı olduğunu düşünüyorum. Bazıları, bir şeyin gerçekleşebilmesi için onu kuvvetle istemek yeterlidir, diye düşünebilir, ama her gün bayram sayılmaz ve eğer beklenmezle karşılaşmak için Torino'da kalmaya karar verdiysem –onun ortaya çıkmasını dileyerek– şimdi yolumu kesen, kafamı kıran pek çok kayalıkla savaşmak zorundayım. Daha fazlasını söyleyemem. Bana gerçekdışı bir kargaşa gibi geliyor. Ama sanırım yaşantım, bana başka biri olabilmem için bir fırsat yaratıyor – biliyorsun ya! Zihnimde bu konuda son derece aydınlık düşünceler var. Düne kadar, benim mutsuzluğum, kendi kabuğumdan dışarı nasıl çıkacağımı bilememem-di. Eğer herkes benim gibi –bu sabah öfkeden ağlıyordum– bu tekdüzeliğe, bu önceden yazılmış yazgıya, altı

yaşındaki bir çocuğun içinde bile, otuz yaşında bir adamın sahip olacağı bütün içgüdülerin, bütün becerilerin ve değerlerin neden kaydedilmiş olduğunu bir anlayabilseydi. İşte o zaman hiç kimse geçmişi düşünmeye cesaret edemez ve belleğini yıkamak için bir deterjan bulurdu. Gündelik yaşantıda insan değişik olduğuna inanıyor, deneyimlerin onu değiştirdiğini, kendi kendinin efendisi olduğunu sanıyor, ama bir kriz geldiği düşünülürse, bunun insana bir tekme, suratına bir yumruk atacağı varsayılsa ve yaşam ona 'haydi, karar ver' derse, işte o zaman adam, mutlaka geçmişte hep yaptığını yapacaktır, korkaksa kaçacaktır, cesursa direnecektir. Bu aptallık gibi görünebilir ama değil. Üstelik söz konusu olan yalnızca kaçmak ya da direnmek de değildir; iş daha karmaşıktır. Anlamak, tartmak, değerlerdirmek gerekir: Bu bir beğeni sorunudur ve beğeniler de bilindiği gibi değişmezler. Karanlıktan korkan, karanlıktan korkmayı sürdürecektir.

"Şimdi ben asla yapmadığım şeyleri yapabilme noktasındayım. Yaşam bana yardım etti bunda – daha fazla bir şey söylemeyeceğim. Başıma gelenlerle ilgisi olmayan bir şey de yapabilir, en baştan başlayabilirim. Torino' da kalmaya değdi.

"Not: Şu anda bu kadar ferahsam da sanma ki mutsuz anlar olmadı, olmuyor. Ama sana hangileri olduğunu söylesem anlamazsın. Bir kez daha inandım ki her şey bir savaşta olduğu gibi: anlatması olanaksız."

Bunu ben de karım da zararsız bir mektup olarak nitelendirdik. Karım hiçbir şey anlamadığını söyledi. Ben kararsızdım, ama sonunda ağzını açmamaya söz veren Giusti'ye de gösterdik mektubu. Giusti okurken gülümsedi ve böyle bir şeyler söylediğini duyduğunu anlattı. "Baba olduğunu duysam, şaşırmazdım," diyerek sonuçlandırdı konuyu.

Bunun üzerine Corradino'ya bir telgraf çektik: 'Açıklama bekliyoruz. Biz iyiyiz.'

Numara yapmak hoşuma gitmiyordu, ama Giusti telgrafı benim çekmemde ısrar etmişti.

Cate, Corradino için silik bir anıdan öte bir şey değildi. Corradino öğrenciyken tanışmışlardı, çünkü Cate'nin bir kız arkadaşı delikanlının o yaşça daha büyük meslektaşı ile sandal gezintilerine çıkıyordu; bir gün hepsi şarap ve plaklarla bir kır kaçamağı yapmış, çok eğlenmişlerdi. O yıl, birkaç ay boyunca Corradino ve Cate adındaki o memurecik ısrarla görüşmeyi sürdürmüşlerdi, kayık gezmelerine gitmişlerdi. –Corradino kızıyordu. Çünkü ötekininki gibi bir arkadaştı istediği.– Cate onu memnun etmişti, bir kez hatta iki-üç kez de, ama Corradino yeter diyen ilk taraf olmuştu, daha fazlasının peşine düşmemişti. Bana bundan, birkaç yıl sonra bir tür vicdan azabı ile söz etmiş, bunun bir aptallık, bir huysuzluk ve öfke olduğunu söylemişti, böyle şeyler oluyordu, ama olmamalıydı.

Ve şimdi yeniden karşılaşmışlardı. Corradino her şey biz istediğimiz için olur der, ama o karşılaşmayı nasıl istemiş olabilirdi, anlamıyorum. O akşam kendini bir ölü gibi Giusti'nin ellerine bırakmış ve asla gitmediği yere onunla nasıl gitmişti, anlamıyorum.

Yürüyorlar, şuradan buradan konuşuyorlardı. İşte o zaman Giusti akşamı sona erdirmek için bir dans salonuna gitmeyi önerdi.

"Ama sen yorgun değil misin?" dedi Corradino gülerek. Dansa gitme fikri onun aklına gelmeyeli yıllar olmuştu.

"Neden bir tekne gezisine çıkmıyorsun?" diye soruyordu Giusti. "Otuz, bunun için iyi bir yaştır." Bir bulvarın yarı karanlık yollarında yürüyorlar, Corradino sesine veremediği ciddiyet tonuyla homurdanıyordu, bir yolculuk ona göre yapmaktansa, anlatanı dinlemek daha zevkliydi. "Sen hiç değişmiyorsun," dedi Giusti. "Bu yıl nereye gidiyorsun? Camogli'ye mi?"

Varietá del Parco'ya girdiler. Burası Giusti'nin dans

edebileceği, Corradino'nun bira içip eğlenebileceği bir yerdi. Minik masalar boş, çimento bir pistin çevresine dizilmişlerdi, dipte, orkestranın üzerinde altın yaldızlı bir sahne açılmıştı ve o anda bir şarkıcı çıkmaktaydı. Bir yer bulup oturana kadar, şarkı sona ermiş, şarkıcı alkışlara selam vererek eğiliyordu. Corradino utanarak gülümsedi. "Buranın bu kadar şık bir yer olduğunu biliyor muydun?" dedi Giusti.

"Hiç gelmedim ki!"

Akşam son derece tekdüze geçmekteydi. İki numara arasında kan kırmızı perde iniyor, orkestra çiftleri çimento piste davet ediyordu, Giusti hemen ortaya çıkıp dans edecek bir kız aramaya koyuldu, Corradino peşinden seslenip, bulamayacağını söyledi. Ama herhalde bulmuştu ki geri dönmedi ve Corradino dans edenlerin bacakları arasında gördüğü beyaz pantolonların ona ait olduğunu sandı. Birkaç numara izlenip bitti, ama öteki görünmedi. Corradino şarkıcıları ilgisizce seyrediyordu, kendini müziğe kaptırırsa bu parktaki geceyi rahat geçirebileceğini düşünüyordu. Sonunda dans sırasında çıplak bir sırtın arkasında Giusti'nin gözlerinin parıldadığını fark etti.

Sonra o ve kadın geldiler masaya. Corradino, artık fazla olduğunu düşündüğü için arkadaşının damına belli belirsiz baktı – omuzları yarı yarıya açıktı: Dans telaşında askıları düşmüş olmalıydı. Giusti onları tanıştırdı ve garsonu çağırdı. Kadın elini uzattı, terden nemli bir eldi bu; Corradino gülümsedi ve "Israr etmeyin, dans etmem," dedi hemen. Kız ona şaşkınlıkla baktı. Giusti oturttu onları.

Perde açıldı ve bu da söyleşiyi kurtardı. Bir İspanyol kadın çıktı sahneye ve Giusti yakışık almayan şeyler söyledi. Kız dikkatli bir havayla dinliyordu, sonra aniden, çocukça ellerini çırpıyor, Giusti'ye hak veriyordu, onun bileklerini yakalayıp yüzüne gülüyordu. Yirmi yaşlarında olmalıydı.

Sonraki dans onlarındı. Kız Corradino'ya dönüp, ona nazikçe gülümsedi. Yalnız kalan Corradino gözlerini piste çevirdi, bir genç adam bir masanın önünde eğiliyordu. Bir kadın ayakta kollarını uzatıyor ve adam kalabalığı yararak ona gidiyordu.

Derken ansızın bir yerlerden birinin gözlerini ona diktiği hissine kapıldı. Geri döndü, birkaç dönen baş gördü. Yaşlıca bir adam, kadın omuzları, başka birinin güler yüzü – hiçbirini tanımıyordu. Bir tür rahatsızlık duydu, sandalyesine yeniden yerleşerek bir sigara arandı. Çünkü emindi, eğer biri ona bakıyorsa, bu birisi bir kadındı. Gözlerini gene kalabalığa çevirdi, ama dans eden çiftler arasında arkadaşlarını bulamadı. 'O aptal kızın Giusti ile olması daha iyi,' diye düşündü. Ya onu süzen kadın masasına gelip de onu dansa kaldırmak isterse ne yapardı? Bir kadından her şey beklenirdi. Yeniden yanındaki masacıklara bakınca anladı ki, yarı karanlıktaki duvar bir aynaydı ve belki de ona bakan kişi pistteydi. Sonra yönünü kaybetti. Arada bir de ona bir kadını düşündüren şeyin müzik olduğunu düşündü.

O şarkıları dinlerken, kayıp gidiveren duyguyu yakalamak için gözlerini yumdu. Hiçbir şey görmedi. Müziğin ritmi aptalca yürek atışına ayak uyduruyordu sanki. Derken tek tük alkış sesi işitildi.

İki dansçı geri döndüğünde Corradino bir likör içmeyi önerdi ve Giusti'nin eğlenen bakışları altında kızla neşeli bir söyleşiye koyuldu. Şakalaşmaktan başka amacı yoktu, bu nedenle cesur davranabiliyordu. Pek çok saçma sapan şey konuştular. Orkestra çalıyordu. "Dans etmemize izin verir misin?" Corradino ayağa kalkmıştı ve Giusti'ye bakıyordu. "Ne demek, buyurun." Bunun üzerine kız da kalktı.

Birbirlerine sarıldılar ve yürüdüler. Pistin ortasına geldiklerinde Corradino ona şöyle dedi: "Gidip bir şeyler içelim mi?" Sanki bir kaçamak yapar gibi, gülüşerek gittiler. Kız bir nane likörünü emerek içti. Corradino bir li-

kör aldı. Ayakta, barın önünde kız ona aynadan bakmadığı konusunda yemin etti. Corradino ona yeniden sarıldı, piste çekti, son notalarla bir-iki döndürdü, onun bedenini kendininkine yapıştırdı, bir sağa bir sola salındılar. Müzik susunca kız elini karnına bastırıp derin bir soluk aldı, kızardı, güldü; "Dönelim," dedi Corradino.

Akşamın geri kalan saatlerinde ona bir daha dokunmadı. O ikisinin birkaç kez daha piste sürüklenmelerini, fısıldaşmalarını seyretti, derken kız birdenbire baştan çıkartıcı bir edayla bir şeyler söyledi, anlamazdan geldi. Giusti ona, "Bağışla, biz gidiyoruz," deyince tek söz etmeden kabullendi.

Perde yeniden açıldı. Bir an için sessizlik oldu, sonra Japon bir hokkabaz çıktı sahneye. Corradino onun ilk hareketlerini dikkatle izledi, giysisinin kol ağızları çok geniş ve dallı güllüydü. Arada bir alkış yükseliyordu.

Çıtırdayan çakıl taşlarını ezerek yürüyen Corradino çıkışa doğru yürüdü. O sırada müzik başlamış, yolu geçen çiftlerde bir araya geliyorlardı. Daha hızlı yürüdü, duvara sürünüyordu neredeyse. Güçlü defne ağaçlarına ulaştığında geri döndü. İşte o gözler karşısındaydı.

Bir an için Corradino, onu tanıyamadı, utandı: Önce Cate'nin bir rastlantı sonucu bu defneler arasında olduğunu düşündü, ya da onun eski Cate olmadığını, onu beklemediğini geçirdi aklından. Ama daha Cate, 'Corrado,' demeden ona gülümsemiş ve ellerini uzatmıştı bile. Heyecanla tuttu kızın ellerini, şaşkınlığını abartarak sergiledi, ama kız kendini şöyle bir geri çekince, onun Cate olduğundan emin oldu. Bu hareket kızın en tipik haliydi.

Corradino sonradan hatırladığına göre, aynadan bakanın o olup olmadığını sordu. Ve bunu ısrarlı bir merakla sordu, çünkü –bana öyle anlattı– Cate ona, "Şu anda soracak başka bir şey yok mu?" demişti gülerek.

Ve böylece onun soruşturmasını yanıtlamadı, ama Corradino anılarındaki gözlerle karşısındaki yüzü birbirine karıştırmıştı, o bakışların Cate'ye ait olduğundan

emindi.

Yüksek ama nezaketten kırılıp dökülen bir ses tonuyla konuşuyordu, öyle ki Corradino utanmaya zaman bulamamıştı. Üstelik daha büyük bir utanç yakalamıştı: Pek az tanıdığı bu pek hoş ama yetişkin hanıma sen diye hitap etmişti.

Cate neşeyle girişteki bankın üzerine oturdu. Corradino'nun elini bırakmıyordu, incecik çoraplar giydiği bacaklarını üst üste atmıştı. Tırnakları ve dudakları kıpkırmızıydı; yakası kapalı gömleğinin üzerine neredeyse erkeksi bir ceket giymişti. Bu kuşkusuz bir yolculuk giysisiydi. Eski Cate'den geriye bir tek gözler ve saçlar kalmıştı. Corradino onun yüzünde yılların izini arada, ama görebildiği yalnızca bir mutluluk allığı oldu.

Giusti'nin ertesi gün telefon edeceğini, Corradino'nun da ona, 'Cehenneme kadar yolun var,' diyeceğini de biliyordum, onun özürlerini kısa kesecekti. Giusti, 'Dün seni ektik, kusura bakma,' demek amacındaydı oysa, "Neler oluyor sana?" dedi.

Corradino bambaşka bir telefon beklediğinden, bu akşam ne yapacağına daha karar vermediğini söylemekle yetindi. O günden sonra hep kaçamak davrandı, yüzünde Giusti'nin bize sonradan tarif ettiği o gergin hava yerleşti.

Cate gerçekten de bir yabancıydı. Corradino, çekingenlik hissetmeye bile zaman bulamadı, kız ona varyete sanatçısı olduğunu, Napoli'den döndüğünü anlatmaya koyularak, delikanlıyı serseme çevirmişti. Dinlenmek için Torino'da bulunuyordu, Park'a gelmişti, çünkü onun dünyası buydu işte, evet, burası bir namussuzlar yatağıydı, ama hoş yanları da vardı, sonra da durup dururken evli olup olmadığını soruverdi. Corradino ona utanarak bir yanıt verdi; genellikle kimseye anlatmadığı şeyleri, en basit ses tonuyla kıza dillendirirken yakaladı kendi kendini. Yaşlandığını hissediyordu, evlenmeyi hiç düşünmüyordu, ama o yirmili yaşlarını da özlemiyordu

doğrusu. Cate'nin ayakkabılarının ucuna dikmişti gözlerini, çalıların arkasından gelen orkestranın sesine kulak veriyordu bir yandan.

"Çok değişmişsin," dedi sonunda.

"Bu ne, iltifat mı?" diye karşılık verdi Cate gülümseyerek.

Bambaşka biri olduğu böyle bir yanıttan da belli oluyordu. Her ikisi de birbirlerine bakmadan gülümsüyorlardı: Corradino kendine mi, utancına mı, yoksa saflığına mı gülüyordu, bilemiyordu. Onun kolunda sessizce ve utana utana yürüyen, çantasında, neredeyse tükenmiş bir pudrayla kirli bir mendil taşıyan Cate değildi bu. Sesi bile değişmişti: atak, cesur, enerjik bir hal almıştı, sahne kokan, hazırcevap bir saldırganlığı vardı.

"Senin evlendiğini sanıyordum gerçekten," diye mırıldandı Cate.

"Biliyorsun, ben pek evlenecek tip değilim," dedi Corradino.

Oturdukları sürece – orkestra sürekli çalıyor, şarkıcılar bağırıyordu – önlerinden birileri geçti, gelip geçenler saçları oksijenli, gösterişli bir kadın Cate'yi selamladılar, kimi bir şeyler diyor, kimi başıyla bir selam veriyordu. Cate herkese canlılıkla karşılık veriyordu.

"Dinle," dedi kız ayağa kalkarak, "ortalıkta durmayalım. Bu akşam yalnız mısın?"

Bunun üzerine kol kola girerek rıhtımda dolaştılar, Cate'nin sesinden bunun içtenlikli ve kendiliğinden bir davranış olduğu, kızın bunu bir hak gibi görmediği anlaşılıyordu.

Corradino'nun dudaklarını yakan bir mazeret, geçmişe ait bir iz vardı: Kızın o günlerden kin duymadan söz etmesini, aptalca da olsa gülüşmelerini isterdi. Oysa ağaçların altında yarı karanlıkta yürürler ve suyun sesi orkestranınkini bastırırken, Cate yeniden işini ve bu alandaki rekabeti anlatmaya koyuldu. Sömürgeye kadar gitmişti. "Tripoli harika bir kentti! Orada kalmamakla

aptallık ettim," diyordu. "Sizin hayal bile edemeyeceğiniz bir şıklık var. Herkesten fazla para harcıyorlar. Akşamları kafeler, tiyatrolar, bir şenlik orası. Burada varyete dediğin sanki cenaze..."

"Anlaşılan işinde ilerledin," dedi Corradino.

"Geçinebiliyorum işte," dedi Cate, onun kolunu sıkarak. "Sevgili Corrado, ne hayattı! Neler yaşadığımı bir bilsen. Annem olmasa başaramazdım." Ve alçak sesle annesinin öldüğünü, onu babasının öldürdüğünü, her ikisinin de ona çok kötü davrandıklarını anlattı. Şarkıcılığa ilk başladığında babası gelip tiyatroda bağırmış, kontratını iptal ettirmişti.

"Sahiden şarkı söylemeyi biliyor musun?" diye şakalaştı Corradino. Cate onun kolunu dürttü. "Hep aynısın sen," diye haykırdı. "Bana inanmak istemiyorsun..."

"Peki nasıl oldu bu?"

"Çalıştım, bana yardım edecek kişileri buldum. Annem de yardım etti. Sen olsan etmez miydin?"

Cate durmuş, kolunu uzatıp Corradino'yu da durdurmuştu. Açık açık gözlerine bakıyordu. Corradino gülümsedi.

"Ya sen, ne yapıyorsun? Gene okulda mısın?" Cate bunu sorarak yürümeye koyuldu. Corradino bir kibrit yakarak saatine baktığında gece iyice ilerlemişti. Bir taksiye binmeye karar verdiler. Yolda giderken sessizliği bozmak için Corradino, "Seni tekrar görebilir miyim?" diye sordu. Pek ciddi bir niyeti yoktu, neredeyse isteksizce, sırf kızı hoşnut etmek için soruyordu, bir yandan da yıllar öncesinde kalan kabalığını onarmaya çalışıyordu. "Telefon et bana," dedi, "ben Parco'ya hiç gitmem." Sanki Cate onun davetini bekler gibiydi, buna sevinmişti, elini onunkine bastırarak kulağına, "Sevgilim," diye fısıldadı. Corradino tam ona sarılacaktı ki, taksi yavaşladı, Cate, "Geldik," dedi.

O gece eve dönünce Corradino, Giusti'nin kız arkadaşını düşündü ve herkes hak ettiği serüvene sürükleni-

yor dedi. Şimdi Cate'ye sarılmaya çalışmadığına memnundu. Hayır, onun buna karşı koyacağından değil, ama bu gece her davranış bir içtenlik ve güvenlik kokuyordu. Şimdi geçmişi anımsatmanın sırası değildi.

Ve sabah uyandığında hâlâ gülümsüyordu. Ama asla telefon etmeyen Giusti'nin o gün telefon edeceği tuttu, oysa aramasını umduğu Cate'den ses seda çıkmadı, bunlar da Corradino'nun keyfini kaçırdı ve canı Sangone'ye de gitmeyi çekmedi. Cate'nin telefonla da olsa, onun bir hatırını sorması, o sabah o kadar çok şey ifade edecekti ki! 'Nasıl oluyor da şu aptal kız bunu anlamıyor?' diye düşündü. Böylece akşam oldu, Giusti'nin, Cate'nin, herkesin yokluğunu hissetti. Parco'ya gidebilirdi, onu orada bulabilirdi, ama kendini tuttu. "Hayır, o gelip beni arasın," dedi ve gidip bir sinema salonuna tıktı kendini.

Giusti ile ertesi gün görüştü ve o aşk tüten ilişkiden söz ettiler. Giusti kendi düşünce tarzıyla Corradino'yu Cate'yi aramaya ikna etti, çünkü artık Cate güngörmüş bir kadın olup çıkmıştı. Bu akşamın kararı biraz kendi inatçılığından, biraz Giusti'nin nefret ve alayları yüzünden doğmuştu. Ama aynı akşam eve dönerken düşündü ki onu sevmekten vazgeçmeyen biri varsa bu Cate olmalıydı. Huzurlu bir şekilde yatıp uyudu. Ertesi sabah telefonun sessiz kalması, yüzündeki mutlu ifadeyi dondurdu, umutlarla pembeleşen gün gene yerini karamsarlığa bıraktı. Corradino Sangone'ye gitti, burada serinlikte güneşlendi. Salkımsöğütlerini seyretti ve kendi huzurlu dünyasının tadını çıkarttı. Camogli'yi ve alınyazısını, o anda Marina'nın neler yaptığını düşündü. Bu onu gerçekten güldürdü işte. Bir şeylerin olduğunu anlamaya başlıyordu, o günlerin bekleyişi tatmin ediciydi: Cate ile karşılaşınca geçmiş yeniden canlanmıştı, her şey bunun doğruluğunu kanıtlıyordu: Yaşam hoş şeylerle doluydu, insan yalnızca bunların gerçekleşmesine izin verse yeterdi. Sonuç olarak kendini özgür hissetti, özgür ve yalnız – her zaman istemiş olduğu buydu işte.

Ama Cate hâlâ telefon etmiyordu. Corradino'nun haftada bir gece nöbeti vardı ve o gece tanyeri ağarıncaya kadar oyalanmıştı, çünkü boş sokaklardan geçerek dönmeyi seviyordu. Sıcak bastırana kadar dolanırken, bir kapı ağzında Cate ile burun buruna geldi.

"Merhaba," dediler gülerek.

Cate her zamanki kapalı yakalı mavi bluzu ile gerçekten güzel bir kadındı. Yirmi sekiz yaşını gösteriyordu ve daha uzun boylu, daha iri duruyordu. Makyajının da belirgin kıldığı, keskin bir gülümsemesi vardı. Çorap almaya çıkmıştı, Corradino ona eşlik etti. Kol kola girmediler.

Bir konu tutturamadıklarından Corradino ne diyeceğini bilemediğini fark etti, bu onu hoşnut etti. Zihninde Cate ile Marina'yı karşılaştırıyordu ve gülümsüyordu. "Ne olursa olsun, birbirimize yabancı olduğumuz belli," derken çorapçı dükkânında tezgâhın önüne geldiler, Cate bir paket açtırdı ve birini eline geçirip, "Hoşuna gitti mi?" diye sordu.

Dışarı çıkarlarken, Corradino onun kolunu tutuverdi hiç düşünmeden. Birlikte biraz yürüdüler, sonra gene o ayırdı kendini kızdan. Cate utanarak baktı, sonra da neden Parco'ya bir daha gelmediğini sordu.

Bundan sonra rahatça konuşmaya başladılar, Corradino pabuçlarının burnuna bakarak pek çok şey anlattı. Söylediklerinin esası, onu beklediği, ama Parco'ya gitmek istemediği, oradaki insanlardan hoşlanmadığı, onların eğlendiği, ama kendinin eğlenmeye hevesi olmadığı şeklindeydi.

Cate ona akşamlarını nasıl geçirdiğini sordu.

"Sözgelimi bu gece sabaha kadar çalıştım," dedi.

Cate güldü, ani ve içten bir gülüştü bu, bir kız arkadaşı yok muydu?

"Hayır," dedi Corradino.

Cate şaşırmadı, gülümsemeyi sürdürdü ve Corradino o an yargılandığını hissetti. Güven ve temkinsizlik ara-

sında bocaladı. "Ama," diye ağzını açmıştı ki Cate atıldı ve belki de bu bir nimetti – her ikisinin de yazgısını etkilemişti. Cate nerede oturduğunu sordu ve ona evine kadar eşlik etmeyi kabul etti. Yol boyunca konuşma, işlerine kaydı ve Corradino kendi işinin rahatlığını ve geleceğini övmekten geri kalmadı. Hatta ikisinin meslektaş sayılabileceklerini, her ikisinin de halk için çalıştıklarını söyledi. "Kendi hayatını kazanmak güzel bir şey," diye bir gözlem yaptı Cate.

Ev sahibesi Corradino'nun arada sırada kız arkadaş getirmesine göz yumardı. Onların koridordan geçtiğini duydu, mutfaktan başını uzatmakla yetindi, ne var ki bir gün öncesinden yatağı toplamamıştı. Corradino bunu görünce canı sıkıldı, kapıyı kapattı ve Cate'den özür diledi. Dağınık çarşaf ve pijamaların üzerine çekti örtüyü, pencerelerin perdesini kapattı. Odayı pembemsi bir loşluk sardı.

Corradino daha sonraları o huzurlu ışığı hep anımsayacaktı. Cate koltuğa oturmuştu, bacak bacak üstüne atmıştı, elleri de koltuğun kollarına dayalıydı. 'Birkaç gün önce orada Ernesta oturuyordu,' diye düşünürken, Cate de ona Ernesta gibi bakıyordu –uslu, sevecen gözlerle– sanki merdivenleri çıkarken konular değişmişti.

Sandalla gezmekten söz ediyorlardı, Cate sigara içiyordu. Neredeyse olağan bir konuşmaydı: Corradino, ona artık sandalla çıkmadığını anlatırken, Cate ağzından bir duman salıyor, onu ciddiyetle dinliyor, sanki ödevini yerine getirmiş gibi davranıyordu. "Evet, güneşleniyorum, bu doğru." Cate susuyordu.

Merdivenleri tırmanırken şöyle demişti: "Seninle bir sigara içmeye geliyorum," ve şimdi sigara tükenmek üzere olmasına karşın olan biten bir şey yoktu. Corradino eşikte bekleyen yalnızlığını düşündü isyanla ve Cate'ye olan kini arttı. Bunun üzerine iki elle cesarete sarıldı ve ona bir daha sandalla açılıp açılmadığını sordu. Bunu sorarken dumanlar arasından neredeyse seçemiyordu kızı.

"Açılıp geziyorum desem, sevinir miydin?"

"Benimle demek istememiştim," diye kekeledi Corradino.

Cate bunun üzerine gülümsedi, öylesine anlamı olmayan bir gülümsemeydi ki bu, Corradino gözlerini ayıramadı. 'Buraya öç almak için geldi,' diye düşündü umutsuzca, 'bunun için geldi.'

"Corrado hiç değişmiyorsun. Sandalla çıktım işte, anladın. Ama sen, bunca yıl boyunca beni bir kez olsun düşündün mü?"

Corradino gözlerine bakamadan başıyla onayladı onu. Cate'nin gülümsemesi gittikçe cılızlaştı ve sonra çözüldü gitti.

Cate kalktı, masanın, Corradino'nun yanına gelip sigarasını söndürdü. Corradino ona sarılmak üzereyken, Cate bir anda başını çevirdi, yüz yüze geldiler. Bir çocuğu teselli edercesine inceliyordu yüzünü, gülümsemesini.

"Odanı sevdim," dedi. "Çoktan beridir mi buradasın?"

Corradino bir şeyler geveledi, Cate pencereye seğirtti. Perdeyi açıp sokağa baktı. Corradino kımıldamadı bile: Peşinden koşmak gülünçtü.

Cate neşeyle döndü. "Tam kapında bir kuaför var. Kız arkadaşların sevinir buna."

"Odana çıkmak istemiyordum, bağışla. Ama merak ettim." Corradino elini tuttu. Kız elinin ayasının öpülmesine ses etmedi –ojeli tırnakları tuhaftı– ve kıkırdayarak, "Ne de olsa bir hanımefendi sayılmam," dedi.

"Çıkmakla hata ettim, şimdi kaçmalıyım."

Corradino elini tutuyor, ama ne bir şaka yapmayı, ne de ciddi bir söz söylemeyi beceremiyordu. "Hayır, hiç de hata yapmadın," diye mırıldandı.

"Senin için söylemiştim," diye yanıtladı Cate.

Sonunda, kızı tekrar görüp göremeyeceğini sordu. "Bugün olur mu?" Cate bir an düşündü. "Evimin altında-

ki parkta buluşalım. Geçen gece gelmiştim. Dörde doğru iyi mi?"

Cate onunla birlikte çıkmak istemedi; hemen kaçacaktı; onunla koridorda ayrıldı. Corradino bir süre kapının arkasında karanlıkta bekledi, adım sesleri merdivenin dibinden duyulmaz oldular, sonra ev sahibesi fark etmesin diye kaçak gibi dışarıya çıktı. Sabahı sona erdirmek için odaya hapsolmak gelmiyordu içinden.

Peşinden koşmak gülünçtü ama parka gitti. Zaten işi altıda başlıyordu: Bütün gün kendi kendiyle hesaplaşmıştı. Giderken de, 'Her zaman için vazgeçebilirim,' diyordu içinden. Hatta Cate'nin gelmemiş olmasını ve onu bir daha görmemeyi bile umut etti.

Evlerin ve bir çeşmenin arasında kalan tek tük ağaçlı bahçeyi anımsıyordu. Köşeden baktı önce. Güneşli, tozlu, gürültülü bir yerdi. Çocuklar oynuyordu, kadınlar ve bir-iki hizmetçi de vardı. Corradino çeşmeyi arandı. Bir ağacın arkasındaki insanları dikkatsizce seyretti. Tenha bir yerde buluşmayı hayal etmişti, şimdi bağrışan bu çocuklar daha da çok sinirini bozuyordu.

Cate gördü onu: Gölgede bir banka oturmuştu, ceketini çıkardığı çocuk fırlayıp kaçmıştı. Corradino keyifsizce geldi. Cate'nin yanına; yalnız değildi, hizmetçi tipli iki kız da orada oturmaktaydılar, neyse ki ağaca dayanmış bir asker kızlarla çene çalıyordu.

Cate, "İyi günler," dedi nazikçe, hizmetçilerden yuvarlak suratlı olanı dönüp baktı. Tepeden tırnağa onu inceledikten sonra, onun elini tutan Cate gibi gülümsedi. Corradino bir şeyler geveledi; hizmetçi bakmayı sürdürüyordu. Bunun üzerine Cate ayağa kalktı. Oğlanın ceketi hâlâ kolundaydı ve oynayan çocuklar arasında onu seçebilmek için ellerini gözlerine siper ederek bakındı. Corradino, Cate'nin onunla birlikte banktan ayrılıp yürüyeceğini umarken yeniden oturuverdi: İşte o zaman sabrı taştı ve alayla, "Cate, dadılığa mı başladın?" dedi. Konuşurlarken hizmetçiye öyle dik dik baktı ki, kız askere

dönmek zorunda kaldı.

Cate, "Hayır, annelik yapıyorum," dedi.

"Kim o çocuk?"

"Oğlum."

Corradino bir adım geriledi. Cate'nin gözlerinde bir kıvılcım, bir kızarma seçti, bu da sessizliğe eşlik ediyordu. Hizmetçi kız bu kez dönmedi.

Sonunda o iki kız kendi yumurcaklarının peşine düşüp, asker de uzaklaşınca Corradino banka oturdu ve Cate'ye olanları anlatmasını söyledi.

"Sana söyledim işte, oğlum o ve yolculuğa giderken onu kız kardeşime bırakıyorum. O, evli ve şu üçüncü katta oturuyor."

"Ama sen evli değilsin," diye kekeledi Corradino.

"Ne olmuş yani?" dedi Cate rahatça. "İnsan evlenmeden çocuk sahibi olamaz mı? Bazen olur, değil mi?"

Corradino, Cate'nin bunları aktarırken hiç utanıp sıkılmadığını, hatta isyankâr bir tavır takındığını söyledi. Bunu neden daha önce anlatmadığını sorunca da, Cate yanıt yerine bu durumu açıklamadan onu rahatsız edip etmediğini anlamak istediğini belirtti. "Neden, şimdi rahatsız olup olmadığımı biliyor musun ki?" diye sordu Corradino. "Sana bunu sabah söylemeliydim," diye onu yanıtlayan Cate dik dik bakıyordu. "Bu sabah sana bunu söylemem gerektiğini anladım."

Corradino o anda ne yanıt vereceğini bilemediyse de durumu kurtarmayı denedi ve şimdi onun ne düşündüğünü anlayıp anlamadığını sordu. Bu oyuna dönüşmüştü. Cate arkadaş olduklarını ve birbirlerini anlamaları gerektiğini belirtti. Dino –çocuk– o anda çakılların üzerinden koşarak geldi. Cate onu tuttu, saçlarını düzeltti, terlediği için hırkasını giydirmek istedi ve arkadaşını selamlamasını söyledi.

"Kaç yaşındasın?" diye sordu Corradino.

"Altı buçuk," dedi duru bir sesle çocuk, "yediye basacağım."

Cate ona kimlerle oynadığını sordu. Dino birtakım isimler saydı, balkonları işaret etti, sınıflarını belirtti.

Corradino bu kez, "Okula gidiyor musun?" diye sordu.

"Hem de nasıl," diye araya girdi Cate, "mühendis olmak istiyorsa çok çalışmalı."

"Mühendis olmak mı istiyorsun?" dedi bu kez Corradino.

Evet yanıtını ayakla karıştırılan çakılların sesi izledi. Dino uzaklaşmıştı bile. "Çok maymun iştahlı," dedi Cate. Bir süre sustular, Cate ona bakmadan bir çanta toplamaktaydı.

Corradino onun çanta düzenleyen ellerine bakarak, "Çok güzel bir çocuk," dedi. Az önce çocuğun isyankâr saçları arasında dolaşan o kırmızı tırnakları gene görünce, sabah onu baştan çıkarmayı düşündüğü için utandı.

"Aferin Cate. Peki, babasıyla mı oturuyorsun? Hiç olmazsa bunu öğrenebilir miyim?"

"Onu ben ve annem büyüttük," dedi Cate aniden kalkarak, yüzü kızarmıştı, ama gururluydu. "Başka da bilecek bir şey yok."

Ertesi sabah Camogli'den gelen bir kartpostalda pek çok imza arasında Marina'nınki de vardı. Babası ve annesinin de imzaladığı karttaki adlara uzun uzadıya baktı Corradino. 'Bunlar toplantı yapıyorlar herhalde,' diye düşündü alayla ve çalmakta olan telefona bakmadan çıktı. Telefon sanki patlamak üzereydi, ama o bu sabah yalnız kalmak istiyordu.

Sangone'ye yetişemeyeceği için lokantaya daha erken gitti, ama tam gireceği sırada bir an duraksadı ve alışık olmadığı bir lokantada karar kıldı. Burada hiç olmazsa aşina yüzler yoktu, garsonlar saygıyla eğiliyorlardı ve servis Marina'nın bile beğeneceği düzeydeydi. Yemek ona her zamankinin iki katına mal oldu, ama zaten onunki gibi yalnız bir yaşam sürdürenlerin ne masrafı vardı ki! 'Hiç çocuk büyütmedim,' diye düşünüyordu o gün,

'hiç kimseye bağlanmayı beceremedim. Bu da benim doğam işte. Kadınlar tanıdım ama hepsini terk ettim. Yarın Marina karşıma çıksa, onu da terk ederdim.'

O günü keyifsiz geçirdi, gece de Giusti ile görüştü. Ona Parco'ya gitmeyi önermeye cesaret edemediği için bütün gece Giusti'nin gevezeliğini dinledi. Arkadaşı onun sıkıntısını fark etmiş ve onu oyalamak istemişti. Bir ara takıştılar, Corradino ona, deneyim, yapmamız gerektiğini değil, ama zorunlu olarak yapacaklarımızı öğretmeye yarar dedi. Çünkü bir adam ne kadar başarılı olursa olsun bir köprü gibidir, belli bir taşıma gücü vardır, ama ötesini kaldıramaz diyordu: "Çok ağır yüklü bir araba geçerse köprü yıkılır."

"Eh, bu da iyi," dedi Giusti, "demek ki insan önce hesabını yapıp öyle adım atmalı."

Corradino konuştukça açılmıştı, şakalaştılar ve konu dağılıp gitti.

İşte bu ikisinin böyle bir dostluğu vardı. Corradino sık sık bana içini dökmeyi özlediğini söyledi. Temmuz sonunda Giusti oradan ayrılınca derin bir oh çekti. Bu kez gerçekten yalnız kalmıştı, bu da biraz hoşuna gitti: o böyleydi işte. Tekrar söğütlerin altında yüzmeye başladı.

"Görüyor musun," dedi bana ertesi yıl, "ben o temmuz ayında bir şeyler bekliyordum ve insan bir şeyler bekleyince, bir şeyler olur. Ama o duruma gelmek için her şeyden yalıtıyordum kendimi, sabahları Sangone'ye gidip güneşin yansıdığı sularda kendimi arıyordum. Arayan bulur. O söğütlerin altında çıplak gövdemde göbeğime bakıp, hamileymişim gibi şişmeme şaşıyordum. Gülünç bir yaratıktı gördüğüm ve Cate aklımdaydı. Cate'yi Marina'dan daha çok düşünüyordum, bazen de daha çok nefret ediyordum, huysuzluklarım depreşiyordu. Keşfetmiştim ki ben insanlara, özellikle de kadınlara hep aynı biçimde davranmıştım; onları tanımış ve terk etmiştim. Hiç kimseyle ortak bir yaşantı kurmamıştım, sorumlu-

luk yüklenmemiştim. Kimsenin arkadaşı değilim, senin bile."

Bu Corradino'nun dostluk konusu sık sık gündeme gelirdi, bana pek çok kez anlattı ve benim gerçek dostum olmadığını, çünkü karımı kıskandığını anlattı. Söylediğine göre Cate'nin o günlerde telefon etmemesine sıkılıyordu; çünkü ona göre bunun anlamı, daha iyi bir nedeni olmasıydı, hatta bu oğlu bile olabilirdi. "Bak," diyordu bana, "Parco'ya gidebilirim." Onu rahatsız eden bir başka şey de geçmişte Cate'yi aşağılayıp, üzdüğü zaman kızın ona o belirsiz gülüşle karşılık vermiş olmasıydı. Gerçekten acı çekiyordu, çünkü kuşku onu canlı canlı yiyordu.

Ağustosun başlarına doğru Corradino, Camogli'ye gitmeye karar verdi ve iznini istedi. Elinde olsa o akşam kaçacaktı, ama ofisten ona herkesin tatilde olduğunu ve bir hafta beklemesi gerektiğini bildirdiler. Corradino gülümsedi ve homurdandı: "Marina düşünsün..."

Ertesi gün Cate'yi sandalla gezdirdi, telefonda kararlaştırmışlardı bunu. Bir akşam önce Parco'ya gitmiş, Cate'yi aşırı makyajlı ve yeni bir şapkayla görmüştü. Corradino bu kez sahne arkasında ona doğru yürürken, mesleğini yansıtan bir yüz seçmişti, sahte ışıkları ve gece yaşantısına ait o derin ve gösterişli çizgiler. Cate her zamanki gibi davranmıştı, ona elini uzatmış, içtenlikle konuşmuştu, ama Corradino onu hiç görmemiş gibi olmuş, kendini gerçek Cate'nin bu olduğuna inandırmaya çalışmıştı. Onunla dans etmek istedi. "Corrado senle bir tur dönebilirim." Ama masalarında, orayı evi bellemiş ve yalnız kendi bildiklerini konuşan tipler vardı. Cate'nin sen diye hitap ettiği varyete dünyasının insanları. Şöyle bir dans ederlerken Corradino, Cate'den ertesi gün telefon etmesi için söz almayı başardı.

Ve telefon edince de genç kadın şöyle demişti: "Sandalla gezelim."

Corradino Cate'nin önerisinin masumca olduğunu biliyordu, ama yol boyunca kurtulamadığı huysuzluğun

nedeni bu değildi. Corradino sandala doğru inerlerken Cate'nin dirseğinden tuttu, gülüşerek atladılar sandala; Corradino onu tuttu, neredeyse kendi düşecekti, oturdular. Cate gülüyordu –bu durumda bütün kadınların güldüğü gibi– ve eteklerini dizlerine çekiyordu. Bu davranışında, dişlerini göstererek gülüşünde, Corradino çocuk oldukları günlerin izlerini seçiyordu ve Cate'nin sandalla gezmek isteyişinin nedeninin, eski günleri bulmayı ve karşılaştırma yapmayı istemek olduğunu anladı.

Cate şimdi iyice yerleşmişti. Corradino belden yukarısını soyundu, yanıklığını gözler önüne serdi ve kürek çekmeye başladı. Valentino'nun huzurlu yeşilliği arasında nehirden aşağı kaydılar.

"Parco'ya neden oğlunu da götürmüyorsun?" dedi Corradino dişlerini sıkarak.

Ama Cate sesindeki öfkeyi sezmedi, kısık gözlerini güneşe çevirmiş onun tadını çıkartıyordu. Şimdi şapkasını da çıkartmıştı, dudaklarından ve çıplak boynundan pek genç olmadığı belli oluyordu ve görünen o gece yaşantısının parıltısını yalanlıyordu.

Bir soru üzerine Cate, Dino'ya şimdilik kız kardeşinin baktığını, varyetenin de ötekiler gibi bir meslek olduğunu anlayacak yaşa daha gelmediğini söyledi. Belki birkaç yıl içinde bir düzen kurabilir, onu da yanında dolaştırabilirdi. Ne var ki okula gidebilmesi için zihninin dağılmaması gerekiyordu. "Hep düşünüyorum," dedi. "Büyüyünce, eksikliğimi duyduğunu başıma kakmasını istemiyorum."

Corradino kürekleri gıcırdatarak öne eğildi ve sustu.

"Peki onu büyütecek durumun var mı?" dedi birdenbire.

Cate gülümseyerek şimdiye kadar becerdiğini söyledi. "Bizim meslekte çok rezil adam vardır, ama dürüstler de yok değildir. Elimden tutanlar var," dedi.

"Şu dünkü zat mı?" diye homurdandı Corradino. "Ne o, müzisyen mi?"

Cate gülümsemeyi sürdürdü ve sözcüklerle yanıtlamadı onu. Ama öyle bir bakıyordu ki karşısındakini tedirgin ediyordu.

Güneş terletmeye başlamıştı. Corradino kürekleri bıraktı, suya eğildi ve avuçlarıyla sırtına su serpti.

"Terledin mi Cate?"

Cate bakışlarındaki belirsizlikle, başını salladı. "İşte," dedi Corradino kendi kendine, kürekleri havada tutarak "beni sınıyor; o zamanlarda nasıl olduğumu düşünüyor, birbirimize söylediğimiz saçmalıkları anımsıyor."

"Babası bakımını üstlense daha iyi olmaz mı?" dedi sonunda omuzlarını kaldırarak. "Hiç olmazsa babasının kim olduğunu biliyor musun?"

Cate omuz silkti; alınmadı bile. Artık öyle dik dik değil alttan alttan bakıyordu; güneş yüzüne vurduğundan kızarıp kızarmadığı anlaşılmıyordu.

"Corrado," dedi yavaşça, "sen babasının kim olduğunu biliyorsun..."

Corradino, kürekleri bırakıverdiğini, ürperdiğini anlattı bana. Cate gözlerinde bir hüzünle bakıyordu şimdi ona ve o bakışların altında toparlanma, kürekleri yakalama ve derin bir soluk alma gücünü buldu.

İnleyerek, "Ama, hayır..." dedi, hiç de olumlu sayılmayacak bir ses tonuyla.

Corradino bana anlattığına göre, sonraki dakikalarda, midesinde dehşetli bir kramp hissetmiş ve sanki belleğini yitirmiş biri gibi sürekli aynı şeyi düşünmüştü: Günlerdir, o karşılaşma gecesinde, hatta daha öncesinden beri hep bir kaygı hissetmiş, onarılması olanaksız bir şeylerin olmak üzere olduğunu anlamıştı. Söylediğine göre, bir yandan dinleyip bir yandan kekelerken, sandalı düz tutmak için de kürekle ileri geri yapıp duruyordu.

Cate ise zoraki bir gülümsemeyle, sanki bu sözleri herhangi birine söylermişçesine, birini cesaretlendirmek için şakalaşırmışçasına konuşuyordu. Dediğine bakılırsa

ta başından beri belli olan bir şey vardı: Cate bunları onu heyecanlandırmak, zor durumda bırakmak için söylemiyordu. Hatta onu kırmamak için, sözü bir an önce toparlamak için kaygılanıyordu.

"Beni yeni terk etmiştin," diyordu. "Neye yarardı ki? İkimiz de üzülecektik. O dönemlerde deliydim, ama beni ektiğini anlamayacak kadar da değil."

Corradino, Cate'nin bu ses tonuna sarılıp kaldı: Kurtuluşu bunda gördüğü için değil; geleceği düşünemiyordu bile – ama oracıkta delirmemek için, Cate'nin hâlâ kendi kalmasına izin vermesi içindi bu. En saçma itirazları yapmıştı anlattığına göre, ancak bu arada bu sözlerin boşu boşuna olduğunu da biliyordu; ama insana yıllardır bir oğlu olduğu söyleniverirse, annesini de şimdi öğrenirse elinden ne gelirdi ki?

"Dikkat bir sandal var," dedi Cate ve Corradino gene küreklere sarılmak zorunda kaldı. Öteki sandalda dört kişiydiler –biri de askerdi– onların sandalını elleriyle iterek, gülerek geçip gittiler.

Sandalı teslim edecekleri yere geldiklerinde sandalın kıçı rıhtıma vurdu, kiralayan kadın söylendi, ama Cate ve Corradino onu dinlemediler bile. Hemen yola çıktılar, konuşmuyorlardı. Bir süre sonra kol kola yürüyorlardı.

Cate'nin şimdi ondan bir şey beklediği belliydi. Sözgelimi neden böylesine ağır bir sorumluluğa cesaret ettiğini sorabilirdi. Oysa Corradino, oğlanın altı yaşında olduğunu, ama onların sekiz yıldır görüşmediklerini söyledi. Cate başını salladı. Yedi yıl olmuştu.

"Bağışla," dedi bunun üzerine Corradino, "ama sanki başıma bir tuğla düştü."

Cate onun kolunu sıktı ve daha da sakin bir sesle –artık göz göze bakmıyorlardı– ona hiç kin beslemediğini, ona neden bunu söylediğini bilmediğini, ikisinin de bu işte suçu olmadığını, belki de yalnızca kendinin aptallık ettiğini söyledi. "Olanlar hiçbir şeyi değiştirmez Corrado. Tek istediğim beni anlaman."

Corradino telaşla onun hoşuna gidecek bir şey söylemeye çalışıyordu ama, "Ne, nasıl hiçbir şey değişmez?" diye haykırdı.

"Eskisi gibi dost kalırız," dedi Cate. "Korkma."

Derken Corradino'ya tuhaf bir şey oldu. Cate yavaş yavaş konuşuyordu (ama söylediklerinin hepsini anımsamıyordu) ve ilk izlenimi onaylarcasına, kız ondan hiçbir şey istememeye kararlıydı, ondan yardım dilenmiyordu, hatta evliliği hiç düşünmüyordu; acaba bu sırrı içtenliği nedeniyle mi açıklamıştı ve şimdi onu inandırmış olmanın iç rahatlığı ile el sıkışıp gidecek miydi? Bunları düşündükçe Corradino içinde bir kinin, yaralanmış bir gururun büyüdüğünü, borçlu bırakıldığını hissediyordu.

Bir evlat sahibi olma düşüncesi korkunçtu – hele ki böylesine bir sahip olma, Cate'nin sözüne inanmak durumunda kalma çok saçmaydı. Demek ki o kadınlar –Cate, annesi, kız kardeşi– altı yıldır, yedi yıldır bu çocuğa kendilerinin gibi bakmışlardı, büyütmüşlerdi, giydirmişlerdi. Sanki babası yokmuş gibi davranmışlardı. Ama babasının kim olduğunu biliyorlardı, en azından Cate biliyordu. İşte bu düşünce kanını kaynatıyordu şimdi.

Heyecanla onun kolunu bıraktı ve Corradino günün tek nazik sözünü etti: "Bari bana benzese."

Ve derince iç çekti. Cate'nin bakışları altında ezildiğini hissetti.

"Hayır," dedi Cate. "Ben öyle bulmuyorum. Belki delikanlı olunca..."

"Anlıyorsun değil mi? Benim adımı vermiş ona," diye homurdanıyordu Corradino bana bu konuyu her açışta. "Ama bana benzemediğine inanmıştı. Haksız sayılmazdı belki ama bunlar baba olduğunu o anda öğrenen bir adama söylenecek sözler miydi?"

"Cate'nin güçlülüğü," diyordu Corradino, "buydu işte, onun içtenliğiydi. Cate sır tutmazdı, her şeyi açıkça, insanın yüzüne bakarak, hatta cesaretlendirmek için gülerek söyleyiveriyordu. Hiçbir kararını saklamaya yel-

tenmiyordu. Belki de bir tek Corradino'ya karşı böyle davranıyordu, onu yönetmenin, onu esirgemenin tek yolunun bu olduğunu biliyordu."

"Böyle konuşmakla çok iyisin," demişti erkeğe o gün parka gelince, "ama ben seni Dino'nun oğlun olduğu konusunda tam olarak temin edemem. Sana bundan söz etmemeliydim. Bu tip şeyler ya hemen öğrenilmeli ya da asla."

Ve sonunda oğlana, "Babanın kim olduğunu biliyor musun?" demek için geldi ve yedi yıl önce aldatıldığını hissetti. Dino genellikle ötekilerle oynuyordu, yalnızca Cate çantasından yiyecek bir şeyler çıkarana kadar onun dizleri arasında durdu. Corradino onu bileklerinden yakaladı, ama o zorla kurtuldu elinden. Kollarının kuvvetle sallandığını görünce, minik bir köpeğin gücüne hayret eder gibi şaştı bu işe. Oğlanın yüksek sesi kalbini sıkıştırdı; Corradino, büyüklerle çocuklar arasında bir savaş, sürekli bir güvensizlik olduğunu, çocuklar bunu bilmeseler de kıskançça bambaşka bir dünyada yaşadıklarını hiç düşünmemişti. Yalnız kaldıklarında Cate, Dino'nun özünde uysal bir çocuk olduğunu, ama onun sevgisini kazanmanın zorluğunu, geçen yıl bir beyi selamlamamak için bütün öğleden sonrayı odasında geçirdiğini anlattı.

"Peki, babası hakkında bir şey bilmiyor mu?" Cate başını salladı. "Sormuyor mu?" "Evet, sordu. Ama öldüğünü söylemek istemedim. Şimdilik var olmadığını bilmek yetiyor ona."

Bunun üzerine Corradino her yolu denedi, pek çok kez sözünü kesti, onu anlaması gerektiğini bildirdi (bir kadın gibi konuşuyorum, diye düşündü). Ona duruma alışması için zaman tanımasını, Dino'yu tanımak istediğini, Cate'yi daha iyi tanımayı arzu ettiğini, çocuğunu sevdiğine ikna olması gerektiğini, ama yaptığı bunca özveri karşılığında teşekkür edecek söz bulamadığını söyledi. Ve Cate sakince ama kısa keserek o yanıtı vermişti.

Tekrar tekrar düşününce Corradino, Cate'nin ona hak verdiğini anladı. O gece (babalığının ilk gecesinde) yalnız başına dolaştı, sinirli sinirli sigara içti, her şeyi baştan sona gözden geçirdi. Belliydi ki Cate, gerçekten ondan bir şey istemiyorsa, yalan söylememişti ve o, Corrado onun oğluydu. Oysa eğer Cate onu aldattıysa ve evlenmeyi ya da para almayı kabul ederse işte kuşku gene ortaya çıkıyordu. Bu sorunu açık seçik görünce Corradino yüzünü buruşturdu. Ağlamaya gücü yoktu.

Onda kalan anılar içinde Corradino o tatil gecesinin ötekilerden farklı olduğunda ısrar ediyordu. Kendini sokağa atmış, kıskançlık, aşk ve heyecan dalgası içinde yüzmüştü. Bana anlattığına bakılırsa o sıkıntının altında gene de bir huzur, umut ve güvenlik duygusu vardı. Bu güvenliğin, Cate'nin onu rahatlatmak için söylediği sözlerden ileri geldiğini de sözlerine eklemişti: Ve sözlerden çok onun sesi, yardım istemeye gönül indirmeyen tarzıydı. "O zamandan beri," diyordu Corradino – anlamıştı ki Cate onun hakkında hiçbir şey bilmek istemiyordu, onun peşinde değildi, onu ayakta tutan da bu umuttu işte.

Biliyorum ki Corradino iftira atmaktan hoşlanır, ama gene de onu ikna etmeye çalıştım, ki o gecenin çılgın düşünceleri arasında gene de gerçek hayatın, insani sorunlarıyla bir erkek gibi karşılaşmayı başarmıştı. Onu yalnızlığından çekip alabilecek bir durumdu. Ne var ki Corradino asıl gerçeğin başka olduğunu söyledi: Cate'ye karşı bir kırıntı kadar bile aşk duymuyordu, bütün inatçılar gibi ona da öfkeleniyordu ve Corrado'ya, oğluna gelince de, bugün hâlâ onu bir yabancı gibi hissettiğini, aslında Cate'nin yalan söylemediğini bildiğini anlattı bana.

"Ben babalık sevgisi için yaratılmamışım," diye karşı çıkıyordu. "Çocuğumun başkalarının eline düşmüş olması düşüncesi önce bir tehlikeden kurtulduğum hissini veriyor, sonra da kandırıldığım, aldatıldığım için güceniyordum."

"Ama çok doğal bu," dedim ona, "babalık duygusunun bir parçası bu da."

"Açıkla o halde," diye gülerek başlıyordu bu sefer. "Nasıl oluyor da ben bunu öğrendikten altı gün sonra Camogli'ye gitmek üzere Dino'yu Cate'ye bırakıp Marina'nın peşinden koştum?"

"Hani bana dağdan yazdığın o mektupta anlattığın mı?"

"Evet," diye kekeledi Corradino, şöyle oldu diye başladı anlatmaya. O gecenin sabahında bir yorgunluk, yüreğinde bir sıkışma hissetmiş ve o yarı uyanıklık halinde nefret duygusunun sonuna kadar geldiğini anlamıştı. Bazı düşüncelerin sabahın erken saatlerinde doğduklarını bilirsiniz ya, o da yatağında çıplak yatarken kendini suçlu ve adi hissediyordu. Bir pişmanlık çağlayanı ile o pek az kadınları gözünün önünden geçmeye başladı: Ernesta, Cate, adını bilmediği kadınları ve elini bile sürmemiş de olsa Marina. Bütün kadınlar ona aynı şeyi söyledi, onu aynı anıyla ezdi, suçlayanların eline düşmüş bir sanık gibi hissetti kendini. Sessiz şafakta kendini savunmaktan aciz, Corradino gerçeği açık seçik gördü. O kadınların tümüne aynı davranmıştı, hiçbirine erkekçe bir söz etmemişti, kendi sığındığı yalnızlığından çıkmamıştı. Hiç olmazsa kaba davransaydı, egemenlik kursa veya taciz etseydi daha iyiydi. O sabah hepsine tek tek şiddet uyguladı zihninde ve onların da kendine aynı şeyi yapmalarını bekledi. Sokak kadınları –onlarla başa çıkmak olanaksızdı– ona hep edepli bir bey gibi davranırlar hâlâ, otuz yaşında bile öğrenci olup olmadığını sorarlardı. Ve hepsi –Ernesta, Cate ve yarın da Marina– sonunda onun boş vermişliğine kızıyor, hayal kırıklığına uğruyor ve onu bırakıyorlardı.

Hepsine böyle davrandığına göre –diye düşününce öfkelendi– bu onun gerçeği idi ve hep bir biçimde tepki gösterecekti. Köprünün taşıma gücü gibi.

O sabah gene Sangone'ye gitti, güneşin altında hu-

zurla olanları düşünecekti. Söğütlerin ortasında soyundu ve sonra bir sigara içerek bedeninin ışıkta kuruyuşunu seyretti. Uyandığı zamanki hüznü, ışık ve yorgunlukla çözülüp gitmişti, şimdi kaçınılmaz olarak Cate'yi ve oğlanı düşünüyordu. Erişkin ve yanık bedeni ile Dino'nunkini karşılaştırıyordu. Tahmin etmediği kadar güçlü olan bileklerini, bacaklarını düşünüyor ve onun kendi soyundan gelmediğine iyice emin oluyordu. Çocuğun böylesine terbiyeli ve sağlıklı olması, tartışmasız Cate sayesindeydi. Babasının kendi olup olmadığı düşüncesi bir yana, o minik bedende de acaba kendininki gibi bir kişilik mi –yalnızlığa düşkün ve çekingen– gelişmekteydi? 'İyi bir deneyim olurdu,' diye düşünüyordu. 'Eğer benden uzakta büyür de bana benzerse karakterin yetiştirme tarzına değil kalıtıma bağlı olduğu anlaşılır. Yetimlerin durumu gibi bir durum çıkar ortaya.'

Bunları düşünen Corradino gene utandı ve kendinin ne yazık ki ölmediğini ve Cate'yle evlenmesi gerektiğini düşündü. Sabah uyandığında hissettiği o işe yaramazlık, değersizlik gene gelip önüne dikilmişti. Şimdi anlıyordu ki yerine getirmesi gereken bir ödevi vardı. "Bir görev," diyordu alayla – hem de sevimsiz olmayan bir görev: "Cate güzel bir kadın ve bana başka çocuklar da doğurur."

İşte o zaman bu kuruntunun heyecanı ile bana yazacağı mektubu, özellikle şu cümleleri geçirdi aklından:

"Şimdi bir kaya, pek çok kaya var. Bunlar benim kafamı kıracaklar... Her şey bir savaştaymış gibi sürüyor: tanımlanması olanaksız... başıma gelenlerle doğrudan hiç ilgisi olmayan bir şey de yapabilirim..." Ve bu şey de altı günün sonunda Camogli trenine binmek oldu.

O sandalda yapılan açıklamanın ikisini en azından bir süre, bir gün için yakınlaştırması beklenirdi, birbirlerini görüp konuşabilirlerdi. –Cate onun odasına çıkmaz mıydı bir kez daha?– Ama ayrılırken başka bir randevu vermemişlerdi birbirlerine. Elbette akşamları Parco'da bulabilirlerdi birbirlerini, bu belliydi. Corradino bunu,

Cate'nin onu ortamına sokarak bir tür öç alma taktiği olarak yorumluyordu. Yedi yıl önce bir öğleden sonrasında –o öğleden sonrası– kızı bir köşede bırakmış, başka bir randevu vermeyi unutmuş ve bir daha da görüşmemişlerdi.

Ama Corradino evin altındaki o bahçeye gitti. Bir kaçamak yapmıştı, çünkü gazeteden bekliyorlardı; ağaçların arasından geçti, çalıların arkasına gizlendi. Cate'ye görünmek istemedi ya da buna cesaret edemedi; bu belki de oğlunu gözlemek için romantik bir tavırdı. Tanıdığı bir çocuğu gözleriyle izledi; sonra bir başkası, bir başkası daha derken: işte Dino. Çember olmuşlardı, Dino her birini göğsünden parmağıyla işaret ederek arkadaşlarını sayıyordu canlı bir şekilde.

Derken bir çığlık koptu ve hepsi kaçıştı. Aralarından üç kişilik bir grup belirdi, yumruklarını sıkarak bağrışıyorlardı. Dino da bunların ortasındaydı. Ama bir an sonra oğlan onlardan da ayrılıp koşarak ona seslenen annesinin oturduğu banka gitti. Corradino, Cate'nin oğlunu kolundan tutup konuştuğunu gördü. "Benim gibi korkak," diye mırıldanarak gözlerini ayırdı ve uzaklaştı oradan.

Aynı akşam Parco'ya gitti. Son âna kadar direndi – telefon etme sırası Cate'deydi. Açık pencerenin önünde oturup günün batmasını seyretti. Söylediğine bakılırsa, Camogli'yi, Marina'yı düşündü.

Aniden telefon çaldı. Corradino Ernesta'nın sesini duyunca öfkeden kızardı. Ona kabaca neden telefon ettiğini sordu. Kız da korkak bir sesle kekeleyerek, ondan haber alamadığını, ortalıkta kimsenin kalmadığını, onun da tatile çıktığını sandığını söyledi. Ona bir merhaba demek istemişti. "Gördüğün gibi hâlâ buradayım," dedi Corradino sesini biraz tatlılaştırarak. Ernesta sustu, ama telefonu kapatmadı. Corradino da susuyordu. "O halde hoşçakal," dedi Ernesta yavaşça. Corradino da veda etti ve telefonu kapattı.

Tramvaya bindi, cesaretini toplamıştı biraz ve Parco'ya gitti. Cate daha gelmemişti. O ise konuşmak, hareket etmek, bir şeyler yapmak istiyordu. Son sefer gördüğünde Cate'yle şarkılar söyleyen tip oradaydı; Cate şarkılara onun gözlerinin içine sevgiyle bakarak eşlik ediyordu. Yakışıklı bir adamdı, şakakları kırlaşmıştı. Onun yanına gitti. Konuşurlarken Cate çıkageldi.

O akşam hepsinin tanıdığı, gelip gidip selamladıkları Naldina diye bir kız şarkı söylüyordu. Cate'den daha genç, Floransalı, sarışın bir kızdı. Gösterişli bir şekilde gülüyor, seyirciyi avcunda tutmayı biliyordu. Dinlerken, Corradino Cate'nin sahnede nasıl olduğunu merak etti. Şimdi yanında oturan, eli çenesinde şarkıları dinleyen Cate'nin çocuksu olduğu kadar bir anne ifadesi taşıması güldürdü onu. "Güzel söylüyor mu?" diye sordu kulağına. Cate bir an kaş çattı, gözlerini sahneden ayırmadan gülümsedi.

Naldina onların masasından çok, öteki masalardan az alkış aldı, sonra da gelip yanlarına oturdu. Cate'nin o müzisyen arkadaşı, nazik sesli, kırklık bey, onu karşıladı – hepsi birbirine sen diyordu. Corradino ancak o zaman adamın da Toscanalı olduğunu fark etti. Naldina, sigarasını yaktırdıktan sonra Corradino'yu inceledi. Bu arada Cate dahil herkes Floransa seyircisinin, Roma'nınkinden daha sıcak olduğunu konuşuyordu.

Corradino kendi düşüncesini söyleyince, "Sizler daha gevşeksiniz canım," dedi Naldina sigara dumanını savurarak. Corradino ondan nefret etti. Nefretinin büyük bir nedeni de, onda Cate'den de bir şeyler olmasıydı: O samimiyet, o kendi kendine yetme hali, kadınlara özgü o ciddiyetle boş şeylerden konuşması gibi.

Hepsi Naldino'nun çevresine toplanmış, hepsi kendi konularını konuşup duruyorlardı. Yalnızca Toscanalı adam onların sözlerinden bir şeyler yakalayıp, Corradino'yu da söyleşinin içinde tutmaya çalışıyordu. Corradino da ona, kendine çok yabancı konularda yanıtlar veri-

yordu. Cate onu gazeteci diye tanıştırmıştı, bir şeyler bulup söylemeliydi. Bay Pippo –herkes Pippo diyordu– orkestraların sendika savunmasına alınmasıyla ilgili bir sorun için kaygılanıyordu; Corradino, onun müzisyen olduğuna iyice ikna oldu. Arada bir Cate de gözlerini çevirip dinliyordu.

Sonra Pippo ve Naldina dansa kalktılar, ama Naldina tam bu sırada yüzünü buruşturarak, "Sen izin verirsin, değil mi?" dedi ve hepsi gülüştü.

Sonunda o akşam, ikisi girişteki bankta yalnız kaldılar. Cate sinirliydi ve susuyordu, birisini bekliyordu, Corradino'ya kısa yanıtlar veriyordu. Parco yarı yarıya boşalmıştı, Naldina ve Bay Pippo yarım saattir ortada görünmüyorlardı. Corradino her şeyi anlamıştı, son akşamdan beri anlamıştı: Yalnızca tek bir kuşkusu kalmıştı, saçma da olsa sormak istiyordu.

"Şu Maestro Pippo'yu ne zamandan beri tanıyorsun?"

Cate kızardı ve bunu neden sorduğunu merak etti.

"Hiç," dedi Corradino. "Ona çok güvendiğini görüyorum."

Bunun üzerine Cate canlı bir şekilde onu iki yıl önce tanıdığını, çok iyi bir dost olduğunu, çalışmaya can attığını ve arkadaşlarını ezmeden başarılı olanlardan olduğunu anlattı.

"Peki burada, Torino'da ne işi var?" Bunun üzerine Cate ona, "Sen ona yardımcı olabilirsin," dedi.

Corradino ona nasıl yardım edebileceğini dinledi, ama radyodan hiç kimseyi tanımadığını söyledi. "O zata bir söz yetecektir," diyen Cate bir yandan gözünü kapıdan ayırmıyordu. Corradino gülümsedi, "Sana gerçekten teşekkür etmeliyim," dedi. "Yalnızca çocuğumuzu yüzüme vurmakla kalmayıp bir de senden kurtulmama yardım etmemi istiyorsun."

Cate alnını kırıştırdı. Bu sözlerden bir şey anlamadı ama anlamını çıkarttı. Bir an kafası karıştı, kızarmadı,

çünkü yüzü zaten al aldı; ona kaçamak bir bakış fırlattı. "Corrado," dedi, "suçumuz yok ki!" Ve onun bileğini tuttu.

"Elbette senin piyanist bekârdır," diye sürdürdü Corradino. Cate bakmadan başıyla onayladı.

Bunun üzerine ikisi de sustu. Corradino kendini tutabilmek için gülümsüyordu. Cate'nin başka bir şey düşündüğünün farkındaydı, aklı Pippo'daydı. Bu anlamsız duygu heyecanı boşu boşunaydı. "İyi geceler," dedi, Cate ona canlı bir ifadeyle baktı ve korkakça elini uzattı. "Hoşçakal," diye kekeledi.

Birkaç günlük bekleyişinin en kritik anlarında Corradino Cate'nin utanışını anımsamaktan keyif duydu. Kendi için alınmaktansa gülmeyi başardığı o andan başlayarak olan biteni gözden geçirmek hoştu. 'Bir kadını hiç beklemediği bir anda şaşırtmayı becerirsen,' diye düşünüyordu, 'onun efendisi olman çok kolay.' Kimin efendisi peki? Şimdi arama sırası Cate'deydi ve iki uzun gün hiç telefon çalmadan geçti.

Corradino kendine evin altındaki bahçeye gitmeyi de yasakladı. Kendini yatıştırmak için oğlanın Pippo'nun çocuğu olduğunu düşünüyordu. Adam onu ihmal ediyordu, Cate Corradino'ya onu acındıracak, bir tanıdık bulup işe sokacak ve aralarını gene düzeltecekti, herhalde niyeti buydu. Ama bu durumda yazın yarısı boyunca süren bekleyişi, yalnızlık içerisinde hazırlanması, değişik tarzdaki yalnızlık gereksinimi eriyip gitmişti. Corradino bunu kabullenmeye de razıydı, ama Cate'nin sertliğinden, onun ciddi basitliğinden vazgeçemiyordu: Şimdi savaşmak söz konusu olduğundan kıskançlık duymaya değecek bir Cate istiyordu. Dino'nun kendi oğlu olması düşüncesi kanını kaynatıyor, Cate'nin yüzüne bakma hakkını veriyordu ona. Bazı felaketleri insan kendi ister, der bugün hâlâ Corradino.

Ama telefon susmayı sürdürüyordu. Üçüncü günün akşamında (iki gece daha vardı tatile), Corradino ofisten dönünce bizim telgrafımızı buldu. Onun mektubuna

bunca değer vermem onu sevindirmiş, güldürmüştü; ama sonra yeniden okuyunca, utanmaya başlamış, alay edildiğini hissetmiş ve çok acı çekmişti. Neler yazdığını ve o sabahki utancını yeniden düşünmüş, bir evladı olup ona sahip olamamanın sıkıntısını yaşadığı geceyi, yüreğini anlamsız bir cömertlik duygusu sarmıştı. Demek ki bu duruma da alışmıştı. Onun gerçeği buydu işte: Sabah uyanınca böyle düşünmüştü. Taşıma gücü dayanamamıştı gene, bunda ağlayacak bir şey yoktu. 'Bir şeyler yapmak istiyorum,' dedi kendi kendine.

Oysa hiçbir şey yapmadı. Yalnızca Parco'ya gitti, her zamanki gibi akşamı sanatçıların masasında geçirdi, şarkıları dinledi, dans edenleri seyretti. Yalnız kaldıkları bir anda Cate'ye Dino'dan ne haber diye sordu ve onun kaygılarını, oğlanın huyu ve alışkanlıkları üzerine düşüncelerini dinledi. Cate'nin mutlu olduğunu, bunları söylemekle biraz gurur bile duyduğunu hissetti. Birlikte dans ettiler.

Sonra Bay Pippo ile bara yanaştılar, ona Cate'nin, durumdan söz ettiğini, ama pek de iyi açıklayamadığını söyledi, geçmişi hakkında daha ayrıntılı bilgi veremez miydi? Bundan sonraki konuşmadan, Corradino o adamın Cate'yi yalnızca iki yıldır tanıdığını anladı. Piyanist olarak, son derece duyarlı bir konuşması vardı ve bir ilah olmadığının da farkındaydı. Varyetede para için çalmıştı, ama daha ciddi bir eğitim almıştı. Konservatuvarda okuduğuna dair bir şeyler söyledi, özellikle de Parco şarkıcıları hakkında renkli görüşleri vardı. Bunları duyunca Corradino adamdan nefret etmekten vazgeçti. Cate onları arayarak yanlarına geldi.

Onun yanında Corradino piyaniste, Cate'nin nasıl şarkı söylediğini sordu. Pippo hiç ses tonunu bozmadan varyete seyircilerinin daha beterlerini de gördüklerini söyledi. Cate yarı kışkırtıcı, yarı kızgın, herkesin bir Naldina olamayacağını söyledi. Pippo gülümsedi, Corradino da gülümsedi ve tam, 'Bu akşam görünmedi mi daha?'

diyecekken Pippo, "O zavallıcığın öyküsü de hazin," deyiverdi.

Görülen oydu ki Cate ile –eğer kavga etmişlerse bile– barışmışlardı. Corradino, piyanistin Dino'yu bilip bilmediğini ve bu konuda ne düşündüğünü merak etti. Konuşmanın tam ortasında, aniden iki gün sonra tatile çıkıp köye gideceğini söyledi.

Cate, Pippo'nun önünde, "Yazık," dedi.

"Ama önce radyo ile konuşmaya çalışacağım," diye ekledi *Corradino.*

Köylerden söz ettiler ve Cate Dino'yu bu yaz köye götüremediği için üzüldüğünü söyledi öylesine.

"Hiç dert etme," diye sözünü kesti Pippo, "daha dün oğlan bana çok sıkıldığını ve okula gitmek istediğini söyledi. Çocuktur bunlar..."

İçini kemiren kıskançlıkla Corradino'nun gözleri yaşla doluverdi. Bir an için gözlerinin önü bulutlandı ve ikisinin konuştuklarını bile duymadı. Kendini toparladığında birlikte masaya doğru yürüdüklerini fark etti. O sırada piyanistin bir adamla konuşmasını fırsat bildi, Cate' yi elinden yakaladı ve dişlerini sıkarak şöyle dedi: "Yarın değil öbür gün gidiyorum. Bu arada seninle konuşmak istiyorum. Yarın sabah seni evimde bekliyorum." Cate' nin şaşkınca bakışları üzerine, "Hiç olmazsa telefon et," diye mırıldandı Corradino.

Ama Cate ertesi sabah gelmedi. Corradino gurur, kıskançlık ve aşağılanmanın acısı ile kıvrandı, haksız yere acı çektiğini düşününce biraz rahatladı, bunu hak etmediğini yineledi kendine. Hatta aşkın yoksunluğu ve Cate' ye duyduğu kin bile çocuk için yaptığı bir özveri gibi geliyordu ona. İşte bu ruh durumunda bir tanıdığına telefon ederek Pippo'yu tavsiye etti; "Ciddi ve yeteneklidir," dedi. Kendini pek cömert hissetti.

Sanki bunu ödemek istermişçesine Cate öğleden sonra ofise telefon etti. Yapacak işleri olduğunu, ama ona mutlaka veda edeceğini söyledi. Bu akşam Parco'ya gel-

miyor muydu?

Corradino sesini yumuşattı ve Pippo için Radyo ile konuştuğunu söyledi. Cate bir an sustu: "Alo," dedi Corradino. "Ne var?" Cate hemen neşeyle atıldı ve Pippo adına teşekkür etti. "Hayır, bu akşam gelmiyorum," dedi Corradino. "Zaten orada ne işim var benim?" Cate bir şeyler geveledi ama Corradino konuşmayı sürdürdü: "Orası senin dünyan, benim hiç ilgim yok. Bu akşam sen bana gel."

"Gelemem Corrado."

"Yalnızım Cate."

Onun ciddi, suçlu, yere inik gözlerini, telefona yakınlaştırıp öper gibi fısıldadığı ağzını görür gibiydi.

"Yarın geleceğim," dedi Cate. "Öğlen."

Bir köşede buluştular ve Corradino onun yukarı çıkmayacağını hemen anladı. Meşgul bir hali vardı. Onu bir dükkâna doğru çekti. Nazik selamlaşmaya karşın kaçamakça baktılar birbirlerine.

Yukarı çıkmayı önerdiğinde, genç kadın başını salladı. "Neden korkuyorsun?" dedi Corradino. "Çocuk değilsin ya!" "Çocuk olsam gelirdim Corrado," dedi Cate.

Bunun üzerine gidip bir kahveye oturdular. Cate susuyordu. Corradino'nun aklına Pippo geldi, ama söze onunla başlamak istemedi.

Aynalarda kendine baktı, gördüğü o güneş yanığı adamı kendine benzetemedi. 'Kimse bizim bir çocuğumuz olduğunu tahmin edemez,' diye düşündü Cate. Saçlarını geriye atmış, kestane renkli gözlerini ona dikmişti. Bu pozda baştan çıkartıcı olduğunu biliyor muydu? Olduğundan genç duruyordu, onu gözlerken derin derin soluyordu.

"Bana son kez bakıyor," diye düşündü Corradino. "İkimiz de numara yapıyoruz."

Sonunda Cate kımıldadı, gülümsedi ve Corradino ona, "Seni ne kadar çok düşünürsem o kadar az tanıdığımı anlıyorum," dedi. "Artık eski sen değilsin."

Bunun üzerine konuşmaya başladılar. Cate yaşlandığını söyledi, işte hepsi buydu. Corradino buna itiraz etmedi, kendinin de yaşlandığını söyledi yalnızca. "Sanki gümüş evlilik yıldönümümüzü kutluyoruz," dedi ve gülümsedi Cate.

Bir süre şakalaştılar, ona bu kış nerede şarkı söyleyeceğini sordu. Cate de bilmediğini, daha zaman olduğunu söyledi.

"Dino yakında bir babaya kavuşacak, değil mi?" Corradino bunu umursamaz bir tavırla söylediyse de Cate şaşırmadı; bu kez sertçe bakarak, onun ne yanıt vereceğini bekledi.

"Zaten var babası," diye mırıldandı.

"Var ama onu görmüyor."

Cate sustu. Bunun üzerine Corradino onunla evlenmek istediğini söyledi. Sanki başka birinden söz edermişçesine sakindi, ne var ki sözünü bitirdiğinde, terlediğini, heyecanlandığını, altüst olduğunu hissetti.

Ama Cate ona sakin bir sesle, "Bak," dedi. "Şunu anlamalısın, ben eski ben değilim, oysa sen hep aynısın, hiç değişmedin. Benim için aradan çok zaman geçti. Sen Dino'nun oğlun olduğuna inanmıyorsun ve haklısın da. O gün sana bundan söz etmekle aptallık ettim."

"Peki ya inansaydım?" dedi Corradino. Cate o sözleri dinlerken dolmuştu.

"Ya inansaydım?" diye yineledi.

"Sorun bu değil," dedi Cate ve gözlerini onun yüzüne dikti. "Biz değişik bir yaşantı sürüyoruz. Ne konuşulacağını bile bilemeyiz. Bu seni memnun etmez, inan."

"Memnun olmayacak biri varsa o sensin."

"Corrado," dedi Cate, "eve gidelim mi? Saat on ikiyi geçti."

Ve bunun üzerine çıktılar, Corradino ona evinin kapısına kadar eşlik etti, dirseğinden hafifçe tutuyor, kaldırım değiştirdiğinde öbür yanına geçiyordu. Anlamsız ama nazikçe bir şeyler söylüyordu. Bir an Cate bir mimik

yaptı, onun yüzünde sıradan bir gülümseme görmek Corrado'yu sevindirdi.

"Sen kadın bile değilsin," dedi ona.

"Ya neyim?"

"Sensin," diye homurdandı Corradino.

Törensiz, neredeyse utana sıkıla Cate'yle vedalaşan Corradino, bahçeyi hiç durmaksızın geçti. Köşeyi döndükten sonra bir sigara yaktı. Yakarken de kahvede sigara içip içmediğini düşündü, ama anımsayamadı.

Kaçak (1944)
Cesare Pavese, öyküler.
Einaudi Yayınları - 1953

Bir süredir samanlıklara ve ahırlara kimseyi sokmak istemiyorlardı. Çünkü sonra ötekiler gelip misilleme yapıyorlardı. İsteyene bir tabak çorba ile bir dilim ekmek veriyorlardı, ama gidip uzakta yemesini söylüyorlardı, onları kapıdan sokmamak için epey dil dökmek gerekiyordu. Sık sık yağmur yağıyor ve köprülerin altına sığınmak durumunda kalınıyordu. Terk edilmiş o şapeli bulduğumda kimseye bir şey söylemedim ve çuvalıma yaprak doldurup orada uyudum. Kaçmaktan ve dinlenmekten bıkmıştım.

Uyandığımda gündüzden çok geceydi ve o minik pencereden etrafı görecek kadar ışık girmiyordu. İyice hızlı yağmaya başlamıştı, bazı damlalar yüzüme bile çarpıyordu. Çuvalımın içinde yatıyor ve onun sıcaklığının tadını çıkartıyordum. Pek de uzak olmayan bir yerlerden köpek havlaması işitiliyordu, onun yağmur altında perişan bir şekilde yürüyüp, açlıktan kıvrandığını tahmin ediyordum. O kış karanlığında sanki bütün toprağın sesi oydu. Yarı uyuklar durumda titriyordum.

Tanyeri ağarırken yağmur seyreldi ve çevremdeki bağları seçebildim. Her yan çamur ve kırmızı yaprak doluydu. Şapelde pembe bir pencere kalmıştı ve oradan da kırlar görünüyordu. Herhalde iyi havalarda burada, üzümlere bekçilik edenler barınıyordu.

Bir olay patlak verecek olsa, burası sapa bir yerdi, el altında değildi. Günü köyde geçirdim. Pazardı ve insan-

lar taş oynuyordu. Ben duvara dayanıp onların yüzlerini seyredip tanımaya çalıştım, şakalaşıp, bağrışmalarını dinliyordum. Yukarıdan, sis altındaki vadi, geniş yol ve Po'ya bakan yamaçlar görünüyordu. Vadideki bir köy yanmıştı, halkı öldürülmüştü.

Herkes bir şeyler söylüyordu, ama konuşmalara kulak kabartan bir çocuk hemen şöyle dedi: "Geçmek isteyene en iyi yol orasıdır; yaktıkları yerde gözcü bırakmıyorlar."

Karanlık basınca şapele döndüm, huzursuzdum, yağmur yağsın istiyordum. Oysa güçlü bir rüzgâr çıkmıştı. Sanki yıldızları birbirine çarpıyordu, tepelere tırmandığım o geceyi anımsatıyordu. Rüzgârla her şey netleşmişti, karanlıkta yaprakların savrulması işitiliyordu. Hemen uyudum.

Rüzgâr birkaç gün sürdü. Hiç olmazsa kırlar kuruyordu. Köyden nasıl ayrılacağını bilemiyordum. O son tepe sırası beni korkutuyordu.

Derken taş oynayanların arasındaki çocukla karşılaştım. Az konuşuyordu ama lafı havada kapıyordu. Beni evinin arkasındaki bahçeye götürdü ve oradaki kadınlarla anlaşıp bana bir tabak çorba getirdi. Sonra savaşın ne zaman biteceğini merak eden kadınlara birtakım öyküler anlatmak zorunda kaldım.

"Bir yüzyıl da sürse sizden rahatı yok," diyordum onlara.

Kestikleri bir domuzun kanı daha eşiğin önünde duruyordu. "Görüyor musunuz?" diyordu benim delikanlı, "hepinizin sonu bu olacak."

Daha sonra avluda, yalnızca konuşmaktan utanmıyor mu diye sordum. Bana baktı, güldü, evi ve aydınlık pencereyi işaret etti.

"Benim de bir evim vardı," dedim.

Ona gece nerede uyuduğumu gösterdim. Karanlıkta bana eşlik etti. "Kilisede uyumak insanı korusa, hepsi dolup taşardı," dedi sonra da.

"Burası artık kilise değil," dedim, "sunak masasında ceviz kırmışlar, yerde ateş yakmışlar."

"Çocukken gelip oynardık burada," dedi. Sonra da bana köyün halini anlattı. "Herkes yolda bir asker ateş açacak ya da bir kamyonu durduracaklar korkusuyla yaşıyordu," dedi. "Hatta O...'da kiliseyi de yaktılar," dedim ben de.

Ama gördüğüm bütün kiliseler içinde en güvenlisi benimkiydi. Bulabildiğimiz bütün dalları topladık, yere atılmış mısır koçanlarıyla pencerenin altındaki sığınakta ateş yaktık. Sonra çocuklar gibi oturduk alevlerin karşısına. "Ortalığı ateşe vermeyi biz de biliyoruz," diyorduk şakayla. Başlangıçta pek sakin değildim, dışarı çıkıp pencereye baktım, ama ateş pek az yansıyordu, zaten onu da duvar örtüyordu.

"Görülmüyor, yok, hayır," dedi Otino.

Bunun üzerine bir kez daha köyün insanlarından, bizden daha çok korkanlardan konuştuk. "Onlar da yaşamıyor. Yaşamak sayılmaz bu. Onlara da sıranın geleceğini biliyorlar."

"Hepimiz siperde sayılırız."

Otino gülüyordu. Uzaktan bir tüfek sesi geldi.

"Başlıyorlar," dedim.

Kulak kabarttık. Şimdi rüzgâr susmuş, köpekler havlamaya başlamıştı. "Eve gidin," dedim.

Hemen ateşi söndürdüm. Geceyi duman kokusu altında, düşüncelerimle korkudan titreyerek geçirdim. Çuvalımın içinde kımıldadıkça yaprakların hışırtısı her yanı sarıyor gibi geliyordu.

Ertesi sabah beni bekleyen tepeler zincirini inceledim. Rüzgâr ve mevsim onları çıplaklaştırmıştı, göğün altında pırıl pırıl parlıyorlardı. Tehlike o tepelerde değildi, köprülere ve ovalara giden yollardaydı. Kimseler bana yolların özgür olup olmadığını söyleyemezdi. Ormanları kontrol eden bizimkiler, çıkışlarda belli bir korku salmışlardı. Şapeli bırakıp oralara inmek temkinli bir iş

olur muydu?

Köyden ekmek almak için o dar yolu tırmandım. İnsanlar kuşku ve merakla eşiklerinden beni gözlüyorlardı. Bazılarına selam veriyordum. Alanda başımı kaldırıp bakınca neredeyse mavi bir renge bürünen başka dağları görüyordum. Güneşin altında, kiliseye karşı durdum. Bütün bu olanlar bana olanakdışı görünüyordu. O sıcaklık ve sessizlikte bir umut düşüncesi filizlendi. Yaşam günün birinde, şu an olduğu gibi güvenli ve sakin bir şekilde kaldığı yerden devam edecekti. Kan ve kundaklamalar sonsuza kadar süremezlerdi. Bir süre sustum, kiliseye dönüp durdum.

İçeriden bir kız çıktı. Çevresine bakındı ve yoldan aşağı indi. Bir an için o da umuda kapıldı. Çocukların üzerinde çevresine bakınarak yürüyordu. Ama dönüp bana bakmadı.

Küçük alanda kimsecikler yoktu, birbiri üzerine yaslanan ve düne kadar bana güvenli bir sığınak gibi görünen kahverengi çatılar şimdi birer tuzak gibi görünüyordu. Sanki içimdeki hayvanın ateşi yakarak çıkartıldığı inler gibiydiler.

Sorun, günün birinde sönecek olan ateşi diriltmekteydi. Hiç bozulmamış bir umut günü bulana kadar direnmek gerekiyordu.

Akşam, şimdiye dek hiçbir felaketle karşılaşmamış olan ve yandaki vadide yer alan bir köye yapılan saldırının söylentisi sardı ortalığı. Yemin bile ediyorlardı. Ne var ki tek bir silah sesi bile duyulmamıştı; ahırların kundaklandığı, samanlıkların yakıldığı anlatılıyordu. Ormanlara kaçan insanlar danalarının seslerini işitiyor, ama yardıma koşamıyorlardı. Sabahın ilerleyen saatlerinde, benim kiliseden oraya baktığım saatte olmuştu.

Tarlaya gidip Otino'yu aradım. Öküzün birini kuyruğundan çekip durdurdu ve bana şöyle dedi: "Şimdi kuvvetliler. Bugünler çabuk geçer. Hava bozar, gücü olan çalışmalı."

Ona, günün birinde sıranın kendisine de gelebileceğini söyledim.

"İşte bunun için zaten," dedi, "gayret ediyorum. Marta kadar kapanıp kalacağız."

.....

.....

O gün, bulutlara benzeyen dağları gözleyen bir tek ben değildim. Otino'nun ev sahibesi çanların arasına çıkmış, bir an durmuş, bakakalmıştı. Sonra eve girerken su kovasını mutfağa asmış, küçük Guido için ateşe süt koymuştu. Bir süre önce Otino öküzlerle geçmişti, ama Guido uyuduğundan arabaya binmemişti. Kadın pencereden bakmış, Otino'ya benim hâlâ köyde olup olmadığımı sormuştu.

"Hâlâ San Grato'da mı uyuyor? Peki ya kim o?"

Bunun üzerine Otino benimle konuşabildiğini, ama 'Sen kimsin?' diye soramadığını söylemişti.

"Dağdan mı geldi? Yoksa yukarılarda mı o?" diye sormuştu ev sahibesi.

"Dağ ayakkabıları var," demişti Otino.

Öğleden sonra Otino'nun kız kardeşleri ile son elmaları toplamaya gitmişlerdi. Guido önden sepetle koşmuş, kaçakların atlarının tozu dumana katmasına şaşmıştı. Sanki kamyon gibi bir uğultu koparmışlardı. Guido eğildi, kaçaklara taş attı, ağzıyla da mitralyöz gibi ses çıkarıyordu: ta-tata-tata.

"Kurnazlık etmeye kalkma," dedi kadın ona, "bu yıl büyüdün artık."

Kızlar gülüşüyordu. "Sizler yaşlandınız," dedi Guido. "Dans etmeye de bayılıyorsunuz. Savaş bitse de dans etmeye başlasak diye can atıyorsunuz."

"Sen istemiyor musun savaşın bitmesini?" dedi kızların biri.

"Bitemez," dedi Guido, "savaş şimdiki gibi her yana yayılırsa bitemez."

Ev sahibesi de, "Haydi şu elmaları toplayalım," dedi.

Guido bağlardan Otino'nun tarlasına kadar koşmuş, taşların arasında düşe yuvarlana gitmiş, beni sormuştu.

"Kimi arıyorsun?" diye bağırmıştı Otino.

"San Grato'da uyuyan o adamı. San Grato'da!"

"Gitti. Uzaklara gitti... diye yanıtladı onu Otino, sabanını durdurmadan."

"Ona bizim eve gelmesini söylemeliydin."

"Neden?" diye bağırdı Otino gülerek.

"Çünkü kadınlar artık ihtiyarlar, ihtiyar!"

Bunu söyledikten sonra Guido yamacın eteklerine kadar koştu, tarlaların en altına kadar indi, artık tepeleri uzaktan, kamışların arasından seçebiliyordu.

Burada sazların arasına saklandı, bir çarpışma başlayacağını sanıyordu, gömleğinin içine doldurduğu elmaları yokladı, bunları yese mi, yoksa kurşun gibi fırlatsa mı, karar veremiyordu. Sonra başladı elmaları yiyip koçanlarını kuşlara atmaya. Grato'ya uğrayıp orada uyuyanla dostluk kurmaya çalıştı, topraklarda sürünerek yanaştı. O saatlerde ben ormanın içinde tepeden aşağı iniyordum, sonra öte tepeye tırmanıp vadiyi inceliyordum.

Yukarısı ağaçlar arasına gizlenmiş yollar ve sığınaklarla dolu idi. Tepeden bakarken kahverengi tarlada Otino'nun öküzlerini görmüştüm, sanki kımıldamadan duruyorlardı. Serin havada hoş sesler duyuluyordu, eğer bir çığlık, bir silah sesi, bu sessizliği delip geçse bile o öküzler yerlerinden kımıldamayacaklardı. O akşam mutluydum; Otinoların avlusunda bir tabak çorba içmeli, sonra eski şapelime dönüp gizlenmeliydim. Düşünüyordum ki eğer silahlı adamlar o yolları bir çıkmaya kalksalar benim sığmağım oyuncak gibi, bir tatil manastırı gibi duruyordu orada. Yukarıda, tepede o umudu, o özgürlüğü bulmuştum ben ve biliyordum ki bunları yaşayabilmek gerçek olduklarına inanmaktan geçiyordu. Burada tehlikenin köşecikte beklediği evler, tavan araları, alanlar yoktu. Burada beni kimse ölümcül bir randevu için

beklemiyordu. Burada yalnızca toprak ve tepeler vardı ve toprağa yapışıp yatmak, hâlâ hayatta kalabilmek için yeterliydi.

.....

.....

CESARE PAVESE

TEPEDEKİ EV

ROMAN



İtalyan edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan **Cesare Pavese**, romanlarında da, şiirlerinde de çağdaş dünya sorunlarına eğilmiş genç bir yazardı. Daha kırk iki yaşındayken (1950) intihar ederek yaşamına son veren Pavese, ***Tepedeki Ev***'i yaşamının son yıllarında kaleme almıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine yakın bir dönemde, Faşistlere karşı yürütülen iç savaş sırasında kentten kaçıp uzaklara, çocukluğunun geçtiği yerlere giden öğretmen *Corrado*, geçmişte kısa süreli bir ilişki yaşadığı kadınla karşılaşır. Yaşadığı dönemin katı gerçeğinden ve belirsiz bir gelecekten kaçarken, savaşın acımasızlığından, anlamsızlığından derinden etkilenir. "Savaş bir gün biterse," der, "şunu sormalıyız kendimize: 'Peki ya ölenleri ne yapacağız? Neden öldüler?!'"

KAPAKTAKİ RESİM: ISAO SHIGA

ISBN 975-510-634-0



KDV İÇİNDEDİR

http//www.canyayinlari.com